

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİĞİN FİNANSAL PERFORMANS
VE TOPLUMSAL GELİŞİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: G-20 ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Serdal ATAY

KASIM-2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİĞİN FİNANSAL PERFORMANS
VE TOPLUMSAL GELİŞİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: G-20 ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Serdal ATAY

Danışman: Prof. Dr. Abdulkerim DAŞTAN

KASIM-2023

TRABZON

ONAY

Serdal ATAY tarafından hazırlanan “**Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirliğin Finansal Performans ve Toplumsal Gelişim Üzerindeki Etkisi: G-20 Örneği**” adlı bu Çalışma 13.12.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Uğur KAYA	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Abdulkerim DAŞTAN	Danışman	☐	☐	
Prof. Dr. Zehra ABDİOĞLU	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ömer YAZAN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ- Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Serdal ATAY

16.11.2023

ÖNSÖZ

Toplumsal gelişim, toplumun tüm üyeleri için daha iyi bir yaşam ortamının oluşturulması amacıyla sosyal koşulların, değerlerin, inançların ve kurumların iyileştirilmesini ve ilerletilmesini içermektedir. Muhasebe bilgisi de müreffeh bir toplumun temel yapıtaşını oluşturmakta, sağlam ekonomik kararlara destek olmakta ve kaynakların etkili bir şekilde tahsisini sağlamaktadır. Sosyal sorumluluk bağlamında muhasebe aracılığıyla üretilen bilgiler işletmeler başta olmak üzere toplumun ve ülkelerin ekonomik, çevresel ve sosyal bağlamda gelişmelerine olumlu yönde katkı sunmaktadır.

Muhasebe, toplumdaki her nitelikli kurumun gelir ve gider durumu ile varlık ve kaynak yapısına ilişkin bilgileri gerçeğe uygun şekilde sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik esaslı olarak paydaşlara sunulmasına imkân vermektedir. Bu kapsamda, paydaşların alacakları kararlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olan muhasebe, söz konusu kararlar aracılığıyla ülkelerin iktisadi kalkınma ve toplumsal gelişim süreçlerinde de belirleyici rol oynayabilmektedir. Muhasebe bilgisi ile toplumsal gelişim arasındaki ilişkinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünüldüğünde, toplumsal gelişim ve muhasebe bilgisi ilişkisinin birbirine zincirleme olarak bağlanmış, birbirini doğal olarak etkileyen, devamlı gelişen ve gelişmeye devam eden bir iş birliği olarak değerlendirmek mümkündür.

Yukarıdaki esaslar ışığında bu tez çalışması, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisini ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisini analiz etmek amacıyla ele alınmıştır.

Tez çalışmasını yürütürken kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdulkerim DAŞTAN'a, tezin yürütülmesinde gösterdikleri sabır ve kıymetli katkıları için Sayın Prof. Dr. Yusuf SÜRMEN'e, Sayın Prof. Dr. Uğur KAYA'ya, Sayın Prof. Dr. Zehra ABDİOĞLU'na, tezin uygulama kısmının tamamlanabilmesi için sağladıkları değerli katkılardan ötürü Sayın Doç. Dr. Yasin ŞEKER'e ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Yusuf ATASEL'e ve ayrıca hoşgörülerini, destekleri için eşim Gülşen'e, sevgili kızım Nil'e ve eğitim hayatım için yaptıkları fedakârlıklar nedeniyle anneme, babama, kardeşime teşekkür ederim.

Kasım, 2023

Serdal ATAY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII

GİRİŞ.....	1- 3
------------	------

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK ve HESAP VEREBİLİRLİK.....	4-27
1.1. Şeffaflığın Tanımı ve Açıklaması.....	4
1.2. Hesap Verebilirliğin Tanımı ve Açıklaması.....	6
1.3. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik.....	9
1.4. Dünyada ve Türkiye’de Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları.....	15
1.4.1. Dünyada Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları.....	15
1.4.2. Türkiye’de Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ ve TOPLUMSAL GELİŞİM İLİŞKİSİ.....	28-61
2.1. Muhasebe Bilgi Sisteminin Tanımı ve Açıklaması.....	28
2.2. Muhasebe Bilgi Kalitesi ve Karar Süreçlerine Katkısı.....	31
2.3. Toplumsal Gelişim Kavramının Tanımı ve Açıklaması.....	35
2.4. Toplumsal Gelişim Endeksleri.....	40
2.5. Muhasebe Bilgisi ve Toplumsal Gelişim İlişkisi.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK ve HESAP VEREBİLİRLİĞİN FİNANSAL PERFORMANS ve TOPLUMSAL GELİŞİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	62-130
3.1. Genel Açıklama.....	62
3.2. Literatür İncelemesi.....	63
3.3. Araştırma.....	79
3.3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı.....	79
3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri, Modelleri ve Değişkenleri.....	80
3.3.3. Araştırma Yöntemi.....	83
3.3.4. Araştırma Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi.....	86
3.3.4.1. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Finansal Performans Üzerindeki Etkisi.....	86
3.3.4.2. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Toplumsal Gelişime Etkisi.....	117
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	123
KAYNAKÇA.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	155

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisini ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisini analiz etmektir.

Çalışmada, veri setinin zaman serisi ve birim değişkenler içermesi nedeniyle tek yönlü panel veri tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma, G-20 ülkelerini [Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya, Çin, Fransa, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Türkiye, Güney Kore, Rusya, Meksika, Güney Afrika, Brezilya, Arjantin, Endonezya ve Suudi Arabistan], bu ülkelerin borsalarında finans sektörü dışında listelenen ve 2021 yılı aktif piyasa değeri en yüksek olan ilk 25 işletmeyi kapsamaktadır. Bununla birlikte, birden fazla ülkeyi temsil eden Avrupa Birliği Komisyonu ile ülkelerden Suudi Arabistan, Arjantin ve Güney Kore Cumhuriyeti, çalışılan döneme ait verilerin yeterli olmaması nedeniyle çalışma kapsamından çıkartılmıştır. Çalışmanın dönemi 2010-2021 yılları arası olarak belirlenmiş ve analiz yıllık dönemlik verilerle gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ile finansal performans verileri Datastream veri tabanından temin edilmiştir. Toplumsal gelişimi temsilen “İnsani Gelişim Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi” araştırmada kullanılmıştır.

Çalışmanın analiz sonuçları kapsamında elde edilen bulgular özetle şu şekildedir: Örneklem için seçilen ülkeler açısından şeffaflık ve hesap verebilirlik, Brezilya ve Güney Afrika’daki işletmeler için aktif kârlılığı; İtalya, İngiltere, Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Almanya, Avustralya, ABD, Türkiye, Meksika, Çin ve Brezilya’daki işletmeler için özkaynak kârlılığını; Hindistan, Japonya, Güney Afrika, Almanya, Avustralya, Türkiye, Çin ve Brezilya’daki işletmeler için yatırım sermayesi getirisini; İngiltere, Hindistan, Almanya, Avustralya ve Kanada’daki işletmeler için Tobin Q oranını; Türkiye, Rusya, Meksika, İtalya, ABD, İngiltere, Hindistan, Güney Afrika, Avustralya ve Kanada’daki işletmeler için PD/DD oranını pozitif yönde etkilemektedir. Öte yandan örneklem için seçilen işletmelerde, şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyini temsil eden ESG açıklama puanlarının toplumsal gelişim düzeyini temsilen seçilen İnsani Gelişim Endeksi (*Güney Afrika, Endonezya, Çin ve Brezilya’daki işletmeler hariç*) ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi (*Brezilya ve Avustralya’daki işletmeler hariç*)’ni pozitif yönde etkilediği paylaşılabılır.

Anahtar Kelimeler: Şeffaflık, Hesap Verebilirlik, Finansal Performans, Toplumsal Gelişim

ABSTRACT

The aim of this thesis is to analyse the impact of transparency and accountability practices on the financial performance of enterprises and then to analyse the relationship between transparency and accountability practices of enterprises and social development.

In the study, one-way panel data estimation methods are used since the data set contains time series and unit variables. The study covers the G-20 countries [United States of America, Germany, Australia, China, France, India, India, United Kingdom, Italy, Japan, Canada, Turkey, South Korea, Russia, Mexico, South Africa, Brazil, Argentina, Indonesia, Indonesia and Saudi Arabia] and the top twenty-five enterprises with the highest active market capitalisation in 2021 listed in the stock exchanges of these countries outside the financial sector. However, the European Commission representing more than one country and Saudi Arabia, Argentina and the Republic of South Korea were excluded from the scope of the study due to insufficient data for the period under study. The period of the study was determined as 2010-2021 and the analysis was carried out with annual periodic data. Transparency and accountability and financial performance data of enterprises were obtained from Datastream database. "Human Development Index and Sustainable Development Goals Index" were used in the study to represent social development.

The findings obtained within the scope of the analyses of the study are summarised as follows: In terms of the countries selected for the sample, transparency and accountability affect return on assets for businesses in Brazil and South Africa; return on equity for businesses in Italy, UK, South Africa, France, Indonesia, Germany, Australia, USA, Turkey, Mexico, China and Brazil; Return on invested capital for enterprises in India, Japan, South Africa, Germany, Australia, Turkey, China and Brazil; Tobin's Q ratio for enterprises in UK, India, Germany, Australia and Canada; and PD/DD ratio for enterprises in Turkey, Russia, Mexico, Italy, USA, UK, India, South Africa, Australia and Canada. On the other hand, it can be shared that ESG disclosure scores, which represent the level of transparency and accountability, positively affect the Human Development Index (except for enterprises in South Africa, Indonesia, China and Brazil) and the Sustainable Development Goals Index (except for enterprises in Brazil and Australia), which represent the level of social development.

Keywords: Transparency, Accountability, Financial Performance, Social Development

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Toplumsal Gelişimi Ölçmeye Çalışan Gösterge ve Endeksler.....	41
2	Legatum Refah Endeksi Faktörleri.....	51
3	G-20 Ülkelerinin 2022 Yılı Verilerine Göre Seçilmiş Toplumsal Gelişim Endekslerindeki Genel Görünümü.....	56
4	Literatür Taraması.....	64
5	Datastream Veri Tabanından Çalışma Kapsamında Yer Alan İşletmelerin Değişkenlerine Ulaşılan Zaman Aralıkları.....	82
6	İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Panel Veri Tahmincileri Arasında Seçim Kriterleri.....	86
7	İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Sabit Etkiler Tahmincilerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	87
8	İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Tahmincilerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	88
9	İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	90
10	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	93
11	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	93
12	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	94
13	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Havuzlanmış Etkiler Tahmincisine İlişkin Temel Varsayımlar.....	95
14	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	96
15	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	99
16	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	99
17	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Havuzlanmış Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	100

18	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	101
19	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	104
20	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	105
21	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	106
22	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	107
23	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	110
24	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	111
25	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar.....	112
26	İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	114
27	Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Finansal Performansa Etkisi Hipotez Sonuçları.....	116
28	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	118
29	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modeline İlişkin Temel Varsayımlar.....	118
30	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonucu.....	119
31	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Ülke Kukla Değişkenler Dahil Panel Regresyon Tahmin Sonucu.....	119
32	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri.....	120
33	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Sabit Etkiler Modeline İlişkin Temel Varsayımlar.....	120
34	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları.....	121

35	İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Ülke Kukla Değişkenler Dahil Panel Regresyon Tahmin Sonucu.....	121
36	Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Toplumsal Gelişim ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi Hipotez Sonuçları.....	122

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Raporlama Sürecinin Tarihi Gelişimi	9
2	Muhasebe ile Sağlanan Şeffaflığın Nedensellik Zinciri.....	12
3	Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları Kurulunun Yakınsama Aşamaları...	19
4	Sürdürülebilirlik Standartlarının Gelişim Süreci.....	26
5	Muhasebe Bilgi Sistemi Aracılığıyla Bilgi Oluşumu.....	28
6	Muhasebe Bilgi Sistemi Aracılığıyla Bilgi Akışı.....	29
7	Muhasebe Bilgisinin Temel ve Destekleyici Niteliksel Özellikleri.....	30
8	Toplumsal Gelişim Süreci.....	36
9	Sanayi Devrimi Gelişim Süreci.....	38
10	İnsani Gelişim Endeksi İçeriği.....	43
11	Çevresel Performans Endeksi Kavramsal Çerçevesi.....	45
12	Sosyal İlerleme Endeksi Kavramsal Çerçevesi.....	46
13	Sürdürülebilir Kalkınmanın Amaçları.....	49
14	Baskı- Durum- Tepki Çerçevesi.....	52
15	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Tema Gösterge Çerçevesi.....	53
16	Sürdürülebilirlik Raporları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Karşılaştırması.....	59
17	Muhasebe Bilgisinin Toplumsal Gelişime Etkisi.....	60
18	Araştırma Kapsamında Kullanılacak Değişkenler ve Geliştirilen Araştırma Modeli.....	83

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
ANSI	: Düzeltilmiş Net Tasarruf Endeksi (Adjusted Net Saving Index)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKH	: Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	: Bileşmiş Milletler
BOBİ FRS	: Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı
CDP	: Karbon Saydamlık Projesi
CDSB	: İklim Saydamlık Standartları Kurulu
COP26	: BM İklim Değişikliği Konferansı
ÇPE	: Çevresel Performans Endeksi
EDİGE	: Eşitsizlikten Düzeltilmiş İnsani Gelişme Endeksi
EFP	: Ekolojik Ayak İzi (Ecological Footprint)
EFRAG	: Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu
EPI	: Çevresel Performans Endeksi (Environmental Performance Index)
ESI	: Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi
ESG	: Çevresel, Sosyal ve Yönetişim
EWI	: Ekosistem Refahı Endeksi
FASB	: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FFMS	: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları
FVÖK	: Faiz ve Vergi Öncesi Kâr
G-20	: Gelişmiş 20
G-7	: Gelişmiş 7
GPI	: Gerçek İlerleme Endeksi (Genuine Progress Index)
GRI	: Küresel Raporlama Girişimi
GSI	: Gerçek Tasarruf Endeksi (Genuine Saving Index)
GSYH	: Gayrı Safı Yurtiçi Hasıla
HPI	: Mutlu Gezegen Endeksi
HWI	: [İnsan Refahı Endeksi
IAS	: International Accounting Standards
IASC	: Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IDRC	: Uluslararası Kalkınma Araştırma Merkezi (International Development Research Centre)

UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IIRC	: Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council)
ISAR	: Uluslararası Muhasebe ve Raporlama Standartları Uzmanlar Hükümetlerarası Çalışma Grubu
ISEW	: Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi (Index of Sustainable Economic Welfare)
ISSB	: Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources)
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
KGK	: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KÜMİ FRS	: Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı
LPI	: Legatum Refah Endeksi
M.S.	: Milattan Sonra
MEW	: Ekonomik Refah Ölçüsü (Measure of Economic Welfare)
MGE	: Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index)
MSUGT	: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
PD/DD	: Piyasa Değeri/Defter Değeri
PHDI	: Gezegen Basınca Göre Ayarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (Planetary pressures-adjusted Human Development Index)
PWC	: Price Water House Coopers
SASB	: Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board)
SDI	: Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi (Sustainable Development Index)
SİE	: Sosyal İlerleme Endeksi (Social Progress Index)
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKAE	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi (Sustainable Development Goals Index)
SPI	: Sosyal İlerleme Endeksi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SRS	: Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları
TCFD	: İklimle İlgili Açıklamalar Görev Gücü
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

TNFD	: Doğa ile İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (Task Force on Climate Related Financial Disclosures)
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UNCSD	: Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Sustainable Development)
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
V.b.	: Ve Benzeri
VRF	: Değer Raporlama Vakfı
WETI	: Dünya Enerji Trilemma Endeksi
WGI	: Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri
WHI	: Dünya Mutluluk Endeksi
WI	: Refah Endeksi
WSI	: Refah/Stres Endeksi

GİRİŞ

Muhasebe, ekonomik gerçeklikleri objektif olarak sosyal sorumluluk bilinci ile yeniden tasarlayarak bilgi kullanıcılarına sunan bir bilgi sistemi olarak ifade edilebilir. Bu sistem, işletmeler başta olmak üzere ülke ekonomilerinin mali durumunun değerlendirilmesine, doğru kararların alınmasına, şeffaf ve hesap verebilir bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olabilmektedir. Sunduğu ihtiyaca ve gerçeğe uygun ekonomik bilgilerle piyasaların daha etkin bir şekilde işlemlerini destekleyen ve ayrıca bilgi kullanıcılarına finansal ve finansal olmayan verilerin doğru ve adil görünümü hakkında teyit ve güvence sunan muhasebe, ülkelerin ulusal hesapları için de veri ve bilgi sağlamaktadır.

Toplumun sosyo-kültürel dinamikleri bağlamında değişen ve gelişen bilimsel bilgi üretiminin özel bir faaliyeti olan muhasebe ile toplumsal gelişim arasındaki ilişkinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ifade edilebilir. Muhasebe, bu süreçte sosyo-kültürel değişimler ve dinamikler kapsamında meydana gelen muhasebe bilgi ihtiyaçlarının karşılanma eşiğini devamlı olarak yükselterek sağlamıştır. Muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim ilişkisi süreci hayatta kalmak adına insanlar tarafından toplanan ve avlanılan temel besin maddelerinin saklanması, yerlerinin akılda tutulabilmesi ile başlamıştır. Göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçilmesi ile tarım toplumunda yetiştirilen ve artan mahsullerin hesaplanması, sahip olunan hayvanların sayılması ve bu işlemlerin taş, kemik veya kil tabletlere kaydedilmesi toplumsal gelişim sonucu muhasebe bilgisi ihtiyacının imkanlar dahilinde sağlanmasının tezahürü olarak ifade edilebilir. İnsanlığın artan mahsullerin sonucu oluşan sermayeleri nedeniyle ticaret yapmaya başlaması, paranın icadı ile ticaretin kolaylaşması ve yaygınlaşması çiftyanlı (*borçlu/alacaklı*) muhasebe bilgisi ihtiyacının yeni yöntemlerle karşılanmasını gerektirmiştir. Buhar makinesinin icadı ile başlayan seri üretim dönemi ve teknolojik gelişmeler ile devam eden sürecin sonunda insanlık bilgi toplumuna ulaşmıştır. Bilgi toplumunun bütün paydaşları tarafından karar verme aşamasında doğru, tam, güvenilir ve faydalı muhasebe bilgisine sürdürülebilir bir gelecek için ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması adına muhasebe bilgileri şeffaf olarak finansal ve finansal olmayan raporlama yöntemleri aracılığıyla hesap verebilirlik adına paydaşlara sunulmaktadır. Kısaca toplumsal gelişim ve muhasebe bilgisi ilişkisi birbirine zincirleme olarak bağlanmış, birbirini doğal olarak etkileyen, devamlı gelişen ve halen gelişmeye devam bir iş birliği olarak ifade edilebilir.

Muhasebe, iktisadi yaşamın bir yansıması olarak görülmekte ve toplumun sosyal yapısını şekillendiren önemli bir faktör olarak toplumsal gelişim bağlamında konumlandırılabilir. Bu çerçevede Funell (2007) tarafından muhasebe, faaliyet gösterdiği sosyal, yasal ve ekonomik çevrelerle etkileşim içinde bulunan bir süreç olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan, muhasebenin

toplumu etkileyen ve aynı zamanda toplum tarafından etkilenen bir sosyal eylemi ifade ettiği belirtilebilir. Böylelikle muhasebe yalnızca finansal sermaye sistemlerinin ideoloji aracı olarak kullanılan bir metafor değil, toplumsal yapıları dengeleyen ve istikrara kavuşturan önemli bir enstrüman olarak toplumsal yapının içinde yer bulmaktadır. Ayrıca, muhasebenin kültürel ve hegemonik bir g olarak kullanılarak toplumsal gelirin adil bir şekilde dağılımında etkili olacağı da ifade edilebilir. Muhasebe, sadece toplumsal düzeni sürdürmekle kalmamakta, aynı zamanda kültürel etkileşimler ve egemenlik mücadelelerinde etkili bir araç olarak da işlev görmektedir.

Dolayısıyla, muhasebe, sadece işletmelerin ekonomik gerçekliğinin yansıtılması için kullanılan bir araç olmak yerine eř zamanlı olarak tüm paydaşlar adına sosyal gerçeklik oluşturan ve tüm paydaşların karar verme süreçlerine katılımlarını sağlayan bir g şeklinde nitelendirilebilir. Örgütlerde ve toplumlarda eylem olanakları yaratma kabiliyetinin bir sonucu olarak muhasebe, çok çeşitli ortamlarda örgütsel ve sosyal düzenlemelerin yönetiminde etkili bir model haline gelmiştir. Böylece, muhasebe, sosyal ilişkileri değiştirebilmekte ayrıca bireylerin servet düzeyini ve/veya işletmelerin varlık-kaynak yapısını etkileyebilmektedir.

Yukarıdaki esaslar ışığında ele alınan bu tez çalışmasının amacı, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisini ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisini analiz etmektir.

Çalışmanın veri seti, zaman serisi ve birim değişkenler içermesi nedeniyle tek yönlü panel veri tahmin yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma G-20 lkelerini [Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya, Çin, Fransa, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Türkiye, Güney Kore, Rusya, Meksika, Güney Afrika, Brezilya, Arjantin, Endonezya ve Suudi Arabistan] ve bu ülkelerin menkul kıymet borsalarında listelenen işletmelerin bir kısmını kapsamaktadır. Çalışmanın dönemi 2010-2021 yılları arası olarak belirlenmiş ve analiz yıllık dönemlik verilerle gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ile finansal performans verileri Datastream veri tabanından temin edilmiştir. Toplumsal gelişimi temsilen “İnsani Gelişim Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi” araştırmada kullanılmıştır.

Söz konusu amaç, yöntem ve değişkenler kapsamında çalışma üç bölümde ele alınmıştır:

Birinci bölümde, muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik konusu, şeffaflığın tanımı ve açıklaması, hesap verebilirliğin tanımını ve açıklaması, dünyada ve Türkiye’de şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları alt başlıkları aracılığıyla açıklanmıştır.

İkinci bölümde, muhasebe bilgi sistemi ve toplumsal gelişim ilişkisi konusu, muhasebe bilgi sisteminin tanımı ve açıklaması, muhasebe bilgi kalitesi ve bilgi süreçlerine katkısı, toplumsal

gelişimin tanımı ve açıklaması, toplumsal gelişim endeksleri, muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim ilişkisi alt başlıkları ile açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, muhasebede şeffaflık ve hesap verilebilirlik uygulamaları ile finansal performans ve toplumsal gelişim ilişkisi G-20 ülkeleri kapsamında, genel açıklamalar, literatür incelemesi, araştırmanın amaç ve kapsamı, modelleri, değişkenleri ve hipotezleri, araştırma yöntemi, araştırma bulguları ve bulguların değerlendirilmesi alt başlıkları ile finansal performans ve toplumsal gelişim açısından ayrı ayrı ele alınmıştır.

Sonuç ve öneriler kısmında genel bir değerlendirme eşliğinde konuyla ilgili öneriler yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK ve HESAP VEREBİLİRLİK

1.1. Şeffaflığın Tanımı ve Açıklaması

Araştırmacılar tarafından üzerinde birliktelik sağlanmış bir tanım bulunmamakla birlikte, literatürde “şeffaflık” kavramı, bilgi paylaşımının önemi ve yolsuzlukla mücadele hususları üzerinden tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bilgi paylaşımının önemi hususunda şeffaflık, işletmelerin eylemlerinden ve kararlarından etkilenen paydaşlar için bilginin anlaşılabilir hale getirilmesi (Gower, 2006: 95); işletmenin iç işleyişinin ve performansının dış paydaşlar tarafından izlenmesine izin verecek şekilde bilgi ifşası (Grimmelikhuijsen, 2010: 10) ve dış paydaşların verilen kararları değerlendirmelerini sağlayan bilginin mevcut olma derecesi (Tienhaara, 2019: 113) olarak tanımlanmaktadır.

Yolsuzlukla mücadele hususunda şeffaflık ise kamuoyunun muhakeme yeteneğini artırmak ve işletmeleri eylemlerinden sorumlu tutmak amacıyla, doğası gereği olumlu veya olumsuz tüm yasal olarak açıklanabilir bilgileri doğru, zamanında, dengeli ve kesin bir şekilde kullanıma sunmaya yönelik kasıtlı girişim, politika ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Heise, 1985: 209; Rawlins, 2009: 75).

Bireysel çalışmaların dışında muhasebe manipülasyonları sonucu finansal piyasalarda oluşan güvensizliğin giderilmesi adına Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development- OECD) tarafından yayımlanan ve Türkiye’de Sermaye Piyasası Kurulu aracılığıyla Türkçeye çevrilmiş “Kurumsal Yönetim İlkeleri” başlıklı çalışmada şeffaflık şu şekilde izah edilmektedir: Şeffaflık: “*ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, şirket ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulması yaklaşımıdır.*” (SPK, Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2003: 3).

Bu tanımlamalar dışında farklı bir bakış açısıyla Hood (2006: 8) şeffaflığı, epistemolojik (*bilgi felsefesi*) temellerle ortaya çıkan deneysel bir ideal olarak doğa bilimlerinde kullanılanlara benzer yöntemlerin sosyal bilimler alanında da uygulanabilir kılınması olarak görmektedir. Hood (2006)’a göre şeffaflık, her şeyin açık ve görünür olduğu kesin bir son durum değil, denetim vaat eden gözlem ve bilme sistemidir.

Yukarıda yer alan tanımlardan hareketle şeffaflık, işletmeler tarafından mevcut duruma, karara ve eyleme ilişkin bilgilerinin tüm paydaşlar için erişilebilir, görülebilir ve anlaşılabilir kılındığı “*açıklık ile korumacılık ve caydırıcılık*” ilkelerinin (Narbay ve Sönmez, 2016: 389) benimsendiği bir ortam oluşturulması olarak tanımlanabilir.

Tanımda yer alan “açıklık” ile “korumacılık ve “caydırıcılık” kavramları için şu hususlar belirtilebilir. *Açıklık*, finansal ve finansal olmayan bilgilerin paydaşlara gereğinden fazla açıklanmadığı, bilgi kirliliğinin oluşmadığı, böylelikle paydaşların işletme hakkında geleceğe yönelik tahminler yapabileceği bilgi ortamının oluşmasını sağlayan ilke olarak ifade edilebilir. *Korumacılık ve caydırıcılık* ise kanunlar, kurallar, yetkili otoriteler ve denetim firmaları aracılığıyla paydaşlara sunulacak finansal ve finansal olmayan bilgilerin düzenlenmesi esnasında meydana gelebilecek hata ve hilelerin önüne geçilmesi, paydaşların dolaylı eylemlerle yönlendirilmesinin engellenmesi, hata, hile ve eylemlerin yapılması durumunda yapanların cezalandırılması olarak ifade edilebilir (Narbay ve Sönmez, 2016: 389).

Örgütsel ve toplumsal davranışların sonuçları hakkında paydaşlar ile iletişim köprüsü görevi gören şeffaflık (Albu ve Flyverbom, 2019: 274), XX. yüzyılın kurumsallaşmış ifşa alanlarının oluşmasına neden olmuştur (Schudson, 2015: 7). İfşa alanları oluşurken beraberinde çeşitli şeffaflık türleri meydana gelmiştir. Söz konusu şeffaflık türlerinden birkaçı aşağıda paylaşılmıştır:

Bulanık şeffaflık, işletmeler tarafından alınan kararların nasıl verildiğinin ve gerçekleştirilen eylemlerinin sonuçları hakkında nasıl davranıldığına açıklanmadığı şeffaflık sürecidir. ***Açık şeffaflık*** ise işletmelerin gerçekleştirdiği veya gerçekleştireceği faaliyetlerini ve bu faaliyetler sonucunda oluşacak kurumsal performansları hakkında güvenilir bilgilerin açıklandığı şeffaflık sürecidir (Fox, 2007: 667).

Ayrıca hiyerarşik yapı içerisinde yukarıya doğru şeffaflık, aşağıya doğru şeffaflık, dışa doğru şeffaflık ve içeriye dönük şeffaflık türleri de bulunmaktadır. ***Yukarıya doğru şeffaflık***, hiyerarşik olarak üst olan yöneticiler tarafından astı olan temsilcilerin ulaştıkları bilgiler aracılığıyla gerçekleştirdikleri davranışlarının ve bu davranışların sonuçlarının gözlemlenebilmesi sürecidir. ***Aşağı doğru şeffaflık***, temsilciler tarafından erişilen bilgilerle yöneticilerin davranışlarının sonuçlarının izlenebilmesi sürecidir. ***Dışa doğru şeffaflık***, hiyerarşik olarak astın ya da temsilcinin, işletmenin yaşam alanını ve rakiplerinin davranışlarını anlayabilmesi adına işletmenin dışında olanları gözlemleyebilmesi sürecidir. ***İçeriye doğru şeffaflık*** ise paydaşların bilgi edinme özgürlüğü kapsamında işletmelerin neler yaptığını gözlemleyebilme sürecidir (Heald, 2006: 27–28).

Şeffaf olmayan mali yönetim 1990’lı yıllarda yaşanan mali krizlerin temel nedeni olarak yorumlanmaktadır (Michener ve Bersch, 2013: 235). Krizlerin ardından, uluslararası politika yapımcıları tarafından şeffaflık, yatırımcılara piyasaları daha iyi izleyebilmeleri için görünürlük aracı

olarak önerilmiştir (Cukierman, 2009: 28). “Ölçemediğiniz şeyi yönetemezsin” şeklindeki temel yönetim varsayımından (Livesey ve Kearins, 2002: 234) hareketle şeffaflık savunucularının odak noktası, bilginin görünür kılınması olmuştur. Bilginin görünür olabilmesi için, bilginin makul ölçüde eksiksiz olması ve kolaylıkla bulunması gerekmektedir (Fang ve Peress, 2009: 2026). 2000’li yılların başındaki Enron (2001), WorldCom (2002) ve Tyco’nun (2002) yaratıcı muhasebe skandalları daha kaliteli şeffaflık taleplerini artırmış, işletmelerin yanlış yönetişimine verilen tepkiler, daha fazla sonuç çıkarılabilir bilgi talebini de beraberinde getirmiştir. Sonuç çıkarılabilir bilgilere ve standartlara dayalı şeffaflık için artan talep sonucu, örneğin, 2002 yılında Sarbanes-Oxley Yasası düzenlenmiştir (Rockness ve Rockness, 2005: 42-43).

Sarbanes- Oxley Yasası ile işletmelerin finansal tablolar aracılığıyla doğru bilgiyi şeffaf olarak toplumun faydasına sunmalarının sağlanacağı, bu şeffaf bilgiler ile bireylerin iyileştirilmiş sosyal sonuçlara yol açacak bilinçli seçimler yapacakları düşünülmektedir (Schudson, 2015: 22). Paydaşların işletmelerin faaliyetleri ve faaliyet sonuçları hususunda şeffaflık aracılığıyla algılanan bilgi düzeyindeki artışa bağlı olarak işletmelere olan güvenlerinin de artacağı ifade edilmektedir (Schnackenberg ve Tomlinson, 2016: 1794). Paydaşlarda işletmelerin eylemlerine karşı artan bu güveni sağlayan şeffaflık için işletmelerin sayısal bağlamda sadece bilgilerinin ya da sırlarının açığa çıkarılması değil, aynı zamanda işletmelerin şeffaflıklarını yöneten birimlerin ve kuralların sürekli olarak yapılandırılması ve bunların düzenlenilmesi gerekmektedir (Hansen ve Flyverbom, 2015: 874). Şeffaflık işletmelerin finansal ve finansal olmayan faaliyet sonuçlarının bazı kısımlarını bilinebilir ve yönetilebilir hale getirmiştir (Flyverbom, 2016: 112); ancak gizliliği sona erdirmeye vaadini gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine, dijital açıklamalarla sosyal ve maddi ilişkilerin bağlantılarını açığa çıkarmaktan ziyade, bu bağlantıların yeniden yapılandırılması işlevi gördüğü öne sürülmektedir (Heemsbergen, 2016: 140). İşletmeler tarafından şeffaflık ile o kadar büyük miktarda bilgi üretilmektedir ki, bazen önemli bilgiler görünür kılınan bilgilerin arasında istenmeden gizlenebilmektedir. Bununla birlikte teknolojik gelişmeler sonucu büyük veri aracılığıyla yüksek hacimli ve çeşitlilikteki bilgiler uygun maliyetlerle hızlı olarak toplanabilmekte ve karar vermek için anlamlı bilgilere dönüştürülebilmektedir.

1.2. Hesap Verebilirliğin Tanımı ve Açıklaması

Şeffaflık kavramına benzer şekilde “hesap verebilirlik” kavramının da niteliklerinin eksiksiz olarak belirtildiği veya açıklandığı, bir bütün olarak araştırmacılar açısından üzerinde birliktelik sağlandığı bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte literatürde hesap verebilirlik kavramı, araştırmacılar tarafından aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır.

Hesap verebilirlik, performans sorumluluğu (Rozmek, 2000: 22); hesap verme yükümlülüğü (Hannan ve Freeman, 1989: 73-74); başkalarına rapor verme, açıklama, gerekçelendirme, kaynakların nasıl kullanıldığına dair soruları cevaplama (Connolly ve Kelly, 2011: 227); hayati bir

kontrol mekanizması (Uhr, 1993: 6); işletme yönetimine sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki hiyerarşik, genellikle bürokratik sistemlerde etkileşim (Mathinson ve Ross, 2002: 89); bilgi alma hakkı ve bunu sağlama görevi (Gray, 1992: 413) olarak ifade edilmektedir.

Bir diğer yaklaşımla, etimolojik ve tarihsel köklerine yakın kalınarak hesap verebilirlik, işletmelerin davranışlarının açıklanması ve gerekçelendirilmesi yükümlülüğünü içeren sosyal ilişki olarak tanımlanabilir (Schillemans ve Bovens, 2011: 5).

Hesap verebilirlik, bazı aktörlerin diğer aktörleri bir dizi standarda tabi tutma, bu standartlar ışığında sorumluluklarını yerine getirip getirmediğine karar verme ve bu sorumluluklarını yerine getirmediği takdirde yaptırımlar uygulama hakkına sahip olunması şeklinde de açıklanmaktadır (Grant ve Keohane, 2005: 30; Willems ve Van Dooren, 2012: 1017; Goetz ve Jenkins, 2001: 365).

Ebrahim ve Weisband (2007: 5) tarafından ele alınan çalışmada, hesap verebilirliğin şeffaflık, cevap verebilirlik (gerekçelendirme), uyum ve yaptırımlar (uygulama) olmak üzere dört temel bileşenden meydana geldiği ifade edilerek söz konusu bileşenler aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

Şeffaflık: Bilginin toplanması, kamu denetimine açık ve erişilebilir kılınmasını ifade eder.

Cevap verebilirlik: Kabul edilmeyenler dâhil olmak üzere eylemlerin ve kararların makul bir şekilde sorgulanabilmelerinin yanında gerekçelendirilebilmelerinin sağlanmasını ifade eder.

Uyum: Bulguların raporlanması işlemlerinin ve sonuçlarının şeffaf bir şekilde izlenilmesi ve değerlendirilmesini ifade eder.

Yaptırımlar: Uyum, gerekçelendirme ya da şeffaflıktaki eksiklikler için sorumlulara yaptırımlar uygulanmasını ifade eder.

Her ne kadar hesap verebilirliğin söz konusu dört temel bileşenin varlığına bağlı olduğu ifade edilse de hesap verebilirlik mekanizmalarının gücünün altında yatan temel dayanağın ağırlıklı olarak yaptırım olduğu araştırmacılar tarafından ayrıca iddia edilmektedir (Oakerson, 1989: 114; Coleman ve Porter, 2000: 380).

Öte yandan Sermaye Piyasası Kurulu ise **hesap verebilirliği**, “*yönetim kurulu üyelerinin esas itibarıyla anonim şirket tüzel kişiliğine ve pay sahiplerine karşı olan hesap verme zorunluluğu*” olarak nitelendirmektedir (SPK, Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2003).

Tanım ve açıklamalardan hareketle hesap verebilirliğin, belirli eylemleri üstlenme ve bu eylemlerin hesabını verme sorumluluğunu da içerdiği ifade edilebilir. Bu kapsamda hesap verebilirlik, bir işletmenin politikalarının, kararlarının, eylemlerinin, ürünlerinin, hizmetlerinin ve mali performansının etkileri konusunda sorumluluk üstlenme, sorumluluğun gereğini yerine getirme

ve bu hususlarda şeffaf olma durumudur. Bir işletme hesap verebilirlik konusunda kendisini tamamen sorumlu tuttuğunda, paydaşların sürdürülebilirlik endişelerini anlamak ve bunlara yanıt vermek dahil kuruluşun kararları, eylemleri ve performansı hakkında paydaşlarla iletişim kurmaktadır.

Hesap verebilirlik sıklıkla; zayıf gözetim ve yetersiz temsil sorunu, sıkı düzenlemelerle ve cezai tedbirlerle düzeltilmeye yatkınlık hususları ile ifade edilmektedir. Hesap verebilirlik süreci sadece davranış ve performans hakkında bilgi sağlamayı değil, aynı zamanda paydaşlar tarafından aktörlerin cevaplarının yargılanması olasılığını da içermektedir. Yargılanma sürecinin sonucu, hatalı performans durumunda hesap verene resmi veya gayri resmi yaptırımlar uygulanmasını veya yeterli performans durumunda hesap verenin ödüllendirilmesini ifade etmektedir (Pollitt, 2003: 89).

Hesap verebilirlik ortaya çıktığı çevreden etkilenmektedir. Birbirinin karşısı olan işlevsel (hiyerarşik) veya bütünsel hesap verebilirlik, pozitivist (modernist) veya yapısalcı (postmodernist), yumuşak veya katı hesap verebilirlik görüşleri oluşmaktadır (Roberts, 2003: 255; Messner, 2009: 923). Söz konusu hesap verebilirlik görüşlerine aşağıda kısaca değinilmiştir.

İşlevsel hesap verebilirlik, paydaşlara yönelik dar, kısa vadeli, niceliksel olarak yönlendirilmiş hesap verebilirlik olarak ifade edilmektedir. **Bütünsel hesap verebilirlik**, işletmelerin faaliyet amaçlarına ulaşabilmesi adına daha geniş etkileri (çevresel, sosyal ve ekonomik) kapsayacak şekilde hesap verebilirliği genişletmek olarak açıklanmaktadır (O'Dwyer ve Unerman, 2008: 826).

Hesap verebilirlik söylemleri pozitivist (modernist) veya yapısalcı (postmodernist) temalar da içerebilmektedir. **Pozitivist hesap verebilirlik** görüşünde kişisel kazanç, dolandırıcılık ve benzeri diğer suistimal olayları nedeniyle mali kaynakların kötü yönetimi sorununu daha fazla bilgi ve şeffaflık eylemleri aracılığıyla çözülebileceği ifade edilmektedir. **Yapısalcı hesap verebilirlik** görüşü ise hesap verenlerin ilişkileri ve toplumdaki göreceli konumları bakımından etkilerine ilişkin gözlemlere dayandırılmaktadır (Dubnick ve Justice, 2004: 20; Üzümlü ve Uçkun, 2019: 83). Öte yandan **Yumuşak hesap verebilirlik**, işletmelerin eylemleri için cevap vermesi; **katı hesap verebilirlik**, şeffaflık ile ortaya çıkan bilgi sonucu eylemlerin sonucuna göre yaptırım gücünün uygulanması ve zararların tazmininin talep edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Fox, 2007: 668).

İşletmelerin hesap verebilirlik eylemlerini artırması gerektiği ve bunun iyi olacağı savunulmaktadır. Bununla birlikte, gereğinden fazla hesap verebilirlik eylemlerinin işletmeleri yönetmeye çalışan kişilerin karar almalarını engelleyebilmektedir. Hatta vekalet teorisi savunucuları, temsilcilerin yönetime dâhil edilmesinin işletmede alınan veya alınacak kararlarının kontrolünü daha zor bir hale getireceğini düşünmektedirler (Miller, 2005: 211). İşletmelerin yönetimleri tarafından üretilen sonuçlar için sorumluluk taşıyan çok sayıda taraf bulunmaktadır (Thatcher, 2002: 141). Koppell (2005), bu duruma “çoklu sorumluluk bozukluğu” olarak atıfta bulunmaktadır. Çoklu

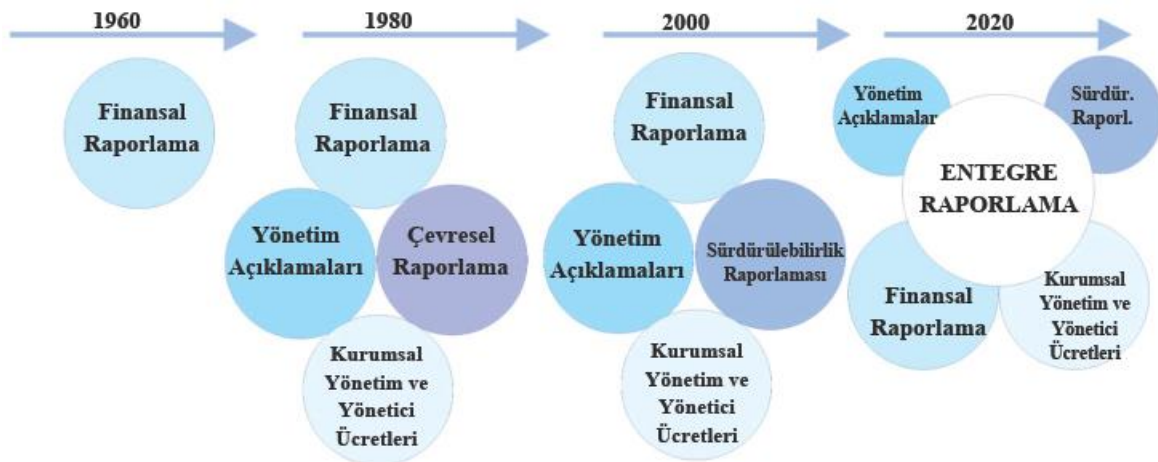
sorumluluk bozukluğu, hesap verebilirlik ile ilgili çelişkili kavramlarla tutarlı davranışlar arasında gidip gelen işletmelerin karşılaşabilecekleri zorlukları göstermek için kullanılmaktadır (Koppell, 2005: 101).

1.3. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik, finansal krizler, işletmelerin faaliyetlerinin çevresel etkileri (nükleer santraller, çevre kirliliği), iklim değişikliği, gelecek nesiller için kaygı, insan onuruna yaraşır yaşam vb. hususlarda artan endişe, kaygı ve güven zedelenmeleri sonucu, bunlara ilaveten işletme paydaşlarının artan bilgi istekleriyle ortaya çıkmıştır. Muhasebede şeffaflık, raporlama sistemlerinde (Finansal Raporlama, 1960 – Çevre Raporlaması, 1980 – Sürdürülebilirlik Raporlaması, 2000 – Entegre Raporlama, 2020) yaşanan gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. Bu raporlar işletmelerin finansal (varlıkları, kaynakları, gelirleri ve giderleri vb.) ve finansal olmayan (piyasalar, değerler, şeffaflık, hesap verebilirlik, yaşam döngüsü, kurumsal yönetim, riskler ve fırsatlar, insan hakları, iş modeli, iklim değişikliği, vb.) bilgilerini paydaşlara aktarılmasını sağlayarak paydaşların güvenlerinin kazanılmasına, işletme itibarının korunmasına, işletmelerin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerini artırılmasına ve korunmasına, işletmelerin farklı kanallardan finansmana ulaşabilmesine katkı sağlamaktadır. İlaveten atılan adımlar sonucu oluşan ekosistemde işletme faaliyetlerini icra eden vekillerin yaptıkları eylemler için hesap vermelerine aracılık etmektedir.

Şekil 1’de finansal ve finansal olmayan bilgilerin raporlama sürecinin tarihi gelişim özeti verilmiştir.

Şekil 1: Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Raporlama Sürecinin Tarihi Gelişimi

Kaynak: IIRC, 2010; Atasel, 2021: 8

Şekil 1’den görüleceği üzere 1960’lı yıllarda işletmeler, sermaye sağlayıcılarının yatırım kararlarıyla ilgili bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için finansal raporlama aracılığıyla bilgilendirme yapmaktadır. 1980’li yıllarda yaşanan petrol krizini (1973) takiben nükleer enerji santrallerinin yaygınlaşmaya başlaması, işletme faaliyetlerinin çevre kirliliğine neden olması, işletmelerin toplum nezdinde meydana gelen itibar kayıpları ve zedelenen yatırımcı güveninin sonucu olarak işletmeler tarafından paydaşlarına finansal tablolar yanında işletme faaliyetlerinin neden olduğu çevresel sorunları da raporlamaya başlandığı ifade edilebilir. Yaşanan iklim krizleri, finansal ve finansal olmayan bilgilerin tek raporlama ile yapılması gerektiği anlayışı, artan çevre kirliliği, gelecek nesiller için ihtiyaçlarının önemsenmesi, işletmelerin faaliyetlerinin etkisinin sadece ekonomik olarak düşünülmemesi, sosyal ve yönetsel anlamda paydaşlar ile paylaşılmasının gerekliliği, küresel ekonomide güveni, büyümeyi ve uzun vadeli finansal istikrarı teşvik etmesi, sermaye piyasalarını daha verimli hale getirmesi ve böylece sermayenin en verimli yatırımlara tahsis edilebilmesine olanak sağlayabileceği düşüncesi 2000’li yıllarda sürdürülebilirlik raporlamasını ön plana çıkarmıştır (Slaper ve Hall, 2011: 5; Parlakkaya vd., 2016: 886; Saban vd., 2017: 2015; IFRS, 2022).

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi, Avrupa Kurumsal Sosyal Sorumluluk Birliği, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, Karbon Saydamlık Projesi, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi, Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerini kapsayıcı bir şekilde, sürdürülebilirlik bağlamında, eksiksiz, dengeli, net, güvenilir, doğru ve karşılaştırılabilir olarak çevresel, sosyal, yönetsel, kurumsal, yatırım fırsatları ve riskleri dahil edilen şeffaflık ve hesap verebilirliği ön plana çıkaran entegre raporun 2020’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanmasının gerekliliğini vurgulamışlardır (Önce vd., 2015: 238-239).

Finansal ve finansal olmayan raporlama sürecinde muhasebe bilgisi ile sağlanan şeffaflık ve bu şeffaflık sonucu hesap verebilirlik sürecinin oluşması için meydana çıkarılan bilginin oluşum aşamaları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Akdoğan ve Doğan, 2022: 1):

- 1- Finansal ve finansal olmayan raporların hazırlanması (*Raporlama*),
- 2- İşletme karar vericilerinin paydaşlardan gelen dönütler sonucu doğru kararlar alınması adına bu raporların analiz edilmesi (*Mali Analiz*),
- 3- Paydaşların bu raporlara karşı zedelenen güvenlerinin yeniden oluşturulması ve güven seviyelerinin arttırılması amacıyla raporların denetlenmesi (*Denetim*),
- 4- İşletmelerin sunduğu hizmetlerin ve ürettikleri ürünlerin bunlara ilaveten yapılan veya yapılacak raporlamanın ilk sabit maliyetinin belirlenmesi (*Maliyet Muhasebesi*),
- 5- İşletmenin finansal ve operasyonel verilerinin toplanması, analiz edilerek, bu verileri işletme yöneticilerine, işletmenin gelecekteki performansını tahmin etmek ve işletmeyi daha verimli hale getirmek için karar verme sürecinde yardımcı olarak kullanılması (*Yönetim Muhasebesi*),

- 6- İşletmelerin belirlenen finansal ve finansal olmayan hedeflerinin gerçekleştirilme durumunun ayrıca hedeflere ulaşılması hususunda karşılaşılabilecek risklerin ve tehditlerin belirlenmesi (*İç Kontrol*),
- 7- İşletme içinde bulunan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını, işletmenin hedeflerine ulaşıp ulaşmadığını ve işletmenin faaliyetlerinin yasalara uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini inceleyen bunlara ilaveten işletmelerin geçmişten geleceğe uyum kapasitelerinin arttırılması, paydaşlar tarafından işletmeye duyulan güven düzeyinin korunması, artırılması ve geliştirilmesi (*İç Denetim*).

Sürece ilişkin özetlenen maddelerden de görüleceği üzere muhasebede şeffaflık, işletmelerin mevcut koşulları, kararları ve eylemleri hakkındaki bilgilerin mali tablolar ve raporlar aracılığıyla erişilebilir ve anlaşılabilir hale getirilme süreci olarak değerlendirilebilir. Muhasebe aracılığıyla sağlanan bilgilerin şeffaflığı bütünlük, tutarlılık, ilgililik, anlaşılabilirlik ve zamanında sunum faktörleri ile sağlanabilir (Hwang vd., 2008: 504). Şeffaf muhasebe bilgisi, finansal bilgi kullanıcıları tarafından işletmelerin gelecekteki finansal sonuçlarını tahmin etmede kullanılır ise tahmin değerine sahip olmakta, önceki yorum ve değerlendirmeleri doğruluyor veya değiştiriyor ise doğrulama değerine sahip olmaktadır (TFRS, 2018: 11).

İşletmeler tarafından gerçekleştirilen ekonomik olayların sonuçları mali tablolar aracılığıyla gerçeğe uygun, hatasız, tarafsız ve tam olarak ihtiyatlı davranışla desteklenmeli ve tarafsızca sunulmalıdır. Bunun yanında, muhasebe şeffaflığı aracılığıyla işletmelerin yöneticileri tarafından sıklıkla uygulanmaya çalışılan kazanç yönetimi ve yatırımcı algılarını yönetme teknikleri önlenmeye çalışılmaktadır (Arena vd., 2021: 656). İşletmelerin şeffaf mali tabloları, geniş bir paydaş yelpazesini (*tüketiciler, tedarikçiler, çalışanlar, vatandaşlar, genel olarak toplum ve yatırımcılar dahil*) yöneticileri eylemlerinden sorumlu tutulabilmeleri için güçlendirmekte ve kurumsal faaliyetlerin olumsuz dışsalıkları azaltılmaktadır (Riedl ve Smeets, 2017: 2552). Ayrıca menkul kıymet piyasalarında fiyat etkinliği kolaylaştırılmakta ve böylelikle yatırımcıların korunması suretiyle sermaye piyasalarının düzgün işleyişi sağlanmaktadır (Christensen vd., 2017: 285). Bir bütün olarak ekonomide kaynakların etkin dağılımına katkıda bulunmaktadır (Friedman, 2016: 745).

Muhasebe ile sağlanan şeffaf bilgilendirme, paydaşların bilinçli yatırım ve oylama kararları almasını sağlayarak asimetrik bilgi ve mülkiyet ile kontrolün birbirinden ayrılmasından kaynaklanan vekalet çatışmalarını (ters seçim ve ahlaki tehlike) azaltmaktadır. Şeffaflık ile sağlanan bilgi (ifşa), paydaşların işletmelere olan bağlılıklarını veya kararlarını değiştirebilmekte (tüketim kararları gibi), hatta bu bilgi(ler) sonucu kamuoyu baskısı, ayıplama ve benzeri eylemler yoluyla işletmelerin kararları, yapacağı yatırımları ve faaliyet şekilleri etkilenebilmektedir (Dyrenge vd., 2016: 155).

Muhasebe şeffaflığının yatırımcılara, yatırımlara işletmelere katkıları aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

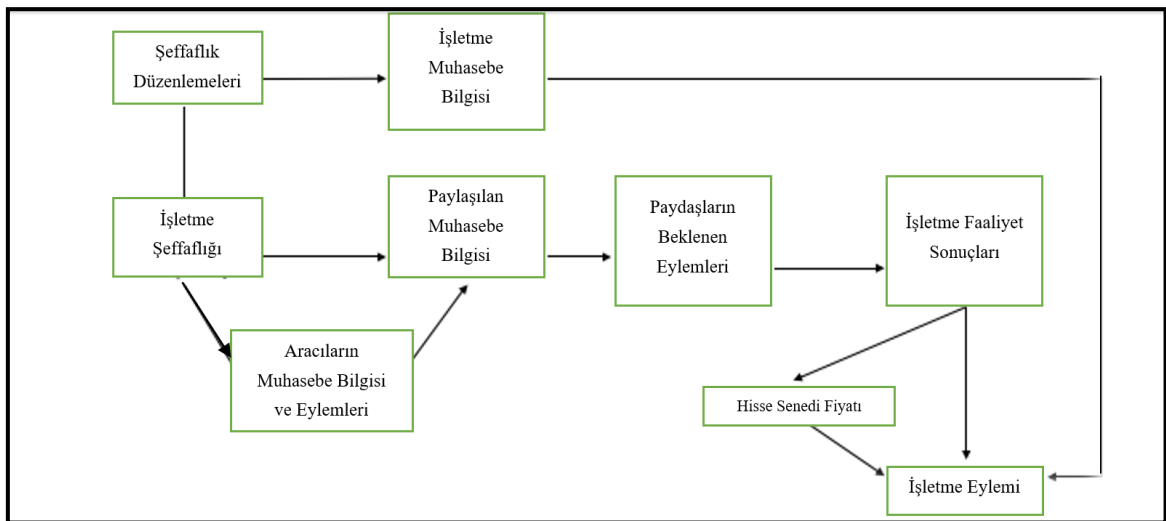
Muhasebe şeffaflığı, yatırımcıların işletmeler hakkındaki bilgileri zaman içinde karşılaştırmalarına izin vermekte (FASB, 2022: 19); yatırımcıların iyi muhakeme edilmiş finansal kararlar almasına yardımcı olmakta, iyileştirilmiş yatırım ortamlarını ve ekonomik kaynakların küresel olarak etkin dağılımını güçlendirmekte (Ball, 2006: 5); paydaşlara muhasebe kural düzenleyicileri tarafından yapılan düzenlemeler aracılığıyla işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin tutarlılık ve karşılaştırılabilirliğini sorgulamalarını sağlamaktadır (Black vd, 2020: 17).

Muhasebe şeffaflığı, sermaye ve/veya kredi piyasasındaki işletmelerin yatırımlarına fon oluşturma aşamasında meydana gelen koşullarının iyileştirilmesi hususunda olumlu bir etki sağlamaktadır (Beuselinck, vd., 2009: 10). Muhasebede şeffaflık, bir yönüyle, pay sahibi odaklı işletme finansal raporlama sistemini menfaat sahibi odaklı düzenlemeye dönüştürme; standardize edilmiş ve işletme tarafından kontrol edilen periyodik raporlama düzenini, sürekli raporlama düzenine dönüştürme; ulusal tabanlı ve tarihi maliyete dayalı finansal tablo sunumunu, uluslararası tabanlı ve büyük ölçüde değer bazlı ekonomik ve teknolojik koşullara göre değişen geleceğe yönelik tahminler çerçevesinde paydaş talepleri doğrultusunda sunuma dönüştürme açılarından çeşitli katkılar sunmaktadır (Arsoy, 2008: 22).

Muhasebe şeffaflığının söz konusu katkıları yanında ileriye dönük, rekabete duyarlı ticari bilgilerin ifşa edilebilmesi, işletme kâr tahminlerinin yapılabilmesi ve/veya bu ifşalar ve tahminler sonucu işletmelerin dava tehdidinde maruz kalabilmesi şeklinde bazı endişelerin duyulmasına da neden olabilmektedir (PWC, 2008: 3).

Şekil 2'de muhasebe ile sağlanan şeffaflığın nedensellik zinciri özetlenmiştir.

Şekil 2: Muhasebe ile Sağlanan Şeffaflığın Nedensellik Zinciri

Kaynak: Fung vd., 2007: 54

Şekil 2’den görüleceği üzere şeffaflık düzenlemeleri işletmelerin sosyal, ekonomik ve yönetsel açıklamalarının geliştirilmesini ve paydaşlara sunulmasını teşvik etmektedir. Bu açıklamalar, bilgiyi doğrudan ve/veya dolaylı olarak (*sivil toplum kuruluşları, medya, işçi sendikaları, ticaret birlikleri ve hisse senedi analistleri vasıtasıyla*) kullanan paydaşların işletme hakkında ve işletmenin yaptığı eylemlerin sonuçları hususunda bilgilerini artırmaktadır. Paydaşlar, bu bilgiler aracılığıyla, işletmelerin eylemlerine maruz kalmalarından elde edecekleri beklenen net faydalara ilişkin inançlarını güncellemekte ve beklenen faydalarını artıracak eylemlerde bulunmaya çalışmaktadır. İşletmeler paydaşların bu eylemlerine karşı alabilecekleri muhtemel kararları düşünerek önceden yanıt vermeye çalışmaktadır. Buna ek olarak, yatırımcıların paydaşların eylemlerine ve/veya bunların sonuçlarına verdiği tepki (beklenti) hisse senedi fiyatlarını etkilemekte, bu da işletmeler üzerinde paydaşların eylemlerine yanıt vermeleri için daha fazla baskı oluşturabilmektedir.

Bir bütün olarak muhasebede şeffaflığın amacı, paydaşlara işletmelerin karar süreçleri ve performansları hakkında doğru bilginin iletilmesi olarak nitelenebilir (Martinson, 1996: 43). Doğru bilginin esaslı bütünlük olarak adlandırılan bir standardı karşılaması gerekmektedir. Esaslı bütünlük, bilgiye ihtiyaç duyan makul paydaşların bilgi gereksinimlerinin karşılandığı düzey olarak tanımlanmaktadır (Beauchamp, 1987: 127).

Öte yandan bir süreç olarak muhasebede şeffaflık, bilginin oluşturulması ve bilginin elde edilebilirliğinin sağlanması aşamalarının her birinde paydaşların aktif katılımını içermektedir (Cotterrell, 1999: 419; Stirton ve Lodge, 2001: 476). Paydaşların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için paydaşlar ihtiyaç duydukları bilgileri belirlemeye davet edilmelidirler (Rawlins, 2009: 75). Şeffaflık ile sağlanan açıklık aracılığıyla bilginin kolaylıkla fark edilebilir olduğu; yetkin, ilgili paydaşların görünür kılınan bilgiyi kavrayabildiği (Christensen ve Cheney, 2015: 74) ve bilgi paylaşımının gelecekte olası olduğu düşünülen potansiyel bilgi paylaşımına ulaşılabilir olmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu şekilde, şeffaflık bir durumu ortaya çıkarmakla kalmayıp bu durumu değiştirebilme imkânına sahip olacak hatta işletmelerin gelecekteki eylemlerini tahmin edilebilir hale getirecektir (Williams, 2005: 359). Böylelikle bir şeyi görmenin onu kontrol etmeye yol açabileceği duygusu oluşturulacaktır. Bu duygu, gelecek nesillere güvenliklerinin sağlanabileceğine dair inancın oluşmasını sağlayacaktır (Phillips, 2011: 389).

Muhasebede şeffaflığı bir yönüyle denetleyen ve/veya dengeleyen bir başka yönden tamamlayan hesap verebilirlik konusunda ise aşağıdaki hususlar paylaşılabılır.

Muhasebede hesap verebilirlik, hissedarların yönetime emanet ettiği kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilen işletme faaliyetlerinin sonuçları başta olmak üzere işletmelerin varlık ve kaynak durumunu, nakit akışı hususunu; bunlara ilaveten işletme tarafından gerçekleştirilen eylemlerin sonuçlarından olumlu veya olumsuz etkilenen bütün çıkar gruplarının tarafsız, anlamlı ve doğru

bilgilere ulaşabilmesini mümkün kılmaktadır. Muhasebenin “Sosyal Sorumluluk” ve “Tam Açıklama” temel kavramları bağlamında mali tablolarda açıklanan işletmelerin finansal durumu, gelir ve giderleri, hissedarları tarafından yapılan katkıları ve bunların dışında ayrıca açıklanması gereken ilave bilgileri çıkar gruplarının, mevcut ve potansiyel yatırımcıların bilgisine muhasebede hesap verebilirlik aracılığıyla sunulmaktadır. Muhasebede hesap verebilirlik aracılığıyla, hissedarların kaynaklarını yöneten veya temsil eden yöneticilerin faaliyet sonuçlarının etkinliği denetlenmektedir. İşletmelerin faaliyetlerinden etkilenen çıkar grupları bu eylemlerin çevreye, topluma ve ekonomiye katkısını sorgulayabilmektedir. Muhasebede hesap verebilirlik bağlamında işletmelerin eylemleri hakkında düzenlenen raporlar aracılığıyla gelecekte gerçekleştirilecek faaliyetler ve bu faaliyetlerin gelecek kuşaklara etkileri çıkar grupları tarafından öngörülebilmektedir.

Muhasebede hesap verebilirlik, işletmelerin politikaları, kararları, eylemleri, ürünleri, hizmetleri ve performansları hususunda sorumluluklarının ve şeffaflıklarının artmasına katkı sağlamaktadır. Muhasebede hesap verebilirliğin, işletmelerin özkaynak değerlerinin ve finansal krizlere karşı dirençlerinin artmasında, ayrıca işletmelerin vergiden kaçınma yöntemlerini gerçekleştirme ihtimallerinin azaltılmasında ve azınlık payına sahip hissedarların korunması konusunda katkı sağladığı paylaşılabılır (Cohen vd., 2012: 75). Konu ile ilgili Daştan (2017: 1254) tarafından ele alınan çalışmada, “...muhasebenin sadece işletme ve işletme faaliyetleri ile değil tüm toplumsal ve bireysel ekonomik ve sosyal faaliyetler için kullanılabilecek yapıya kavuşturulması gerekmektedir...” ifadelerine yer verilerek şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişmenin sağlanmasında ihtiyaç duyulan bilgiyi; sadece işletme düzeyinde değil tüm **toplumsal katmanlar ve bireysel faaliyetler** için sağlanabileceğine vurgu yapılmaktadır.

Muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik, işletmeler tarafından hazırlanan kurumsal sosyal raporların paydaşlara bilgi edinme hakları kapsamında finansal ve finansal olmayan bilgilerin açıklanmasında son derece önemli uygulamalardır. İşletmelerin uzun vadeli kârlılığını, sosyal adalet ve çevre koruması ile birleştirerek sürdürülebilir küresel ekonomiye geçişteki yaşanabilecek aksaklıkları yönetilebilmesi için muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları hayati önem taşımaktadır. Sürdürülebilir küresel ekonomiye ilişkin kurumsal raporlama, sürdürülebilirlik risklerinin belirlenmesi, yatırımcı ve tüketici güveninin artırılması bakımından sosyal ve çevresel faktörler de dâhil olmak üzere giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarıyla finansal bilgilerin yanında finansal olmayan bilgilerin de açıklanması, “*toplumsal gelişmenin refleksi/aynası*” (Daştan, 2017: 1254) konumuna dönüşecek muhasebe ile işletmelerin performansının ve toplum üzerindeki etkisinin ölçülmesine, izlenilmesine ve yönetilmesine de yardımcı olacaktır.

Bir bütün olarak ele alındığında muhasebe aracılığıyla sağlanan şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aşağıdaki katkıları sağladığı paylaşılabılır (Şeker, 2020: 29-30);

- Bilgi asimetrisinin azaltılması, yönetim etkinliğinin artırılması ve yönetim kararlarına erişebilirliğin sağlanması,
- İşletmelerin denetim komitesinin bağımsızlığının teşvik edilmesi, uzun vadeli yatırımcı bulmanın kolaylaştırılması ve sermaye erişiminin kolaylaştırılması,
- İşletmelerin kârlılığını ve büyümesini artırırken risk yönetimine katkı sağlaması,
- Kurumsal itibar ve marka değerinin artırılması,
- İşletmelerin rakipleri ile karşılaştırılabilirliğini kolaylaştırması,
- Sosyal sorumluluk bağlamında işletmelerin sürdürülebilirlik ve entegre raporlama konusunda teşvik edilmesi,
- Paydaşların hak ve menfaatlerinin korunması, işletme varlık ve kaynaklarının tamlık ile bütünlüğünün sağlanması suretiyle yolsuzlukların önlenmesi için önleyici politikaların oluşturulması,
- Çalışanların güvenliğinin, sağlığının ve sosyal haklarının korunması ve ayrıca çalışma şartlarının daha iyi olmasının sağlanması,
- İşletmelerin karar organlarında cinsiyet eşitliğine katkıda bulunulması,
- Yenilikçi ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, çevreye verilen zararların azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ile gelişmeye ve bir bütün olarak ülke ekonomisine katkı sağlanmasıdır.

1.4. Dünyada ve Türkiye’de Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları

Muhasebe aracılığıyla sağlanan şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının gelişiminde din, kültür, ekonomik gelişmişlik seviyesi, hukuk sistemi, tarih, politik sistem ve sosyal iklim gibi birçok etken bulunmaktadır. Ancak dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik olaylar, finansal krizler, politik çevre, işletme faaliyetlerinin sosyal ve çevresel etkileri muhasebe tarafından üretilen bilgilere karşı paydaşların beklentilerini ve güven düzeyini değiştirmiştir. Finansal piyasalar, muhasebe alanında kural koyucular ve siyasi otoriteler, paydaşların kaybolan güvenini kazanmak adına düzenlemeler yaparak şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını zaman içinde geliştirmişlerdir. Bu gelişim, aşağıda dünyada ve Türkiye’de şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları alt başlıkları ile kronolojik olarak açıklanacaktır.

1.4.1. Dünyada Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları

1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran (The Great Depression) başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD.) olmak üzere bütün devletlerin ekonomik sistemlerini derinden etkilemiştir. Büyük Buhran sonucunda Amerika Birleşik Devletleri’nde 1934 yılında Sermaye Piyasası Kanunu

yayımlanmış ve Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul borsaya kayıtlı işletmelerin finansal tablolarının oluşturulmasında uygulanacak kuralları düzenlemekle görevlendirilmiştir. Büyük Buhran'ın ardından 1960'lı yıllara kadar dünya genelinde benzeri bir etki meydana getirebilecek ekonomik kriz yaşanmamış; bir anlamda 1960'lı yıllara kadar dünya ekonomik düzeni Büyük Buhran sonrası gerçekleştirilen düzenlemelere göre yürütülmüştür.

1973 yılında, Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık (İngiltere), İrlanda ve A.B.D.'de ülkelerini temsil eden muhasebe kuruluşları tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) kurulmuştur. Komitenin amacı: kamu yararına finansal tabloların sunumunda uyulması gereken muhasebe standartlarını düzenlemek ve yayımlamak, bu muhasebe standartlarının dünya genelinde yaygın kullanımı teşvik etmek, genel olarak finansal tabloların sunumuna ilişkin düzenlemelerin, muhasebe standartlarının ve prosedürlerin iyileştirilmesi ve uyumlaştırılması için çalışmak olarak açıklanmıştır (Street ve Gray, 1999: 134). Muhasebe standartları aracılığıyla finansal bilgilerin uluslararası karşılaştırılabilirliği ve kalitesi artırılmaya çalışılmaktadır. Muhasebe standartları kullanılarak üretilen muhasebe bilgileri şeffaflık sağlamakta, yatırımcıların ve diğer piyasa katılımcılarının bilinçli ekonomik kararlar almalarına katkıda bulunmaktadır. Muhasebe standartları, sermaye sağlayıcıları ile fonlarını(yatırımlarını) emanet ettikleri kişiler arasındaki bilgi boşluğunu azaltmakta ve hesap verebilirliği güçlendirmektedir.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik eksikliği nedeniyle 1990'lı yıllarda Tekila Krizi, Bankacılık Krizi, Asya, Brezilya ve Rusya Krizleri gerçekleşmiş ve işletmelerin kurumsallıkları sorgulanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamında kabul gören ve bir anlamda yaşanan krizlere cevap niteliğindeki, Kurumsal Yönetim İlkelerinin oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli komiteler, komisyonlar ve kurumlar tarafından [Treadway Komisyonu (1987), Cedbury Komitesi (1992), Dey Raporu (1994), OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri (1999), Birleşmiş Milletler Küresel Sözleşmesi (2000), Avrupa Birliği bünyesinde oluşturulan Avrupa Toplulukları Komisyonu –Yeşil Belge (2001) v.b.] çeşitli çalışmalar oluşturulmuştur (Abdioğlu, 2007: 68; Daştan, 2010: 7).

2000'li yıllarda içinde bulunduğu şartları değerlendirmeyi bilen çoğunluk hakkına sahip hissedarlar ve tepe yöneticiler tarafından özel amaçlı girişimler kurulmuş, özel amaçlı kuruluşlar aracılığıyla işletmelerin mevcut finansal durumları muhasebe temel kavramlarına uyulmayarak gizlenmiş, sözde bağımsız denetim kuruluşları ise bu uygulamaları görmezden gelmişlerdir (Fırat ve Seldüz, 2014: 2). Bu durum A.B.D. başta olmak üzere tekrar çeşitli ülkelerde işletmelerin iflas etmesi ile sonuçlanmıştır. Büyük zararlara uğrayan azınlık payına sahip yatırımcıların korunması, yapılan kurumsal açıklamaların doğruluğunun ve güvenilirliğinin artırılması, piyasalarda işletmelerin şeffaf ve hesap veren kurumlar olmasının sağlanması amacıyla “Kurumsal ve Denetim Hesap Verebilirliği, Sorumluluk ve Şeffaflık Yasası” yayımlanmıştır (Arping ve Sautner, 2013: 1133).

2000 yılların başlarında, 1606/2002 sayılı Avrupa Birliği Tüzüğü'ne göre Avrupa Birliği (AB) 'nde düzenlenmiş bir menkul kıymet piyasasında işlem gören işletmelerin konsolide hesaplarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na (UFRS) göre hazırlamaları gerekmektedir. AB tüzüğü, mali tabloların yüksek derecede şeffaf ve karşılaştırılabilir olmasına yardımcı olmakla beraber AB sermaye piyasasının etkin işleyişini iyileştirmeyi amaçlamaktadır¹. Belirtilen bu amaç, bilgi asimetrisini azaltarak fiyat etkinliğini desteklemeye yönelik kurumsal açıklama düzenlemesinin geleneksel amacını örneklemektedir. Bu düzenleyici yaklaşım, piyasa başarısızlığının olmadığı durumlarda, rekabetçi piyasaların firmaların menkul kıymetlerinin doğru fiyatlandırılmasını sağlayarak ekonomide kaynakların etkin dağılımını ilerleteceği fikrine dayanmaktadır (Goshen ve Parchomovsky, 2006:740).

Finansal olmayan bilgilerin açıklanması, işletmelerin performanslarının ve toplum üzerindeki etkilerinin ölçülmesine, izlenmesine ve yönetilmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle Avrupa Parlamentosu, kurumsal sosyal sorumluluğun (KSS) çok boyutlu doğasını ve işletmeler tarafından uygulanan KSS politikalarının çeşitliliğini dikkate almak amacıyla, yatırımcıların ve diğer paydaşların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli düzeyde karşılaştırılabilirliğin yanı sıra tüketicilerin işletmelerin toplum üzerindeki etkisine ilişkin bilgilere kolay erişimini sağlama ihtiyacıyla eşleşen, yüksek esnekliğe izin veren işletmeler tarafından finansal olmayan bilgilerin açıklanmasına ilişkin bir yasa teklifi sunması için Komisyon'a çağrıda bulunmuştur (Hombach ve Shellron, 2018: 141).

Finansal kriz sonrasında tüketici güveninin zedelenmesi ve firmaların sosyal etkilerine yönelik kamuoyu ilgisinin artmasının ardından Avrupa Komisyonu 2011 yılında Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) için yenilenmiş bir strateji açıklamıştır. Bu strateji, KSS'yi "işletmelerin toplum üzerindeki etkilerinden sorumlu olması" olarak tanımlayarak KSS ile ilgili hususların işletmeler hukukuna dahil edilmesinin yolunu açmıştır (Avrupa Komisyonu Raporu, 2011: 6). Avrupa Birliği Parlamentosu tarafından birlik bazında şeffaflık ve hesap verebilirlik bağlamında gönüllü olarak yapılan veya zorunlu olarak yapılması planlanan raporlamalar (2013/36/EU sayılı Direktif) işletmelerin paydaşlara ve topluma karşı kurumsal sorumluluğunun önemli bir unsuru olarak görülmektedir.

İşletmelerin faaliyetleri sonucu elde edilen kârları, ödenen vergileri ve işletmelerin aldığı sübvansiyonları konusunda şeffaflığın artırılması, paydaşların finans sektörüne olan güveninin yeniden kazanılması ve bu güvenin korunması için elzemdir. Bu bağlamda Avrupa Parlamentosu tarafından 2014/95/EU sayılı Direktif ile sürdürülebilirlik risklerinin belirlenmesi, yatırımcı ve

¹ 1606/2002 sayılı Tüzüğün 1.maddesi şöyledir: “Bu Tüzüğün amacı, mali tabloların yüksek derecede şeffaflığını ve karşılaştırılabilirliğini ve dolayısıyla topluluk sermaye piyasasının ve iç pazarın etkin bir şekilde işlemesini sağlamak için ... işletmeler tarafından sunulan mali bilgilerin uyumlaştırılması amacıyla toplulukta uluslararası muhasebe standartlarının benimsenmesi ve kullanılmasıdır.”

tüketici güveninin artırılması maksadıyla işletmelerin sosyal ve çevresel etkileri hakkında finansal olmayan bilgilerinin açıklanması istenilmektedir. İşletmelerin finansal olmayan bilgilerini açıklamaları, uzun vadeli kârlılık, sosyal adalet ve çevrenin korunması ile birleşerek sürdürülebilir bir küresel ekonomiye doğru değişimi yönetmek için hayati önem taşımaktadır (2014/95/EU). Bu doğrultuda, yapılması gereken açıklamalar yatırımcıların ve diğer paydaşların ihtiyaçlarının yanı sıra tüketicilerin işletmelerin toplum üzerindeki etkilerine ilişkin bilgilere kolay erişimini sağlamayı amaçladığı ifade edilebilir.

Brüggemann vd. (2013) tarafından AB’de fiyat etkinliğini amaçlayan kurumsal kamuyu aydınlatma düzenlemelerinin, muhasebe standartlarını uygulayan işletmelerin mali tabloları aracılığıyla menkul kıymetler piyasalarında hedeflenen şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik düzenlemelerinin, belirli riskleri azaltmak, tüketicilerin veya üreticilerin bir ürünle ilişkili sosyal maliyetleri tam olarak dikkate almamasından kaynaklanan dışsallıkları iyileştirmek veya kamu mal ve hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek için işletmeleri veya kurumları standartlaştırılmış formatlarda bilgiler açıklamalarını sağladığı ifade edilebilir (Weil vd., 2013: 1410).

Avrupa Birliği tarafından açıklama zorunluluğu getirilerek finansal olmayan bilgilerin miktarının ve kalitesinin artırılmasının, işletmelerin topluma karşı hesap verebilirlikleri açısından algılanma biçimlerini olumlu yönde etkileyeceği öngörülmektedir. Finansal olmayan bilgiler hususunda daha fazla ve daha iyi raporlamaların yapılması tüketicilerin güvenini artıracak ve talep tarafında olumlu bir etki yaratarak yeni girişimcilik fırsatlarının daha iyi yönetilmesini sağlayabilecektir. Ayrıca kamu istişarelerinin sonuçları ve konsolide araştırmalar, işletmeler tarafından şeffaflıkla çevresel performanslarına ilişkin daha kaliteli bilgi paylaşılmasının, paydaşların çevresel farkındalık düzeylerini artıracakını öngörülmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2013: 38- 41).

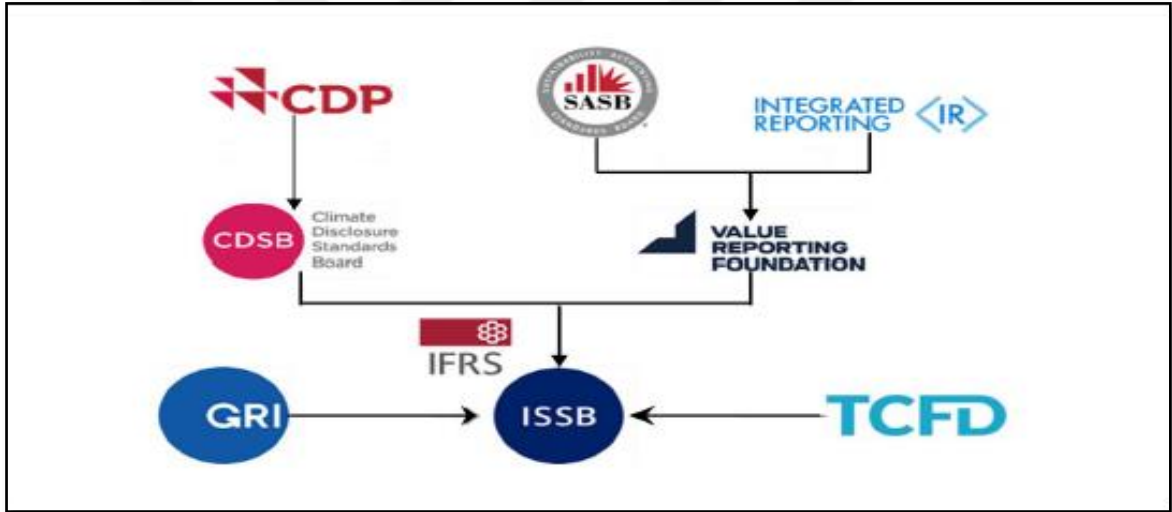
2007-2008 yıllarında ABD’de türev ürünler nedeniyle yaşanan küresel finansal krize düzenleyici bir reform eylem planıyla yanıt veren G-20 “kilit küresel muhasebe standartları organlarının tek bir yüksek kaliteli küresel standartlar kümesi oluşturma hedefine yönelik yoğun bir şekilde çalışmalarının gerekliliği” hususunda çağrıda bulunmuştur (Baudot, 2014: 974).

Muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirliği doğrudan ilgilendiren bir gelişme olan sürdürülebilirlik raporlaması, sürdürülebilirlik raporlama standartları, entegre raporlama ile ilgili hususlar şekil 3’te özetlenmiştir.

Şekil 3’ten görüleceği üzere sürdürülebilirlik raporlama standartları oluşumu ve yakınsama çalışmaları aşamaları öncelikle Londra merkezli Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) ile ABD merkezli Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu’nun (SASB) 2021 yılında birleşerek

Değer Raporlama Vakfı'nın (VRF) oluşumunu sağlamasıyla başlamıştır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – UFRS) Vakfı tarafından 2022 yılında BM İklim Değişikliği Konferansında (COP26), Karbon Saydamlık Projesi (CDP) ev sahipliğinde oluşturulan İklim Saydamlık Standartları Kurulu (CDSB) konsorsiyumu ve Değer Raporlama Vakfı'nın (VRF), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Vakfı'na bağlı Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu ile birleştirilmeleri kararı duyurulmuştur. Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB), İklimle İlgili Açıklamalar Görev Gücü (TCFD) tarafından açıklanan çerçeveden etkilenmekte, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) tarafından yayımlanan işletmelerin, hükümetlerin ve diğer kuruluşların iklim değişikliği, insan hakları ve yolsuzluk gibi konulardaki etkilerini anlamalarına ve işletmelerine yardımcı olan uluslararası bağımsız standartları tamamlamaktadır. Uluslararası sürdürülebilirlik raporlaması standartlarının oluşmasında etkisi olan kurum ve kuruluşlar aşağıda kısa açıklanacaktır.

Şekil 3: Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları Kurulunun Yakınsama Aşamaları

Kaynak: Wheeler, 2023.

1997 yılında kurulan Küresel Raporlama Girişimi (GRI) tarafından 2000 – 2013 yılları arasında sürdürülebilirlik raporlaması için beş kılavuz (2000 yılında, G1 Kılavuzu, 2002 yılında, GRI G2 Kılavuzu, 2006 yılında, GRI G3 Kılavuzu, 2011 yılında, GRI G3.1 Kılavuzu, 2013 yılında, GRI G4 Kılavuzu) yayımlanmıştır (GRI, 2022; Çalışkan, 2017: 122-123). Sürdürülebilirlik raporlamasında işletme faaliyetlerinin **çevresel** (enerji ve sera gazı yönetimi, doğal hayatın ve biyoçeşitliliğin korunması, düşük karbon salınımı), **sosyal** (insan hakları, iş sağlığı ve güvenliği, etik kurallar, eğitim, sanat ve spora destek) ve **ekonomik** (yerel yönetimlerin desteklenmesi, adaletli gelir dağılımına katkı, yatırım politikalarında eşit davranılması, yanlış fiyatlandırmadan kaçınılması) etkileri hususunda işletmelerin paydaşlarına finansal olmayan bilgiler aktarılmaktadır (SASB, 2022; Ertan, 2018: 467). ABD’de 2010 yılında Harvard Üniversitesi araştırmacıları tarafından finansal olmayan bilgilerin önemine dikkat çekildiği ifade edilebilir. Bu bağlamda bütün sektörler için

çerçeve geliştirilerek sürdürülebilirlik muhasebesi standartları oluşturulması gerektiği hususunda görüş birlikteliği sağlanmış ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) oluşturulmuştur (Akarçay, 2014: 4; Demircioğlu ve Ever, 2019: 70).

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi tarafından 2010 yılında işletmelerin mali tablolarında maddi olmayan varlıkların artışına dikkat çekerek sürdürülebilirlik için raporlama hususunda çerçeveler(ilkeler) hazırlamaya karar verilmiştir (Eccles ve Armbrester, 2011: 13). Bu kapsamda entegre raporlama, değer yaratma yeteneğini önemli ölçüde etkileyen finansal, üretilmiş, entelektüel, insani, sosyal, doğal ve ilişkisel sermaye faktörlerinin iletilmesini sağlayan kurumsal raporlamanın entegre düşünme aracılığıyla daha uyumlu ve verimli bir yaklaşımı teşvik eden, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratılmasına odaklanarak, sermayenin daha verimli ve üretken bir şekilde tahsis edilmesinin sağlanması adına sermaye sağlayıcılarına sunulan bilgilerin kalitesinin artırılması amacıyla oluşturulmuştur (IIRC, 2023). Uzman görüşleri ile kodlama yapılarak 2013 yılında ilk entegre rapor hazırlama çerçevesi yayımlanmış ve 2021 yılında revize edilmiştir (Eccles vd., 2015: 33-35). Entegre raporlama paydaş teorisi bağlamında işletmelerin ekonomik değerleri ile sürdürülebilirlik değerleri arasında uzun vadeli ilişkide stratejik olarak oluşacağı öngörülen, gelecekteki karar verme süreçlerinde toplumun geleceği için önemli olan işletme faaliyetlerinin muhtemel ekonomik, sosyal ve en önemlisi çevresel sonuçlarının değer yaratma kapasitesinin ölçülmesi bağlamında paydaşlara şeffaf bir şekilde bilgi aktarılabilmesi amacıyla düzenlenmektedir (Adams ve Simnett, 2011: 296). Entegre rapor aracılığıyla paydaşlara işletmenin dış çevresi tanıtılmakta, iş modeli, riskleri ve fırsatları değerlendirilerek bilgi verilmekte, stratejik olarak kaynakların tahsisi açıklanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle güvenilir, eksiksiz, önemli, kısa, öz, tutarlı, karşılaştırılabilir, geleceğe yönelik finansal ve finansal olmayan bilgiler arası bağlantı oluşturularak şeffaf bir şekilde paydaşlarla iletişim kurularak işletme tarafından ticari sır olmayan muhasebe bilgileri paylaşılmaktadır (Çelebier ve Çankaya, 2019: 182-189).

2013 yılında G-20 Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından insan kaynaklı iklim değişikliğinden kaynaklanan tehlikelerin artması, işletmelerin finansal raporlarında iklimle ilgili finansal risklerinin açıklanması için standartlaştırılmış bir çerçevenin olmaması nedeniyle İsviçre'de kâr amacı gütmeyen bir dernek olarak Finansal İstikrar Kurulu'nun kurulması hususunda fikir birliği sağlamışlardır (FSB, 2022). Kurul tarafından iklim değişikliklerinin finansal kararlarda dikkate alınması adına çerçeve ve önerilerin hazırlanması için İklimle İlgili Mali Konular Görev Gücü (Task Force on Climate-related Financial Disclosures, TCFD) görevlendirmiştir (Kurt ve Cavlak, 2022: 311). 2017 yılında TCFD, işletmelerin bilinçli sermaye tahsisini desteklemek adına yönetim, strateji, risk yönetimi, metrikler ve hedefler temel unsurları bağlamında tasarlanmış iklimle ilgili finansal açıklama önerileri yayımlamıştır (Bingler vd., 2022: 3).

2021 yılında Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) birleşerek Değer Raporlama Vakfı'nı (VRF) oluşturmuşlardır. Değer

Raporlama Vakfı, işletmelere şeffaf ve tutarlı sürdürülebilirlik açıklamaları yapmalarına yardımcı olmak için kurumsal değerin nasıl oluşturulduğu, himaye edildiği ve aşındırıldığı konusunda ortak bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak için tasarlanmış kapsamlı kaynaklar bütünüdür sunmaktadır (Kurt ve Cavlak, 2022: 311; Güneş ve Yalçın, 2022: 117). Bu kaynaklar yatırımcıların ve diğer paydaşların işletmelerin kurumsal değerlerini değerlendirmelerine ve karşılaştırmalarına olanak tanımaktadır (IFRS, 2022).

Konuya AB açısından bakıldığında 2001 yılında kurulan Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu'nun (European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG) 2022 yılında misyonunu genişletilmiştir. EFRAG, finansal raporlama faaliyetlerinde, IASB'nin standart belirleme sürecinde ve ilgili uluslararası tartışmalarda Avrupa görüşlerinin uygun şekilde dikkate alınmasını sağlamakla bunlara ilaveten yeni yayımlanan, revize edilen UFRS Standartlarının veya Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının, AB'de kullanım için IAS Tüzüğü'nün kriterlerini karşılayıp karşılamadığı, kamu yararına elverişli olup olmayacağı da dahil olmak üzere Avrupa Komisyonu'na tavsiyelerde bulunmaktadır (EFRAG,2022).

Doğa ile İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (Taskforce on Nature-related Financial Disclosures- TNFD), doğayı finansal ve ticari kararlara dahil etme ihtiyacının artmasına yanıt olarak 2021 yılında kurulmuştur. TNFD, küresel finansal akışlarda doğa-olumsuz sonuçlardan ve doğa-pozitif sonuçlara doğru bir kaymayı desteklemek amacıyla, kuruluşların doğayla ilgili gelişen riskler ve fırsatlar hakkında rapor vermeleri ve bunlara göre hareket etmeleri için bir risk yönetimi ve açıklama çerçevesi geliştirme ve sunma görevi ile yetkilendirilmiştir.

TNFD, BM tarafından fonlanan, G-7 ve G-20 hükümet yetkililerinin onayını almış küresel bir girişim olarak kurulmuştur (TNFD, 2021). TNFD, 2021 yılındaki ilk toplantısında risk yönetimi ve açıklama çerçevesinin, tercih edilen veya gerekli olan önemlilik yaklaşımlarına bakılmaksızın, sektörler ve yargı bölgeleri arasında farklı büyüklükteki işletme ve finansal kurumlara uygulanabilir olması ve bunlar tarafından kullanılması gerektiğine karar vermiştir. Doğa kaybını durdurmak ve tersine çevirmek, doğayla ilgili olumlu sonuçlar elde etmek ve doğayla ilgili riskleri azaltmak ve yönetmek, ancak tedarik zincirlerindeki büyük ve küçük işletmelerin ve her türlü finansal kurumun doğayla ilgili bağımlılıklarının, etkilerinin, risklerinin ve fırsatlarının toplu olarak tanımlanması, değerlendirilmesi, yönetilmesi ve ifşa edilmesi durumunda mümkün olabileceği görüşü toplantı sonucunda ifade edilmiştir.

TNFD, çok çeşitli bilgi ortaklarının ve paydaşların desteği ve girdisiyle çerçeveyi geliştirmeye devam ederken, şunları amaçlamaktadır (TNFD, 2021):

- Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) tarafından geliştirilmekte olan küresel raporlama temelleri ve piyasa katılımcıları tarafından halihazırda kullanılmakta olan en iyi uygulama standartları ve araçları ile uyumun sağlanmasına yardımcı olmak,
- Rapor hazırlayanların tüm yargı alanlarındaki kuruluşlardan rapor kullanıcılarının tercihlerini ve düzenleyici gereksinimlerini karşılamak için çifte önemlilik yaklaşımı kapsamında uyarlanabilirlik ve esneklik sağlamak,
- Hem doğa kaybını hem de iklim değişikliğini entegre bir şekilde ele alma konusundaki acil ihtiyaç göz önüne alındığında, işletmelerin ve finansal kurumların doğayla ilgili bağımlılıkları, etkileri, riskleri ve fırsatları raporlamaya başlamak için erken harekete geçmelerini teşvik etmek ve
- Doğayla ilgili konuların dahil edilmesinin birçok kuruluş için yeni olduğunu, ancak sağlam yönetim, strateji, risk yönetimi ve sermaye tahsisi için hızla büyüyen stratejik bir zorunluluk olduğunu kabul ederek, zaman içinde açıklama tutkusunu artırmak için yapılandırılmış bir yol sağlamaktır.

Küresel yatırım portföylerine sahip uluslararası yatırımcılar ve işletmeler tarafından iklim ve diğer çevresel, sosyal ve yönetim konularında yüksek kaliteli, şeffaf, güvenilir ve karşılaştırılabilir raporlama çağrısına cevap olarak 2021'de UFRS Vakfı Mütevelli Heyeti, yeni bir standart belirleme kurulu olan Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) oluşturulduğunu duyurmuştur (IFRS, 2022). ISSB'nin amacı, yatırımcılara ve diğer sermaye piyasası katılımcılarına işletmelerin sürdürülebilirlik ile ilgili risklerine karşı bilinçli kararlar almalarına yardımcı olmak adına küresel sürdürülebilirlik standartlarını sunmaktır (Kurt ve Cavlak, 2022: 311). Sürdürülebilirlik raporlaması standartları aracılığıyla muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik, çifte önemlilik² (“*double materiality*”) kavramı kapsamında işletmelerin çevreye, topluma ve ekonomiye etkisinin yanında iklimin değişikliğinin işletme faaliyetlerine etkisinin açıklanması olarak ifade edilmektedir (Calace, 2020).

1.4.2. Türkiye’de Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları

Türkiye’de şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının gelişimini muhasebe mesleği ile ilgili düzenlemeler, işletmeleri ve meslek mensuplarının faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT), Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMSK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan

² **Çifte Önemlilik:** Paydaşlara sunulan kurumsal raporların, işletmelerin faaliyetlerinin sürdürülebilirlik kapsamında nasıl etkilendiğini (işletme dışından işletme içine) ayrıca işletme faaliyetlerinin toplumu ve çevreyi nasıl etkilediğini (işletme içinden işletme dışına) içerecek şekilde düzenlenmesini niteler (EFRAG- ESRG 1, 2022: 4).

standartlar ve ilgili düzenlemeler kapsamında değerlendirmek mümkündür (KGK, 2021; Daştan ve Abdioğlu, 2008: 70-72; Kaya ve Atasel, 2018: 52).

Türkiye’de şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının vergi kanunları, ticaret kanunları, faaliyet gösterilen piyasalara göre tabi olunan kurumların kanunları, meslek odaları aracılığıyla kurulan özerk kurullar tarafından yayımlanan standartlar, yönetmenlikler v.b. düzenlemeler ile sağlanmaya çalışıldığı ve gelişimin halen devam ettiği ifade edilebilir. Geçmişte muhasebe ile sağlanacak şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin yukarıda anılan kanunların bazen birden fazlasına tabi olması nedeniyle birden fazla ve farklı muhasebe uygulamaları yapmaları, sonuç olarak birden fazla ve birbirlerinden farklı mali tablolar yayımlamalarına neden olduğu ifade edilebilir (Güdelci, 2019: 206). Bu bağlamda Türkiye’de şeffaflık ve hesap verebilirlik sürecinin kısaca özetlenen gelişim basamakları aşağıda kronolojik olarak açıklanacaktır.

Türkiye’de muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik sürecinin, 1807 yılında Fransız Ticaret Kanunu (“Code de Commerce”)’nun belirli kısımlarının çevirisi hüviyetinde olan ilk ticaret kanunumuzun 1850 yılında yürürlüğe giren “Kanunname-i Ticaret” olduğu ifade edilebilir. Kanun’da muhasebe defterleri, defterlerde sunulan bilgilerin doğruluğu, davalarda delil olma niteliği, envanter defteri ve dolayısıyla bilanço düzenleme zorunluluğu gibi şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında önemli hükümleri bulunmaktadır. Almanya etkisinde hazırlanarak 1926 yılında yayımlanan Türk Ticaret Kanunu işletmelerin faaliyet sonuçları, sahip oldukları iktisadi kıymetlerin envanterleri hususlarında hükümlere yer verilmiştir (Yünlü, 2020: 182). İşletmelerin faaliyet sonuçları üzerinden vergi düzenlemeleri ile “beyana dayalı olarak” alınan vergi(ler) muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirliğin gelişimini 1930 – 1949 yılları arasında vergi kanunları aracılığıyla sağlamaya başlanmıştır. Vergi kanunları bağlamında bu süreç 1950-1960 döneminde (1950 Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Kanunu, 1953 Amme Alacakların Tahsili Usulü Hakkındaki Kanun, 1957 Gider Vergileri Kanunu, 1960 Vergi Reformu Komisyonu) daha belirginlik kazanmıştır. Türkiye’nin 1974 yılında UFRS komitesine üye olması ile başlayan uluslararası muhasebe standartlarının muhasebe ekosistemine kazandırılmaya çalışılması, 1980’li yıllarda dışarı açılan ekonominin sonucu olarak Sermaye Piyasası Kanunu’nun düzenlenmesi, 1985 yılında menkul kıymetler borsasının faaliyete başlaması ve 1989 yılında “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu” yayımlanması muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik bağlamında önemli gelişmeler olmuşlardır (Dinç ve Atasel, 2016: 270-271; Sürmen ve Daştan, 2006: 18).

1994 yılında TMMOB ülkemizdeki işletmeler için uluslararası standartlar ile uyumlu muhasebe standartları geliştirmek amacıyla özerk bir kuruluş olarak kurulmuştur. TMMOB, 2001 yılının sonuna kadar uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu 19 adet standart yayımlamıştır (Parlakaya, 2004: 130). Anılan dönemde SPK sermaye piyasasının ve BDDK da finansal

kurumların etkin, güvenilir, şeffaf ve rekabetçi bir şekilde gelişim ve işleyişinin sağlanması ayrıca mevduat sahipleri ve hak sahiplerinin korunması adına düzenlemeler yapmışlardır.

Muhasebe dünyasında yaşanan bu gelişmeler farklı piyasalarda (sermaye, finansal, enerji ve sigorta) faaliyette bulunan işletmelere yatırım yapmayı düşünen yatırımcılar, azınlık payına sahip hissedarlar, fon sağlayıcılar için finansal bilgileri karşılaştırmak ve yorumlamak hususunda farklı muhasebe kurallarına göre düzenlenmiş finansal tabloların oluşmasına neden olmuştur. Bu durumu düzenlemek amacıyla 1999 yılının sonuna doğru Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) kanunla idari ve mali özerk yapıya sahip olarak uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu ulusal muhasebe standartlarını yayımlamak için yetkilendirilmiş ve 2002 yılının Nisan ayında faaliyete geçmiştir (Daştan ve Abdioğlu, 2008: 71; Elitaş, 2014: 119). TMSK 2005 ile 2011 yılları arasında 39 adet muhasebe ve finansal raporlama standardını Resmî Gazete yayımlamıştır (Tunçez, 2012:191). Farklı kurumlar tarafından yapılan bu çalışmalarda bir birliktelik sağlanması adına, 2011 yılında TTK’da yapılan değişikliklerle gerçek ve tüzel kişilerin (işletmelerin) mali tabloları hazırlanırken uygulanacak standartların belirlenmesi ve yayımlanmasında tek kurum olarak KGK yetkilendirilmiştir (Türk Ticaret Kanunu [TTK], 2011: 10966).

Sermaye Piyasası Kanunu aracılığıyla “... sermaye piyasasının güvenilir, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işleyişinin ve gelişmesinin sağlanması, yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması için sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi...” amaçlanmaktadır (Sermaye Piyasası Kanunu, 2012). Sermaye Piyasası Kurulu işletmelerin kurumsal yönetim ilkeleri bağlamında şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını açıklamalarını istemektedir. Bilgi alma ve inceleme hakkı, genel kurula katılım hakkı, oy hakkı, azınlık hakkı ve kâr payı hakkı pay sahiplerine Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kurumsal yönetim ilkeleri bağlamında tanınan haklardır. Sermaye Piyasası Kanunu kamunun aydınlatılmasına ilişkin esaslar bölümünde “... kamuya açıklanacak veya gerektiğinde Kurulca istenecek finansal tablo ve raporları, şekil ve içerik bakımından Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde Kurulca belirlenen düzenlemelere uygun olarak, zamanında, tam ve doğru bir şekilde hazırlamak ve ibraz etmek zorundadır.” ifadesi ile çıkar gruplarının ihtiyaç duyacakları ticari sır niteliğinde olmayan finansal ve finansal olmayan mali bilgilerin şeffaf bir şekilde paylaşılması hususu vurgulanmakta ve kanunla işletmelerin bilgilerine direkt ulaşamayan paydaşların dolaylı olarak da olsa bu bilgilere ulaşması sağlanmaktadır.

Kamu Gözetim Kurumu, “Yüksek kaliteli ve güvenilir bir finansal raporlama ve bağımsız denetim ortamı oluşturmak” ve “Finansal raporların uluslararası standartlarla uyumlu olarak düzenlenmesini ve denetlenmesini sağlayacak standartlar koymak, etkin bir kamu gözetimini gerçekleştirmek” için ülkemizde 2005 yılında kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar ve halka açık işletmelerin, 2018 yılında büyük ve orta boy işletmelerin kullanımına finansal raporlama çerçevesi standartları sunmuş; ayrıca bağımsız denetime tabi olan işletmelerin TMS/IFRS, BOBİ FRS

kapsamında hazırlanan finansal raporlarına paydaşların makul güvenlerinin sağlanabilmesi için bağımsız denetim standartları yayımlamıştır (Akbulut ve Can, 2020: 87). Kurum tarafından ayrıca 2019 yılınca küçük ve mikro işletmeler için 2021 yılından itibaren uygulanması planlanan Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) taslağını yayınlamış ve paydaşların görüşüne açılmıştır (Gökçen vd., 2019: 416). 2019 yılının ortalarında KGK tarafından Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) faizsiz finans sektörünün geliştirilmesi ve mali raporlamada karşılaştırılabilirliği sağlamak amacıyla yayımlanmıştır (Kartal ve Ay, 2019: 84).

TTK kapsamında şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları, “*Elektronik İşlemler ve Bilgi Toplumu Hizmetleri, Ticari Defterler, Riskin Erken Saptanması ve Yönetimi, Bağımsız Denetim Sistemi, Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı, Şirketin Finansal Tabloları*” başlıkları bağlamında ele alınmıştır (Narbay ve Sönmez, 2016: 400). Kanunla bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmayan, muhasebenin Sosyal Sorumluluk kavramına uymayan iç denetim organı kaldırılmış yerine işletmelerin özel işletmeler tarafından bağımsız denetime tabi olma uygulaması getirilmiştir. Bağımsız denetimden geçmeyen finansal tablolar aracılığıyla yönetim kurulu tarafından faaliyet raporunun düzenlenemeyeceği hususu Kanun’da vurgulanmıştır (Tore ve Tanyeri, 2016: 42). Bağımsız denetimden geçmiş finansal ve finansal olmayan mali bilgiler işletmelerin gerçek, tam, doğru ve bütün olarak varlık ve borçlarının, faaliyet sonuçlarının, özkaynak durumundaki değişimlerin makul güvence ile şeffaf olarak bütün çıkar gruplarına paylaşılması sağlamaktadır. Bu bilgiler aracılığıyla işletme yönetimi aldığı kararlar ve uyguladığı eylemlerin olumlu veya olumsuz sonuçları hakkında paydaşlara hesap vermeleri sağlanmaktadır.

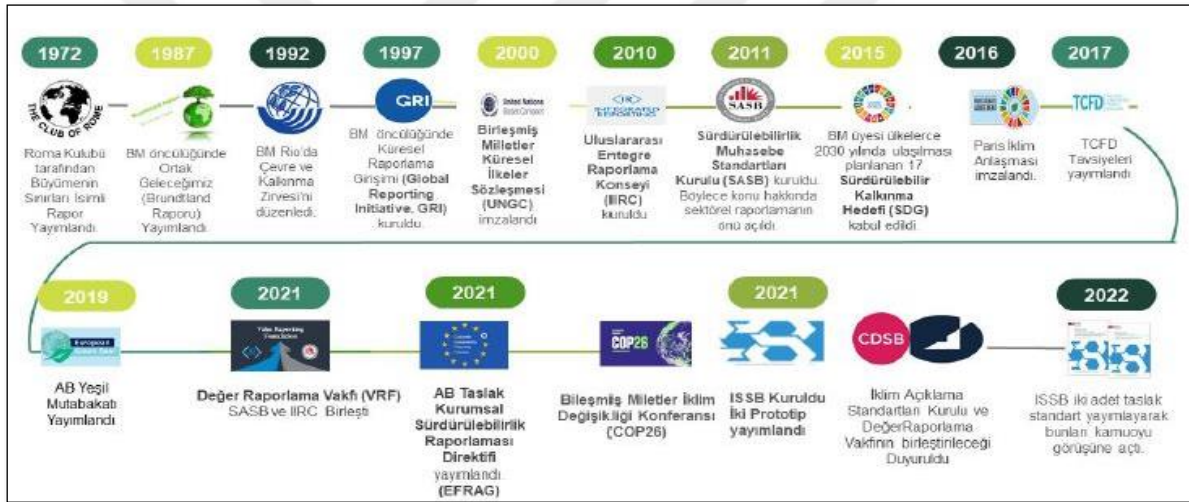
TTK’da, işletmelere online toplantılar yapılabilme hakkı (TTK md. 1527), işletmelere varlık, kaynak ve faaliyet sonuçlarının kaydedildiği defterleri elektronik ortamda saklayabilme hakkı (TTK md. 64) şeffaflık ve hesap verebilirlik kapsamında sağlanmıştır. Bunlara ilaveten Türk Ticaret Kanunu aracılığıyla risk yönetim kurulları işletmelerin maruz kalabileceği risklerin önceden tespit edilmesi ve bu potansiyel risklerin önlenmesi ayrıca çıkar grupları ile paylaşılması (TTK md. 378), hissedarlar tarafından işletmelerin mali tabloları hakkında makul güvence sağlanamadığı hususunda veya yönetim tarafından gerçekleştirilen faaliyetler hakkında oluşan şüpheler neticesinde hissedarlar tarafından özel denetim isteme hakkı (TTK md. 438) hesap verebilirlik sağlanması adına düzenlenmiş kanun maddeleri olarak ifade edilebilir.

4 Haziran 2022 tarih ve 31856 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda yapılan değişiklikle KGK, Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının (SRS) belirlenmesi, düzenlenmesi ve yayımlanmasında ülkemizde yetkili kurum olmuştur. SRS’nin yayımlanmasıyla, ülkemizde yapılacak sürdürülebilirlik raporlamasında uygulama birliğinin sağlanması, yapılacak olan raporlamanın uluslararası geçerliğinin olması, ulusal ve uluslararası bağlamda sürdürülebilirlik raporlarının karşılaştırılabilirliğin sağlanması, sürdürülebilirlik

raporlamasının ve finansal raporlamanın aynı temele oturtulması evrensel olarak hedeflenmektedir (KGK, 2021).

Küresel ölçekte artan enerji talebine bağlı özellikle fosil kaynaklara dayalı enerji üretimi ve üretilen enerji ile gerçekleştirilen işletme faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde tahrip edici etkisi günden güne artmaktadır. Doğal çevre üzerindeki söz konusu etkinin raporlanması noktasında 1970’lerden sonra çok sayıda girişimde bulunulmuş ve bu amaçla çeşitli raporlamalar yapılmıştır. Yıllar içinde işletmeler tarafından gerçekleştirilen farklı raporlama çerçevelerinin bir bütünlük içerisinde karşılaştırılabilir nitelikte olması için işletme paydaşları tarafından son zamanlarda taleplerin arttığı belirtilebilir. Söz konusu taleplere cevaben işletmelerin düzenleyecekleri sürdürülebilirlik raporlarında birliktelik ve karşılaştırılabilirlik sağlamak adına oluşturulmaya çalışılan sürdürülebilirlik standartlarının gelişim süreci şekil 4’te özetlenmiştir.

Şekil 4: Sürdürülebilirlik Standartlarının Gelişim Süreci

Kaynak: KGK, 2021: 1 (24.12.2022)

Şekil 4’ten görüleceği üzere Sürdürülebilirlik Raporlaması’nın kuluçka süreci 1972 yılında başlamıştır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde sürecin devam ettiği görülmektedir. Uluslararası Entegre Raporlama Komitesi (IIRC), “*sermayenin daha etkin ve verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlamak için finansal sermaye sağlayıcılarına sunulan bilgilerin kalitesini iyileştirmek*” (IIRC, 2021) amacıyla sürece katkıda bulunmuştur. Avrupa Birliği’nin sürece dahil olması, SASB ve IIRC’nin birleşerek Değer Raporlama Vakfının oluşturulması, vakfı küresel olarak kabul gören sürdürülebilirlik raporlama standartlarının hazırlanmasına yönelik küresel çabanın itici güçlerinden ve önemli oyuncularından biri haline getirmiştir. Sürdürülebilirlik raporlaması hususunda uluslararası birliktelik sağlanması ve raporlama için ortak bir çerçeve hazırlanması sürecinin vakıf tarafından hızlandırıldığı söylenebilir (Grobkopf vd., 2021: 1628).

Hazırlık süreci devam eden sürdürülebilirlik muhasebe standartlarının “*UFRS S1 Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümleri ve UFRS S2 İklimle İlgili Açıklamalar*” taslak metinleri yayımlanmış, iklim krizlerinin işletme faaliyetlerine etkileri, iklimle ilgili fırsat ve risklerin değerlendirilmesi, işletmelerin bu krizler için yeni iş modelleri belirlemesi, bu bilgilerin şeffaf bir şekilde paydaşların bilgisine sunulması için Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu tarafından kamuoyunun görüşüne açılmıştır.

Muhasebe, geleneksel çizgide ekonomik bilginin tanımlanması, ölçülmesi ve iletilmesi için bir araç olarak işletmelerle birey ve toplum arasında bir iletişim dili şeklinde nitelendirilebilir. Muhasebe ekonomik davranışı etkileyebilir, belirleyebilir. İlerici bir yaklaşım olarak muhasebe, ekonomik gerçekliği sadece tanımlamaktan ziyade daha iyi anlaşılmasını ve açıklanmasını sağlayabilir (Gökgöz, 2012: 317). Bu kapsamda muhasebe, işletmenin faaliyetlerinin doğrudan ya da dolaylı biçimde etkilediği tüm paydaşlar açısından gelecek nesillerin refahını sağlamayı önceleyen bir yapıda tasarlanabilir. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci kısmında muhasebe bilgi sistemi ve toplumsal gelişim ilişkisi ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ ve TOPLUMSAL GELİŞİM İLİŞKİSİ

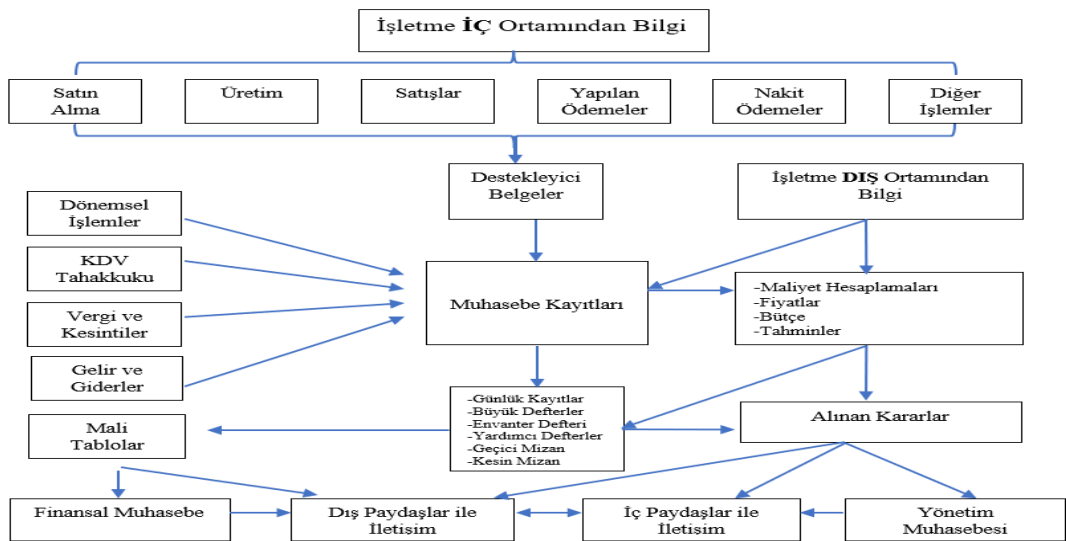
2.1. Muhasebe Bilgi Sisteminin Tanımı ve Açıklaması

Muhasebe bilgi sistemi, işletme faaliyetleri sonucu ortaya çıkan mali nitelikli işlemlerle ilgili bilgilerin, ham veriden karar vericiler için ihtiyaca ve amaca uygun nitelikte yararlı bilgiye dönüşüm sürecinde, kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi/raporlanması ve analiz edilerek ilgililere sunulması şeklinde gerçekleşen ‘muhasebe’ (Sürmen, 2020: 11) faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla bir araya getirilmiş ve birbiriyle ilişkili ögeler bütünü (Karacaer ve İbrahimoglu, 2003: 214) şeklinde tanımlanabilir.

Bir bilgi sistemi olarak muhasebe, işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerini tüm paydaşların zamanında ulaşabilmesine olanak sağlayacak şekilde gerçeğe uygun, karşılaştırılabilir, tarafsız ve eksiksiz bir şekilde sunmakta ve ayrıca yöneticilerin ileriye dönük tahminler yapabilmesine imkân sağlamak üzere işletme faaliyetlerinin planlanması, takip ve kontrol edilmesi süreçlerine de yardımcı olmaktadır (David vd, 1999: 8).

Muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen bilginin oluşum süreci Şekil 5’te özetlenmektedir.

Şekil 5: Muhasebe Bilgi Sistemi Aracılığıyla Bilgi Oluşumu

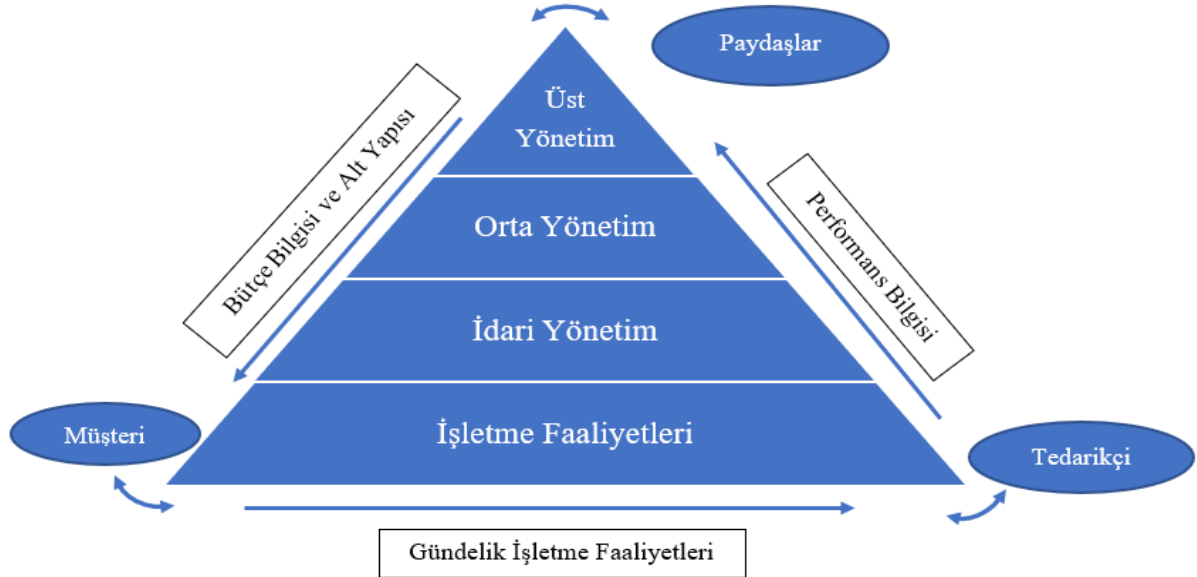

Kaynak: Ciuhureanu, 2017: 265.

Şekil 5'ten görüleceği üzere muhasebe bilgi sistemi, işletmelerin iç ortamlarında farklı birimlerde oluşan mali nitelikli işlemlerini öncelikle kaydetmekte ve sınıflandırmaktadır. İç ve dış paydaşlarının ihtiyaç ve gereksinimlerine göre özetleyerek raporlamaktadır. Bu süreç muhasebe bilgi sisteminin finansal muhasebe boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca muhasebe bilgi sisteminin yönetim muhasebesi sürecinde işletme yönetimi tarafından fiyatlama, bütçeleme tahminleri yapılmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi işletmelerin ticari sır niteliği taşımayan finansal ve finansal olmayan bilgilerini anlaşılabilir, güvenilir, karşılaştırılabilir, tarafsız ve zamanında, maliyet fayda dengesi içinde ilgili paydaşlara sunulabilmesini sağlamaktadır (Demir, 2010: 144). Sunulan bu bilgiler işletme iç ve dış paydaşları için bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetlenmekte ve işletme yönetiminin ibra sürecini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından muhasebe bilgi sisteminin ve özellikle bu sistem aracılığıyla üretilen bilginin, işletmelerde hammadde, sermaye ve emek faktörleri kadar önemli hale geldiği ifade edilebilir.

Şekil 6'da muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen bilginin akışına ilişkin genel bir görünüm sunulmaktadır.

Şekil 6: Muhasebe Bilgi Sistemi Aracılığıyla Bilgi Akışı

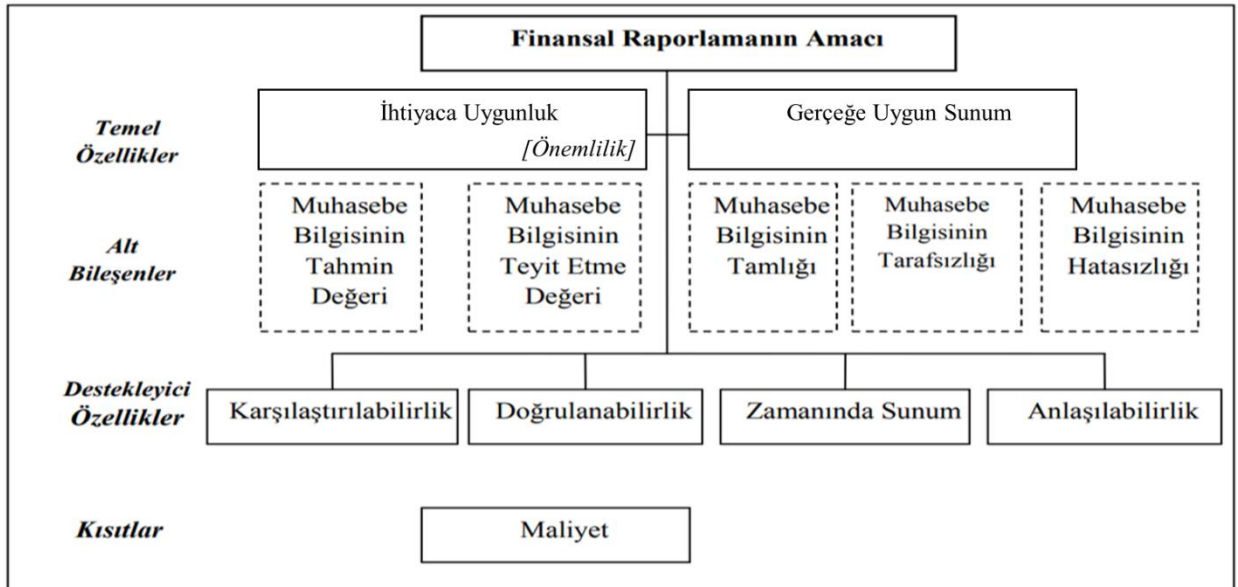
Kaynak: Hall, 2016: 4.

Şekil 6'da sunulan piramit, yatay olarak birkaç faaliyet düzeyine bölünmüş ticari örgütlenmeyi göstermektedir. İşletme faaliyetleri, piramidin temelini oluşturmaktadır. Bu faaliyetler, üretim, satış, dağıtım gibi işletmenin gündelik faaliyetlerinden oluşmaktadır. İşletmeler tarafından örgütlenme genelde idari, orta ve üst yönetim olmak üzere üç kademeye ayrılmaktadır. İdari yönetim, günlük işletme faaliyetlerinin kontrolünden, orta yönetim, örgütsel amacı gerçekleştirmek amacıyla gerekli

faaliyetlerin kısa vadeli planlamasından ve koordinasyonundan, üst yönetim ise uzun vadeli planlamadan ve kurumsal hedefin belirlenmesinden sorumludurlar. İşletmelerin günlük faaliyetlerinin temelini oluşturan tedarikçileri ve müşterileri ile yaptıkları veya yapacakları işlemler sonucu oluşturdukları veriler muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla finansal ve finansal olmayan bilgilere dönüşmektedir. Finansal ve finansal olmayan bu bilgiler üst yönetime ve paydaşlara gelecekte işletmenin muhtemel finansal performansı, yapılacak yatırımlar ve bütçe bilgisi hususunda birbirine bağlı ve bağımlı bilgiler sunmaktadır.

Muhasebe bilgisi, iç ve dış paydaşlar tarafından işletmelerin kanunlarla düzenlenmiş bilgi beyanlarında, işletmenin yapacağı yatırımlarda ve işletmelere yatırım yapmayı planlayan yatırımcıların karar verme süreçlerinde kullanılabilmektedir (Qatawneh ve Bader, 2020: 6). Diğer bir ifadeyle muhasebe bilgi sistemi, işletmelerin varlık ve kaynak yapısı ile finansal performansı hakkında ve ayrıca işletme karar alıcılarının planlamalarını nasıl sürdürebilecekleri ve geliştirebilecekleri hususunda bilgiler sağlamaktadır. Sağlanan bu bilgilere dayalı yürütülen karar süreçlerinde mevcut ve potansiyel yatırımcılar ile işletme paydaşlarına gelecekte yaratılacak değer ve nakit akışı süreçlerine ilişkin önemli bir öngörü sunularak birikimli bir biçimde ülke ekonomisini de etkileyebilen önemli bir bilgi bütünlüğü oluşturulmaktadır (Barth vd., 2022: 10). Muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen bilginin, söz konusu bütünlüğü oluşturabilmesi için kuşkusuz birtakım temel ve destekleyici özelliklere sahip olması gerekmektedir. Niteliksel özellikler olarak adlandırılan muhasebe bilgisinin temel ve destekleyici özellikleri ile alt bileşenleri Şekil 7’de özetlenmiştir.

Şekil 7: Muhasebe Bilgisinin Temel ve Destekleyici Niteliksel Özellikleri

Kaynak: Alkan, 2018: 828; KGK, 2018a.

Şekil 7’den görüleceği üzere muhasebe bilgisinin temel niteliksel özellikleri ihtiyaca uygunluk ve gerçeğe uygun sunum; destekleyici niteliksel özellikleri ise karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik,

zamanında sunum ve anlaşılabilirliktir. Muhasebe bilgilerinin ilk olarak ihtiyaca uygun olması gerekmektedir. İhtiyaca uygunluk, işletme paydaşlarının işletme faaliyetleri hakkında kararlarını etkileme gücüne sahip bilgi ihtiyacını nitelemektedir. Muhasebe bilgisinin ihtiyaca uygunluğu, muhasebe bilgi sistemi ile elde edilen bilgiyi kullanan veya kullanacak paydaşların gelecekteki mali olayların beklenen sonuçlarını tahmin etmelerine yardımcı olması, beklentilerini doğrulayabilmesi (teyit etmeleri), değiştirebilmesi veya düzeltebilmesi ile sağlanabilmektedir (Nallareddy ve Ogneva, 2017: 161).

İşletmeler faaliyetleri sonucu meydana gelen ekonomik olaylarının sadece hukuki biçimini değil, bu ekonomik olaylarının özünü paydaşlarına gerçeğe uygun olarak “tam, tarafsız ve hatasız” niteliklere sahip bir şekilde sunmalıdır. Bu niteliklere sahip, kusursuz muhasebe bilgisine ulaşmak nadir olarak gerçekleşmektedir (KGK, 2018a: 8). Bu bağlamda temel niteliksel özelliklerle sunulan ihtiyaca ve gerçeğe uygun bilginin faydasını artıran destekleyici niteliksel özellikler karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik, zamanında sunum ve anlaşılabilirliktir. Destekleyici niteliksel özelliklerle muhasebe bilgi kullanıcılarına işletmelerin ekonomik olayları sonucu ortaya çıkan muhasebe bilgileri aracılığıyla işletmelerin farklı mali dönemlerinin veya farklı işletmelerin mali sonuçlarının birbiri ile mukayese edilebilmesi olanağı sağlanmaktadır. Ayrıca destekleyici niteliksel özellikler ile gerçeğe ve ihtiyaca uygun muhasebe bilgilerinin doğrulanabilirliği hususunda görüş birliğine varılmakta; buna ilaveten söz konusu bilgilerin açık/öz bir şekilde tutarlı ve anlaşılabilir olması sağlanmaktadır (KGK, 2018a: 9-11).

2.2. Muhasebe Bilgi Kalitesi ve Karar Süreçlerine Katkısı

Teknolojide yaşanan değişim ve gelişim dünyanın her bir parçasını, özellikle de işletmeleri önemli ölçüde etkilemektedir. İşletmeler, bu değişim sonucu artan rekabetle mücadele etmek ve alt sistemlerini dinamik bir yapıda tutmak için çaba göstermektedirler. Bilginin önem kazandığı ve teknoloji ile iç içe geçtiği bu süreçte, işletme yönetim bilgi sisteminin bir alt sistemi konumundaki muhasebe bilgi sistemi doğal olarak bu gelişmelerden en çok etkilenen birimlerden biri olmuştur. Süreçte her ne kadar muhasebenin teorik yapısında köklü bir değişim yaşanmamış olsa da (Özdoğan, 2020: 233) temel muhasebe aşamalarını oluşturan belgeleme, kaydetme ve raporlama süreçlerinde önemli ve kayda değer dönüşümlerle karşılaşmıştır. Bu dönüşümlerin etkilerinin bir uzantısı olarak finansal muhasebe ve raporlama, maliyet ve yönetim muhasebesi, denetim ve vergilendirme gibi muhasebenin temel konularında/disiplinlerinde teknoloji ile bütünleşme ve adaptasyon süreci gerçekleşmiştir.

Kaliteli muhasebe bilgisine ihtiyacın günden güne arttığı bu süreçte muhasebe bilgisinin potansiyel katkıları gerek ekonomik kararlar ve kaynakların verimli kullanımı gerekse işletme, toplum ve yatırımcılar açısından dikkate değer görülmektedir. Bu kapsamda, ilgili taraflar açısından, muhasebe bilgisinin potansiyel katkıları aşağıda kısaca ele alınacaktır.

Muhasebe bilgilerinin temel amacı, muhasebe bilgi kullanıcılarına kararları esnasında yarar sağlanması, doğru karar verebilmek ve daha iyi yatırımlar yapabilmek hususlarında onlara yardımcı olunması şeklinde ifade edilmektedir (Yallapragada, 2012: 284; Zhai ve Wang, 2016: 253). Bu bağlamda muhasebe, işletmeler açısından öncelikle üretilen mamullerin maliyetinin belirlenmesi, mamullerin satış fiyatının oluşturulması, üretilen mamullerin miktarlarının ve üretim zamanlarının belirlenmesi, üretim için gerekli olan hammadde ve diğer girdilerin nitelik ve miktarlarının saptanması, üretimde kullanılması gereken makine kapasitesinin saptanması, üretimde kullanılması gereken işgücünün zaman ve süre olarak hesaplanması, satın almalar ile ilgili uygun ödeme ve işletme döngüsünün oluşturulması, işletmenin faydalı olacak sektörlerde hangi yatırımlar yapacağını belirlenmesi, yatırımların nasıl finanse edileceği ile ilgili kararların alınması, optimal sermaye yapısının belirlenmesi, alacak, stok ve duran varlık yönetim politikalarının saptanması, işletmenin temettü planlamasının belirlenmesi, otofinansman sisteminin oluşturulması vb. kararlarda işletme yönetim kuruluna yardımcı olmaktadır (Öz ve Yavuz, 2015: 235; Karahan, 2020: 4467).

Öteyandan muhasebe bilgisi aracılığıyla yönetim kuruluna, uzun vadede üretkenlik ve büyüme stratejisi ile âtil kapasitenin önlenmesi, alternatif kararların belirlenmesi, yatırımlarda verimsizliğin giderilmesi hususlarında karar aşamasında bilgi sağlanmaktadır. Böylece işletmeler tarafından maliyet kontrolü sağlanmakta, varlık kullanımı ve gelir fırsatları artırılmakta ve işletme değeri maksimize edilebilmektedir (McClure ve Nikolaev, 2022: 23). İşletmelerin tedarik, dağıtım, üretim ve risk yönetimi gibi ürün ve hizmet sunumunu sağlayan operasyonel yönetim süreçleri, müşteri seçme, kazanma ve elde tutma gibi müşteri yönetim süreçleri, yeni ürün ve hizmet sunma süreçleri, işe alma, sosyal güvenlik, çevre bilinci gibi toplumu kalkındırma süreçleri muhasebe bilgisi ile öngörülebilmektedir. Muhasebe bilgisi, işletmelerin sürdürülebilirliği noktasında çevresel, sosyal ve ekonomik olarak daha verimli, gelecek nesilleri düşünen, geçmişten hareketle işletmelerinin geleceklerini daha sağlam temeller üzerine kuran bir yönetimin daha tutarlı planlamalar yapmasına katkı sağlamaktadır (Karahan ve Kestane, 2021: 122).

İşletmelerin değeri sadece sahip olduğu maddi varlıklar ile ölçülmemektedir. İşletmelerin bünyelerinde barındırdıkları fakat finansal tablolarında paydaşlarına aktarmadıkları işletme değerine katkısı olan insan sermayesi, bilgi sermayesi ve kültürel sermaye gibi unsurları da bulunmaktadır (Berikol, 2009: 101). Ayrıca yüksek enflasyonist dönemlerde yerel para birimlerinde meydana gelen değer düşüklüğü nedeniyle işletmelerin önceki dönemlerde gerçekleşen mali olaylarını enflasyonist dönemle mukayese edilmesi anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Yüksek enflasyonist dönemlerde mali olayların bilgi kullanıcıları açısından anlamlı sonuç vermesi kaliteli muhasebe bilgisine bağlıdır. İşletmelerin varlık ve kaynakları ile gelir ve gider kalemleri enflasyonist ortama bağlı kayıp ve kazançları muhasebe bilgisi ile tekrar düzenlenerek anlamlı, tam, gerçeğe uygun finansal bilgiler haline gelmekte ve bilgi kullanıcıları ile paylaşılmaktadır.

Muhasebe bilgisi yatırımcılar açısından, ahlaki tehlike ve ters seçim risklerini azaltmaktadır. Böylece işletmelerin sermaye tahsisi hususunda verimliliği artırılmakta, yatırım aşamasında kârlı ve geri dönüşü daha kısa olan yatırımların tercih edilmesi sağlanmaktadır (Li, 2009: 120; Ren, 2016: 337). Muhasebe bilgisi, menkul kıymet borsalarına işletmelerin kote olması aşamasında yatırımcılar ve aracı kurumlar arasında bilgi eşitsizliğini ortadan kaldırmakta (Zhai ve Wang, 2016: 265) ve işletmelerin ihraç edilen hisse senetlerinin doğru fiyat üzerinden yatırımcılara ulaşmasını sağlamaktadır (Öztürk, 2018: 2). Muhasebenin temel kavramlarına bağlı olarak sağlanan muhasebe bilgisi yaratıcı muhasebe uygulamalarını, yanıltıcı finansal raporları ve denetim raporlarını, işletmelerin şeffaflık sorununu ve denetim zafiyetini engellemekte ve işletmelerin dış finansman yöntemlerinden biri olan ve ilk defa yapılan hisse senedi ihracı esnasında hisse senetlerinin piyasa alış ve satış fiyatı arasında arbitraj işlemleri ile kâr elde etmeyi amaçlayan yatırımcılara karışı işletmelerin hisse senedi fiyatlarının doğru ve gerçeğe uygun olarak oluşmasına katkı vermektedir (Özdemir ve Köroğlu, 2017: 470; Safdar vd., 2022: 5). Muhasebe bilgilerinin şeffaf bir şekilde yatırımcılar tarafından kolaylıkla ulaşılabilir hale gelmesi, işletmelerin öz sermaye maliyetinde bir azalış meydana getirebilecek öz sermaye finansmanına yönelik kurumsal yatırım düzeyinde de artışa yol açabilmektedir. Ayrıca, işletmeler tarafından şeffaflığın artırılarak kurumsal açıklamaların daha fazla yayılması, yatırımcıların işletmeler hakkında özel bilgi edinme ihtiyacını azaltabilmektedir (Goldstein vd., 2022: 7).

Günümüzde toplumsal gelişimin sonucu olarak işletmelerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak, bu bilgilerle işletmelerin sağlıklı kararlar alabilmelerini sağlamak üzere oluşturulması gereken ekonomik ve finansal bilgilerin sürekli olarak iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda muhasebe, kıt kaynakların tahsisi ve kullanımı, sınırlı sermayenin gelecek vaat eden yatırım fırsatlarına verimli akışının sağlanabilmesi hususlarında sosyal sorumluluk bağlamında tarafsız, güvenilir ve tam olarak işletmelerin ekonomik faaliyetleri sonucu oluşan verileri muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla bilgiye dönüştürmekte ve bu sürece katkı sağlamaktadır. İşletmelerin faaliyetlerini sürdürürken kaynaklarını etkili ve verimli olarak kullanmaları için veriye dayalı karar verme sistemlerini benimsemesi, örgütsel etkinlik ile muhasebe bilgi sistemi arasında güçlü ve aynı zamanda olumlu ilişki sağlayabilmektedir. Bu olumlu ve güçlü ilişki, işletmelere rekabet avantajı ve kaynakları etkin bir şekilde kullanma olanağı sunmaktadır (Al-Attar, 2021: 104; Bushman ve Smith, 2003: 66).

Muhasebe bilgisi, müreffeh bir toplumun temel yapıtaşını oluşturmakta, sağlam ekonomik kararlara destek olmakta ve kaynakların etkili bir şekilde tahsisini sağlamaktadır (Kandemir, 2022: 27). Sosyal sorumluluk bağlamında muhasebe aracılığıyla üretilen bilgiler işletmeler başta olmak üzere toplumun ve ülkelerin ekonomik, çevresel ve sosyal bağlamda gelişmelerine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. İşletmelerin sosyal sorumluluk bağlamında bilgi kullanıcılarına sağladıkları finansal ve finansal olmayan kaliteli muhasebe bilgisi, işletmelerin yüksek maliyetli borçlanma araçları yerine düşük maliyetli fon sağlayan yatırımcılarla buluşmasını, derinleşen ve gelişen sürdürülebilir yatırımları destekleyen finansal piyasaların oluşmasını, toplum nezdinde etik ilkelerin

gelişmesini, mali tabloların vergisel amaçtan ziyade bilgi paylaşımı yaklaşımında düzenlenmesini, işletmelerin faaliyetlerini daha sürdürülebilir bir dünya ekseninde gerçekleştirmelerini, toplumun yaşam kalitesinin artırılmasını sağlayabileceği ifade edilebilir (Arıcı ve Kargın, 2017: 229).

Karar alıcılara yararlı bilgiler sağlamak amacıyla paydaşlara sunulan muhasebe bilgisi, ekonomik karar alıcılarının (hanehalkı, işletmeler, devlet) yapacakları eylemleri şüphesiz etkilemektedir. Muhasebe bilgisi, kamunun yerine getirdiği hizmetlerin karşılanması ve ayrıca finansal krizlerin önlemesi hususlarında yardımcı olabilmektedir (Okab vd., 2014: 240; Mouritsen ve Kreiner, 2016: 23; Barth ve Landsman, 2010: 400; Oprean ve Podoaba, 2016: 49). Örneğin, işletme faaliyet sonuçlarının olduğundan farklı gösterilmesi veya sahip olunmayan varlıklara karşılık krediler kullanılması ya da ekonomik işlemlerin doğru bir şekilde raporlanmaması ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda, 2001 yılında meydana gelen ve dünya finansal sistemlerini derinden etkileyen Enron Vakası dolayısıyla oluşan olumsuzlukların giderilebilmesi adına yatırımcıların korunması ve zedelenen güven duygusunun yeniden tesisi amacıyla 2002 yılında Sarbanes Oxley Kanunu olarak da bilinen “Kamu İşletmeleri Muhasebe Reformu ve Yatırımcıları Koruma Yasası (Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act)” ve “Özel İşletmelerin Denetim, Hesap Verebilirlik, Sorumluluk ve Şeffaflık Yasası (Corporate and Auditing Accountability, Responsibility, and Transparency Act)” kanunları ABD’de yayımlanmıştır. 2007 yılında türev ürünler nedeniyle bankalar arası güvenin zedelenmesiyle başlayan ve 2008 yılında meydana gelen finansal krizde ise gerçeği yansıtmayan finansal raporlamanın etkileri görülmüştür (Williams, 2022: 2015). Özetle, ekonomik faaliyetlerin muhasebe temel kavramlarına ve kurumsal yönetim ilkelerine aykırı şekilde raporlanması ve sunulması nedeniyle meydana gelen finansal krizler, doğal olarak bireylerin, hane halklarının, işletmelerin ve yerel otoritenin ekonomik kararlarını etkileyebilmektedir.

Bir bütün olarak muhasebe bilgisi, toplumlarda geçerli olan yasal, politik ve ekonomik sistem, kültürel yapı, finansal piyasaların yapısı, vergi sistemi ve uygulamaları ile işletmelere özgü (işletmelerin yabancı menkul kıymet borsalarına kote olması, ortaklık yapısı ve büyüklüğü, işletme yönetiminin bakış açısı ve stratejileri vb.) faktörlerden etkilenebilmektedir (Demir ve Onocak, 2021: 214). Şüphesiz muhasebe uygulamaları bakımından ülkeler arasında farklılıklar da (kural veya ilke bazlılık bağlamında) bulunmaktadır. Muhasebe uygulamalarına yön veren farklı ülkelerdeki kurum ve kuruluşlar tarafından uluslararası düzeyde kaliteli ve karşılaştırılabilir finansal bilgi üretebilmek adına çeşitli çalışmalar yürütülmüş ve bu doğrultuda kapsamlı düzenlemelere devam edilmektedir³. Muhasebe bilgisi hususunda ilke bazlı muhasebe uygulamalarının ekonomik şartlar altında kendi çıkarını düşünen işletme yöneticilerine sağladıkları takdir yetkisi zaman zaman yanlış

³ Bu düzenlemeler, 1990’lı yıllarda “yakınsama (*harmonization*), 2000’li yıllardan itibaren “uyumlaştırma (*convergence*)” çerçevesinde yürütülmüştür.

kullanılabilmekte ve bu durum yatırımcılar, ortaklar ve borç verenler açısından bilgi asimetrisine neden olabilmektedir (Hanlon vd., 2021: 4).

Öte yandan Kıta Avrupası hukuk sisteminden ziyade Anglosakson hukuk sistemini benimseyen ülkelerde muhasebe meslek örgütleri tarafından muhasebe uygulamalarının düzenlenmesi nedeniyle bu ülkelerde muhasebe bilgisinin daha zengin içerikte oluşabildiği ifade edilmektedir (Schroeder vd., 2005: 73). Buna karşılık, vergilemeye yetkili otoritenin, vergi sistemi ile muhasebe uygulamaları etkileşiminde matrah beyanı esnasında bilgilerin kesiştiği yaklaşımına dayanan vergi düzenlemeleri odaklı yaklaşımda ise çoğu zaman bilgi odaklı muhasebe yaklaşımı olumsuz etkilenebilmektedir. Özü itibariyle kaliteli muhasebe bilgisi, işletmelerin vergi yükümlülüklerini de tam ve doğru olarak yerine getirmelerine olanak sağlayabilmektedir (Alsmady, 2022: 4). Bu doğrultuda, Türkiye’de de 2011 yılında yürürlüğe giren TTK’da işletmelerin bilgi odaklı muhasebe yaklaşımını benimsemeleri düzenlenmektedir. Gerekli şartları sağlayan işletmelerin (kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar, büyük ve orta boy işletmeler, küçük ve mikro işletmeler ile faizsiz finans kuruluşları) KGK tarafından düzenlenen, güncellenen ve yayımlanan muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Böylece, finansal ve finansal olmayan bilgilerin raporlaması ile gerçeğe uygun bir şekilde ihtiyaç duyan paydaşlarla sunulması süreçlerinde kaliteli muhasebe bilgisinin elde edilmesi amaçlanmaktadır.

2.3. Toplumsal Gelişim Kavramının Tanımı ve Açıklaması

Toplumsal gelişim, bir toplumun zaman içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi açılardan ilerlemesi veya değişmesi olarak ifade edilebilir. Toplumsal gelişim, toplumun tüm üyeleri için daha iyi bir yaşam ortamının oluşturulması amacıyla sosyal koşulların, değerlerin, inançların ve kurumların iyileştirilmesini ve ilerletilmesini içermektedir. İnsanlığın, daha keyifli ve tatmin edici bir yaşam için ekonomik, sosyal ve doğal ortamlarda meydana getirdiği tüm değişimler toplumsal gelişim olarak tanımlanmaktadır (Van den Berg, 2017: 28).

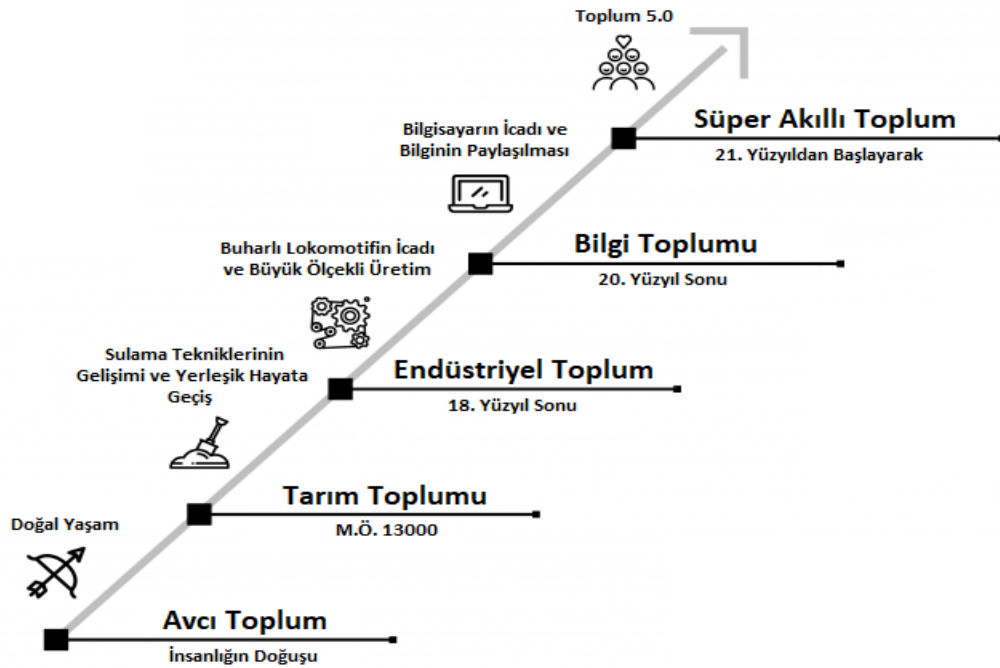
Toplumsal gelişim kavramı çok yönlü olarak iktisadi, siyasi ve kültürel açılardan farklı şekilde değerlendirilebilir. Bu kapsamda iktisadi açıdan toplumsal gelişim, üretkenliğin artırılması, altyapının iyileştirilmesi ve yeni iş fırsatlarının meydana getirilmesi; siyasi açıdan, demokrasinin, insan haklarının ve sosyal adaletin teşvik edilmesi; kültürel açıdan, kültürel çeşitliliğin ve mirasın korunması ve teşvik edilmesi şeklinde nitelendirilebilir.

Toplumsal gelişim, hükümet politikaları, toplumsal hareketler, teknolojik ilerlemeler ve küreselleşme gibi çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. Toplumsal gelişimin başarısı, yaşam kalitesindeki iyileşmeler, yoksulluk oranlarının azaltılması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve eşitsizliğin azaltılması gibi farklı kriterlerle ölçülebilmektedir.

Toplumsal gelişim, bölgesel, kültürel ve tarihsel faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Ayrıca, toplumsal gelişim süreci genellikle sancılı olabilmekte ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek için uzun vadeli bir planlama, liderlik ve disiplin gerektirmektedir. Toplamların gelişimi binlerce yıl boyunca meydana gelen karmaşık ve çok yönlü bir süreçtir. Bu doğrultuda bazı temel referanslarla birlikte toplumsal gelişim aşamaları kısa bir kronolojik sunum eşliğinde aşağıda genel olarak ele alınacaktır.

İnsanlık tarihine bakıldığında farklı toplumsal paradigmlar tanımlanabilir. “Toplum 1.0”, insanın doğa ile uyum içinde yaşadığı avcı-toplayıcı aşamadır. “Toplum 2.0”, tarıma dayalı grupların artan örgütlenmesini ifade eder. “Toplum 3.0”, kitlesel üretimi mümkün kılan sanayileşme ve sanayi devrimini ifade eder. “Toplum 4.0”, bilgi ağlarının maddi olmayan varlıklarından oluştuğunu ifade eden insanların birbirine bağlandığı artan katma değer sağlayan bilgi toplumunu niteler. Bu evrim sürecinde “Toplum 5.0”, refah içinde yaşayan insan merkezli bir toplumu hedefleyen ve Toplum 4.0 üzerine inşa edilen bir bilgi toplumunu tanımlar (Fukuyama, 2018: 46). Şekil 8’de toplumsal gelişim süreci gösterilmektedir.

Şekil 8: Toplumsal Gelişim Süreci

Kaynak: Fukuyama, 2018: 47

Şekil 8’den görüleceği üzere toplumsal gelişim süreci insanlığın doğuşu ile başlamış, “devinim ve değişim” içinde devam etmektedir. Toplumsal gelişim (değişim) sürecinin boyutu (büyük, orta, küçük), vadesi (kısa, orta, uzun), içeriği (bireysel, olgusal, kurumsal, yapısal ve sistematik), hızı (yavaş, aşamalı, evrimsel ve barışçıl ile hızlı, ani, devrimsel ve şiddetli), yönü (ileri, durağan, geri)

gibi sınırlamaları ve çerçeveleri bulunmaktadır (Meder, 2001: 73). Toplumsal gelişim sürecinin boyutu bağlamında avcı toplum, tarım toplumu, endüstriyel toplum ve bilgi toplumunun ortaya çıkması toplumun bütüncül olarak başka bir hale geçmesi nedeniyle değişimin büyüklüğünü göstermektedir. Toplumsal gelişim sürecinin vadesi başlangıçta uzun olsa da zamanla kısalmıştır; fakat bu süreç birbirine bağlıdır. Toplumsal gelişim sürecinin hızı toplumsal gelişime neden olan kaynak ile örtülü olarak ilgilidir. Toplum kendi ihtiyaçları için değişim geçiriyorsa yavaş ama dışardan zorlama ile bir değişim geçiriyorsa hızlı olarak toplum tarafından hissedilecektir. Toplumsal gelişim sürecinin yönü ileriye doğru olmuştur. Sosyal, ekonomik ve yönetsel olarak toplumun geleceğe yönelik gelişmesi, bilimin ışığında demokratik olarak bireylerin tüm haklara sahip bir şekilde hayatlarını devam ettirmeleri sosyolojik düşüncede amaçlanmaktadır (Sunar, 2018: 3-4-5). Bu bağlamda toplumsal gelişim süreci boyutu kapsamında aşağıda özetlenmektedir.

Toplayıcı ve Avcı Toplum [Toplum 1.0]: Tarih öncesi toplumlar, geçimlerini avcılık ve toplayıcılıkla sağlayan küçük, göçebe insan gruplarıyla karakterize edilmişlerdir. Arkeolojik kanıtlar, toplulukların yerleşik hayata geçilmesine olanak tanıyan tarımın yaklaşık M.Ö. 13000 yıl önce başladığını göstermektedir (Mayor ve Yayla, 2013: 228-229; Coddington ve Kramer, 2016: 223).

Tarım Toplumu [Toplum 2.0]: Tarım toplumlarının, Mezopotamya, Mısır, İndus Vadisi ve Çin'de ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Çiftçi, 2016). Bu toplumlar farklı zamanlarda yazıyı geliştirmeleri, kâğıdı bulmaları, anıtsal mimarinin inşası, karmaşık sosyal ve siyasi hiyerarşilerin ortaya çıkması ile insanlığın gelişimine katkıda bulunmuşlardır (McNeill, 2003: 38). Orta Çağ döneminde (M.S. 500- 1500) Avrupa, toprak mülkiyetine ve yükümlülöklere dayanan siyasi ve sosyal örgütlenme sistemi olan feodalizm ile karakterize edilmektedir (Ülgen, 2010: 4). Orta Doğu'da İslam medeniyeti gelişmekte iken Çin'de Tang ve Song hanedanları teknoloji ve kültür alanında önemli ilerlemeler kaydetmektedirler (Bairoch, 1995: 52).

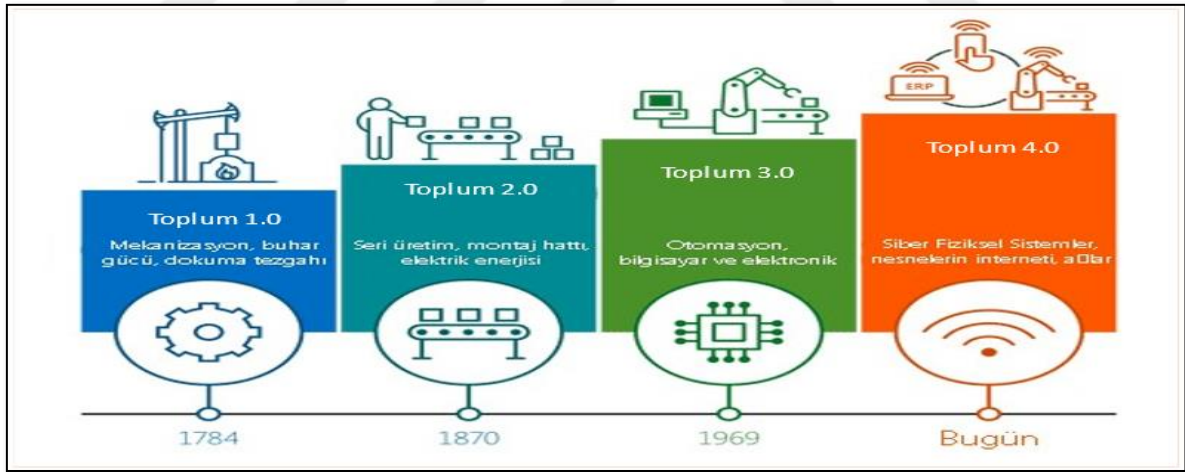
Sanayi Toplumu [Toplum 3.0]: Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında ortaya çıkan Aydınlanma Çağı, toplumun özgürleşme hareketini başlatmış, feodal yapıların ve totaliter yönetimlerin ve baskıcı skolastik⁴ dünya görüşünün reddedilmesine yol açmıştır (Parlak, 2004: 95). Aklını kullanma cesareti gösteren insanlık ve doğal olarak toplum, sanayi devrimini gerçekleştirmiştir. Dokuma endüstrisi ile XVIII. yüzyılın ortalarında sanayi devriminin başlaması ve bu dönemde buhar makinesinin icat edilmesi, demir ve çelik hammaddelerine ulaşılabilirliğin ve tedarik etmenin kolaylaşması, lojistiğin gelişmeye başlaması, elektrik ve benzinli motorların icat edilmesi ve benzeri gelişimler sanayi toplumu sürecine geçişi hızlandırmıştır (Arı, 2021:459; Dombrowski ve Wagner, 2014:101). Sanayi devriminin insanların konaklaması için büyük kentlerin kurulmasına ve kent yaşamının benimsenmesine neden olduğu; makinelerin, insanların yapmakta

⁴ Skolastik düşünce: Orta Çağ'da kilise baskısı sonucu özgür düşünmenin var olmadığını savunan bilinen düşünce dışında başka fikirlere yer verilmemesi, başka fikirlere açık olunmaması durumunu ifade etmektedir.

olduğu ağır işleri yapmaya başladığı, bunun sonucu olarak bu dönemde insanların yaşam sürelerinin uzadığı ve hayat kalitelerinin arttığı ifade edilmektedir (Yücel, 2020: 220). Bu durum üretkenlikte ve ekonomik büyümede önemli bir artış sağlamasına rağmen kötü çalışma koşulları, çevresel bozulma ve sosyal eşitsizlik gibi yeni zorlukları da beraberinde getirmiştir (Landes, 2003: 124). Sanayi devrimi, sosyal yapıları dönüştürmüş ve yeni yönetim ve düzenleme biçimlerinin gelişmesine yol açmıştır (Hobsbawm, 1999: 253; McNeill, 2000:15).

Öte yandan, ekonomik büyüme, inovasyon ve sosyal kalkınma için yeni fırsatlar sunan sanayi devrimi, yenilikçi ve proaktif çözümler gerektiren yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir (Bell, 1976: 575). Hizmet temelli endüstrilerin yükselişi profesyonel orta sınıfın büyümesine yol açarken, geleneksel endüstrilerin gerilemesine bununla birlikte toplumun bazı kesimleri için iş kayıplarına ve ekonomik belirsizliğe neden olmuştur. Bu durumun sanayi sonrası toplumlarda ekonomik eşitsizlik ve çevresel bozulma gibi birtakım zorluklarla karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur (Kaypak, 2011: 25). Bununla birlikte söz konusu zorluklar sürdürülebilirlik, sosyal refah ve insan haklarına odaklanmayı da içeren yeni yönetim yaklaşımlarının geliştirilmesini de sağlamıştır. Sanayileşme, modern toplumu hala şekillendirmekte iken sürdürülebilir ve adil bir ekonomik büyüme arayışı küresel bir sorun olmaya devam etmektedir. Şekil 9’da sanayi devriminin basamaklar halinde gelişim süreci özetlenmiştir.

Şekil 9: Sanayi Devrimi Gelişim Süreci

Kaynak: Uygunoğlu ve Topçu, 2020: 271

Şekil 9’da görüldüğü üzere sanayi devrimi gelişim süreci basamaklar halinde birbirine bağlı olarak ilerlemiştir. Buhar gücü ile başlayan süreç, elektriğin bulunması ve seri üretim ile devam etmiştir. Bilgisayarların üretim sürecine dahil edilmesi otomasyon sürecini başlatırken, internetle üretimi gerçekleştiren sistemlerin birbirinden anlık haber alabilmesi sağlanmıştır.

Bilgi Toplumu [Toplum 4.0]: 2011 yılında üretimin geleceğini inceleyen bir grup Alman araştırmacı tarafından hazırlanan rapor sonucu kapsamında çıkarılan bir gelişim süreci olarak ifade

edilmektedir (Kılıç ve Alkan, 2018: 32). Toplum 4.0, buhar makinesi, elektrik ve bilgisayarları ortaya çıkaran önceki üç devrimin üzerine inşa edilen dördüncü sanayi devrimini ifade etmektedir. Dördüncü sanayi devrimi, nesnelerin interneti, yapay zekâ ve robotik kodlama gibi ileri teknolojilerin üretim süreçlerine entegrasyonu ile karakterize edilmektedir (Kagermann vd., 2013: 14).

Sanayi devriminin bu aşamasında makineler, cihazlar ve sistemler birbirleriyle iletişim kurabilmekte ayrıca gerçek zamanlı olarak bilgi alışverişinde bulunabilmektedir. Birden fazla kaynaktan gerçek zamanlı olarak büyük miktarda veri toplanabilmesi, analiz edilip yorumlanabilmesi şeffaflık adına önemli bir adım olarak nitelenebilir. Makine ve üretim sistemlerin insan müdahalesi olmadan otonom olarak birbirleriyle internet aracılığıyla haberleşerek karar verebilmesi merkezi olmayan karar verme yeteneğinin elde edilmesini sağlamaktadır. Bu durum ise işletmelere esneklik sağlayarak, değişen pazar taleplerine hızla uyum sağlama ve küçük miktarlarda özelleştirilmiş ürünler üretme fırsatları sunabilmektedir (Yıldız, 2018: 554).

Bilgi toplumunda üretim sürecindeki tüm adımların simüle edilerek bunların üretim üzerindeki etkilerini önceden tahmin edilebilmesinin mümkün olacağı ifade edilmektedir. Bu durum envanter seviyelerini, nakliye ve lojistiğin önceden simüle edilmesini, üretimde kullanılmış olan bileşenlerin kullanım geçmişlerinin izlenebilme becerisini ve üretim bileşenlerinin kullanım süreleri dolmadan önce ne kadar süreyle saklanabileceğine ilişkin bilgilerin sağlanmasını içerecek, bu sayede ürüne özgü kurulum maliyetleri hesaplanabilecek ve üretim kaynaklarının yeniden yapılandırılması asgari düzeyde tutulabilecektir. Ayrıca ilgili risklerin değerlendirilmesi de mümkün kılınacaktır. Böylece alternatif tedarikçilerin farklı maliyet ve marjlarını simüle etmek mümkün olacak, buna bir tedarikçinin diğerine göre kullanılmasıyla ilişkili çevresel etkinin simülasyonu da dahil olacaktır. Üretim sistemlerinin kapsamlı bir şekilde birbirine bağlanması, alternatif tedarikçilerin ve kapasitelerinin gerçek zamanlı olarak analiz edilmesini mümkün kılacaktır. Tedarikçi bulutundaki uygun güvenli kanallar aracılığıyla tedarikçilerle doğrudan iletişime geçmek ve etkileşimde bulunmak bu kapsamda mümkün olacaktır (Kagermann vd., 2013: 75).

Süper Akıllı Toplum [Toplum 5.0]: 1830'da ortaya çıkan ve 1980'lerin sonunda önemi fark edilen sosyal ekonominin küresel ölçekte uygulanabilirliğinin tartışmaya açılması (Stukalo ve Simakhova, 2018: 10), işletmeleri sosyal açıdan daha sorumlu bir iş modeline geçmeye teşvik etmiştir (Büyükuslu, 2020: 28). Bu doğrultuda Toplum 5.0 paradigması, ilk olarak yaşanan dünya nüfusuna karşı çözümler geliştirilmesi, sanal dünya ile gerçek dünyanın beraber işler hale getirilmesi, nesnelerin internetinden toplumun çıkarları gözetilerek faydalanılması, çevre kirliliği ve doğal afetler için çözüm yolları üretilmesi amacıyla 2016 yılında “Ofis Otomasyonu, Bilgi Teknolojisi ve Telekomünikasyon Merkezi” fuarında Japonya Başbakanı Şinzo Abe tarafından açıklanmıştır (Cabinet Office, 2023). Sürdürülebilir Toplum 5.0, kalkınma hedefleri kapsamında teknolojik gelişmeler aracılığıyla insan onuruna yaraşır bir yaşamı sağlamayı amaçlamaktadır.

Süper Akıllı Toplum ile verim odaklılıktan değer meydana getiren topluma geçilmesi, belirlenmiş kurallara göre tek tip yetiştirilen insan ve bunun sonucu toplumlar yerine bireylerin yeteneklerinden faydalanılması, kısıtlı sayıda kişi veya ailelere ait bilgi ve zenginliğin toplumun tamamına yayılması, birbiri ardına ve hızlı gelişen toplumlarda öngörülemeyen ve engellenemeyen sosyal kaygıların (şehirleşmenin artması, işsizliğin artması, iklim değişikliği, artan gelir dağılımı eşitsizliği vb.) yerine toplumsal huzura geçilmesi, sosyal kırılganlığın azaltılarak sürdürülebilir kalkınmaya imkan tanınması, çevresel kısıtlamalar yerine doğa ile uyumlu yaşayabilen bir topluma geçişin mümkün kılınması beklenmektedir (Arı, 2021: 468-469).

2.4. Toplumsal Gelişim Endeksleri

Toplumsal gelişimin ölçülmesi için farklı göstergeler geliştirilmiştir. Savaşlar, ekonomik olaylar ve sürdürülebilirlik kapsamında geliştirilen ve öne çıkan bu göstergelerden birkaçı ortaya çıkış zamanlarına göre aşağıda kısaca açıklanacaktır.

Toplumsal gelişimin ölçülmesinde en çok kullanılan göstergenin “Gayri Safi Yurtiçi Hasıla” (GSYH) olduğu ifade edilebilir. GSYH, 17. yüzyılın ortalarında İngiliz iktisatçı Sir William Petty tarafından Birleşik Krallığın harcama ve gelir tutarını tahmin etmek için geliştirilmiş, 17. yüzyılın sonlarına doğru ise bir başka İngiliz iktisatçı Sir Charles Davenant tarafından yapılan düzeltmelerle yenilenmiştir. Daha sonra İngiltere’de Colin Clark ve ABD’de Simon Kuznets tarafından GSYH, Büyük Buhran ve sonrasında II. Dünya Savaşı eşliğindeki ülkelerin savaşa girmeleri durumunda ekonomilerine ve vatandaşlarının yaşam koşullarına olası etkilerini tahmin edilebilmek adına istatistiksel olarak hesaplanmıştır (Coyle, 2014: 10). Ülkelerin ekonomik ve sosyal refahının karşılaştırılmasında önemli bir gösterge olarak GSYH, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası tarafından 1956, 1968, 1993 yıllarında yenilemeler yapılarak kullanılmaya devam etmiştir (Rauch ve Chi, 2010: 104). GSYH, eşik hipotezinin olması (Max-Neef, 1995: 117), ekonomik büyüklüğü ölçmesi (Daly, 1989: 100), fayda maliyet analizi yapmaması, toplumsal gelişimi dikkate almaması, gelir dağılımındaki eşitsizliği gizlemesi, doğal kaynakların fazla kullanılmasına neden olması, yaşamı değerli kılan şeyleri ölçememesi (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017: 290) gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. Bu doğrultuda zaman içerisinde GSYH’nin ötesinde toplumsal gelişimin ölçülmesine yönelik yeni yöntemler ve endeksler geliştirilmiştir.

Örneğin; Tobin ve Nordhaus (1973: 513), GSYH’ye boşa geçen zaman ile ücretsiz çalışma değerlerini ekleyip endüstriyel üretim ve tüketimden kaynaklanan çevresel zarar değerlerini çıkararak gayri safi yurtiçi hasılayı çevresel etkiler açısından düzenleyen Ekonomik Refah Ölçüsü (*Measure of Economic Welfare- MEW*) adlı bir endeks oluşturmuştur. Daly ve Cobb (1989: 426) Ekonomik Refah Ölçüsü’nden yola çıkarak, doğal kaynakların tükenmesini ve çevresel zarar maliyetlerini değerlendirmeye dahil eden Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi’ni (*Index of Sustainable Economic Welfare- ISEW*) geliştirmiştir.

Öteyandan Uluslararası Doğa Koruma Birliği (*International Union for Conservation of Nature and Natural Resources- IUCN*) ve Uluslararası Kalkınma Araştırma Merkezi (*International Development Research Centre-IDRC*) arasındaki iki aşamalı iş birliğinin bir sonucu olarak “Refah Değerlendirmesi” hesaplanmaya başlanmıştır. 1994-1996 yılları arasında Sürdürülebilirlik Barometresi (IUCN, 1996) oluşturulurken, 1997-1999 yılları arasında Refah Değerlendirme Yöntemi (Prescott-Allen, 2001) oluşturulmuştur. Bu yöntem dört endeksi bir araya getiren [*İnsan Refahı Endeksi (HWI), Ekosistem Refahı Endeksi (EWI), Refah Endeksi (WI) ve Refah/Stres Endeksi (WSI)*], 180 ülkeye uygulanan ilk küresel sürdürülebilirlik değerlendirmesidir.

1995'te tasarlanan Gerçek İlerleme Endeksi (*Genuine Progress Index-GPI*), Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi'nin daha sonraki bir varyantı olarak geliştirilmiştir. Her ikisinde de aynı gelir çerçevesini, yani GSYH'yi kullanmasına rağmen, Gerçek İlerleme Endeksi eşitsizlik, suç maliyeti, çevresel zarar ve boşa geçen zaman maliyetini de dikkate almaktadır (Ay, 2017: 98). Gerçek Tasarruf Endeksi (*Genuine Saving Index-GSI*) olarak da bilinen Düzeltilmiş Net Tasarruf Endeksi (*Adjusted Net Saving Index- ANSI*) ise insan, doğa ve ekonomik boyutları dikkate alarak yıllık net ulusal servet değişimini ölçmektedir (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017: 292). Gerçek Tasarruf Endeksinde elde edilen veriler pozitif ise gelecek nesillerin servet elde edeceği, aksi takdirde sürdürülebilirliğin garanti edilemediğini göstermektedir.

Yukarıda belirtilen endeksler GSYH üzerinde düzeltmeler yapmıştır, bazı endeksler ise GSYH'yi içeren sosyal ve çevresel etkileri dikkate alan yeni endeksler oluşturmuş, bunların dışında kalan endeksler ise GSYH dikkate almadan çevresel ve sosyal etkileri yeni endeksler ile ölçmeye çalışmıştır. Genel bir görünüm amacıyla söz konusu endekslerden bazıları Tablo1’de listelenmiştir.

Tablo 1: Toplumsal Gelişimi Ölçmeye Çalışan Gösterge ve Endeksler

Gösterge		Göstergenin Tam Adı	Yıl
İnsan Refahı	1. İGE	İnsani Gelişme Endeksi	1990
	2. EDİGE	Eşitsizlikten Düzeltilmiş İnsani Gelişme Endeksi	2010
	3. WHI	Dünya Mutluluk Endeksi	2012
	4. WGI	Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri	2002
Ekolojik Sürdürülebilirlik	1. PHDI	Gezegensel Basınca Göre Ayarlanmış İnsani Gelişme Endeksi	2020
	2. EPI	Çevresel Performans Endeksi	2006
	3. EFP	Ekolojik Ayak İzi	1990
	4. WETI	Dünya Enerji Trilemma Endeksi	2013
İnsan Refahı ve Ekolojik Sürdürülebilirlik	1. SDI	Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi	2016
	2. LPI	Legatum Refah Endeksi	2007
	3. SPI	Sosyal İlerleme Endeksi	2013
	4. HPI	Mutlu Gezegen Endeksi	2006

Kaynak: Wang ve Chen, 2022: 6; Kwatra vd., 2020: 12

Tablo 1’den görüleceği üzere toplumsal gelişimi ölçmeye çalışan gösterge ve endekslerden bir kısmı insan refahını, bir kısmı ekolojik sürdürülebilirliği bir kısmı ise her ikisini birlikte ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Toplumsal gelişim olgusunun bireysel ve toplumsal manada ekonomik büyümeden ziyade insanlığın mutluluğu, refahı ve gelecek nesillerin hakları kapsamında ölçülmesi düşüncesi sonucu farklı kurum/kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından çeşitli endeksler geliştirilmiştir. Geliştirilen söz konusu endeksler içinden İnsani Gelişim Endeksi, Ekolojik Ayak İzi, Çevresel Performans Endeksi, Sosyal İlerleme Endeksi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi, Mutlu Gezegen Endeksi ve Legatum Refah Endeksi aşağıda kısaca açıklanacaktır. Toplumsal gelişimde insanlığın refahını, insanlığın çevreyle sürdürülebilirlik bağlamında olan ilişkisini, insanlık tarafından tüketilen doğal kaynakların doğa tarafından tekrar karşılanabilme döngüsü ile gelecek nesillerin haklarının korunması hususlarını dikkate alması ve ayrıca toplumsal gelişimi izleyen kurum ve kuruluşlar tarafından genel olarak kabul görmesi nedeniyle söz konusu endeksler bu çalışmada da incelemeye değer bulunmuştur.

İnsani Gelişim Endeksi (İGE)-[Human Development Index]; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın İnsani Gelişim Raporları kapsamında 1990 yılında itibaren sunulmaya başlanmıştır. İnsani gelişim paradigmasının merkezi bir göstergesi olarak kabul edilmekte olan ve kalkınma alanında yaygın olarak kullanılan kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın yerini İGE’nin almakta olduğu ifade edilmektedir (Morse, 2013: 2425). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak, evrensel ilköğretimi sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirmek hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşmanın başarısı veya başarısızlığı ise İnsani Gelişim Raporu’ndan alınan İGE ölçümüne dayandırılmaktadır.

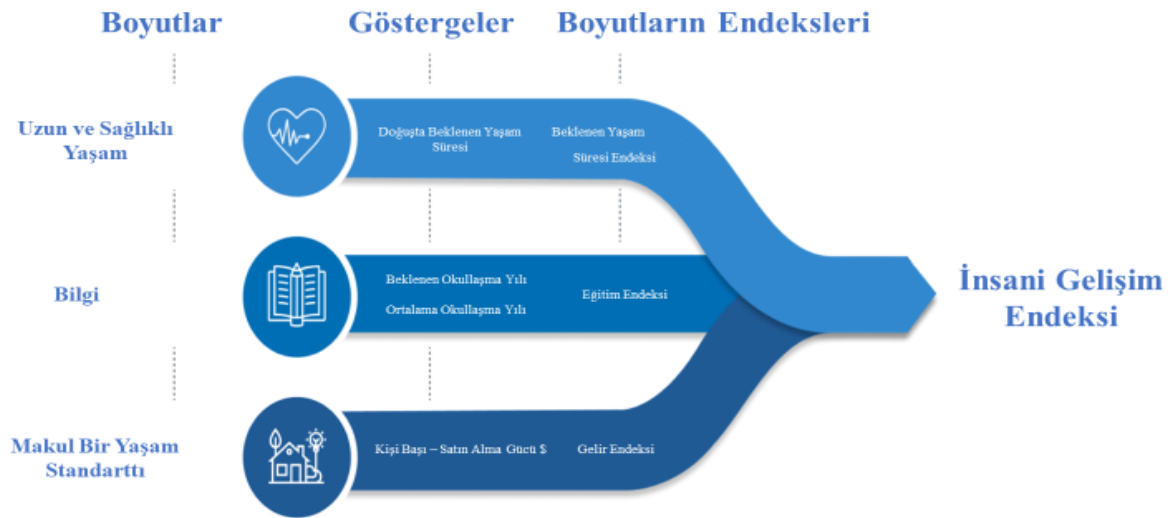
Çalışmalarıyla İnsani Gelişim Raporları’nın geliştirilmesinde öncülük eden Mahbub ul Haq tarafından kalkınmanın temel amacı, insanların seçimlerini genişletmek olduğu vurgulanarak insanların ulaşabilecekleri seçimlerinden bazılarının, bilgiye daha fazla erişim, daha iyi beslenme ve sağlık hizmetleri, daha güvenli geçim kaynakları, suya ve fiziksel şiddete karşı güvenlik, boş zamanların karşılanması, siyasi ve kültürel özgürlükler ve topluluk faaliyetlerine katılım duygusu olarak sıralanmaktadır (Erdem ve Çelik, 2019: 18). Mahbub ul Haq tarafından dile getirilen açıklamalardan hareketle iki önemli çıkarım yapılabilir: Bu çıkarımlardan ilki, yetenekler yaklaşımının teorik yönlerinin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı hedeflerinin ölçülmesi kapsamında korunmaya çalışıldığı, ikincisi ise İnsani Gelişim Raporları aracılığıyla kişisel zenginliğin ölçülmesinden ziyade, insanların yeteneklerinden herhangi birini yerine getirebilmeleri için fırsatlar sağlanmaya çalışıldığıdır (Klugman vd., 2011: 250).

Yetenekler yaklaşımı “*insanların varlıklarına ve yaptıklarına, onların gerçek özgürlüklerine değer verdikleri kişi olmalarına, yapmaya değer verdikleri şeyleri yapmalarına dikkat çeken*

değerlendirici bir yaklaşım” olarak ifade edilmektedir (Robeyns, 2009: 103). Yetenekler yaklaşımında yaşam, bedensel sağlık, bedensel bütünlük, duygular, hayal gücü ve düşünce, duygular, iyilik hakkında bir anlayış oluşturabilmek ve kişinin hayatının planlanması hakkında eleştirel bir düşünceye girebilmesi, başkalarıyla birlikte ve başkalarına karşı yaşayabilmek, diğer insanları tanımak ve onlara ilgi göstermek, çeşitli sosyal etkileşim biçimlerine girmek; bir başkasının durumunu hayal edebilmek, kendine saygı ve aşağılanmamanın sosyal temellerine sahip olabilmek; değeri başkalarınıninkine eşit olan onurlu bir varlık olarak muamele görebilmek, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken, kast, din, ulusal köken temelinde ayrımcılık yapılmaması hükümleri çerçevesinde oluşturulan bir teoridir (Robeyns, 2009: 105).

Bu teori kapsamında geliştirilen İGE’nin boyutları, göstergeleri ve boyutların endeksleri Şekil 10’da görülmektedir. Şekil 10’dan görüldüğü üzere İGE’nin uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve makul bir yaşam standardı boyutları bulunmaktadır. Boyutların doğuştan beklenen yaşam süresi, beklenen ve ortalama okullaşma yılı, kişi başı satın alma göstergeleri bulunmaktadır. Göstergeler aracılığıyla beklenen yaşam süresi, eğitim ve gelir endeksleri oluşturulmaktadır. Endekslerin geometrik ortalaması alınarak İGE hesaplanmaktadır (İnsani Gelişim Raporu, 2022).

Şekil 10: İnsani Gelişim Endeksi İçeriği

Kaynak: İnsani Gelişim Raporu, 2022

İGE hakkında yapılan eleştiriler nedeniyle cinsiyete duyarlı endeks (1991), dağılım ayarlı endeks (1991), insani özgürlük endeksi (1992), politik özgürlük endeksi (1993), gelir dağılımına duyarlı endeks (1995), toplumsal cinsiyet gelişim endeksi (1995), toplumsal cinsiyet kuvvetlendirme endeksi (1997), insani yoksulluk endeksi (2010), eşitsizliğe duyarlı insani gelişim endeksi (2010), çok boyutlu yoksulluk endeksi (2020), gezegensel baskılara göre ayarlanmış insani gelişim endeksi (2020) gibi yeni endeksler de araştırmacılar tarafından hesaplanmakta ve raporlanmaktadır (İnsani Gelişim Raporu, 2022: 267).

Ekolojik Ayak İzi- [Ecological Footprint-EFP]; dünya nüfusunun doğal kaynakları tüketme ve gezegen ekosistemi tarafından tüketilen kaynakların tekrar karşılanabilme(yenilenme) döngüsüne ilişkin bir gösterge olarak 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Ekolojik Ayak İzi, üretimin değil tüketimin bir ölçüsüdür. Parasal olmayan bir muhasebe aracı olarak ifade edilen Ekolojik Ayak İzi, mal ve hizmet tüketimi sonucu oluşan çevresel baskıları hesaplamak için kullanılmaktadır (O'Neill vd., 2018: 90). Ekolojik Ayak İzi standart global hektar (Gha) ölçü birimi kullanılarak ifade edilmektedir. Global hektar (Gha), bir yıl için ortalama verimliliğe sahip biyolojik olarak üretken bir hektarı ifade etmektedir (Kitzes vd., 2007: 1).

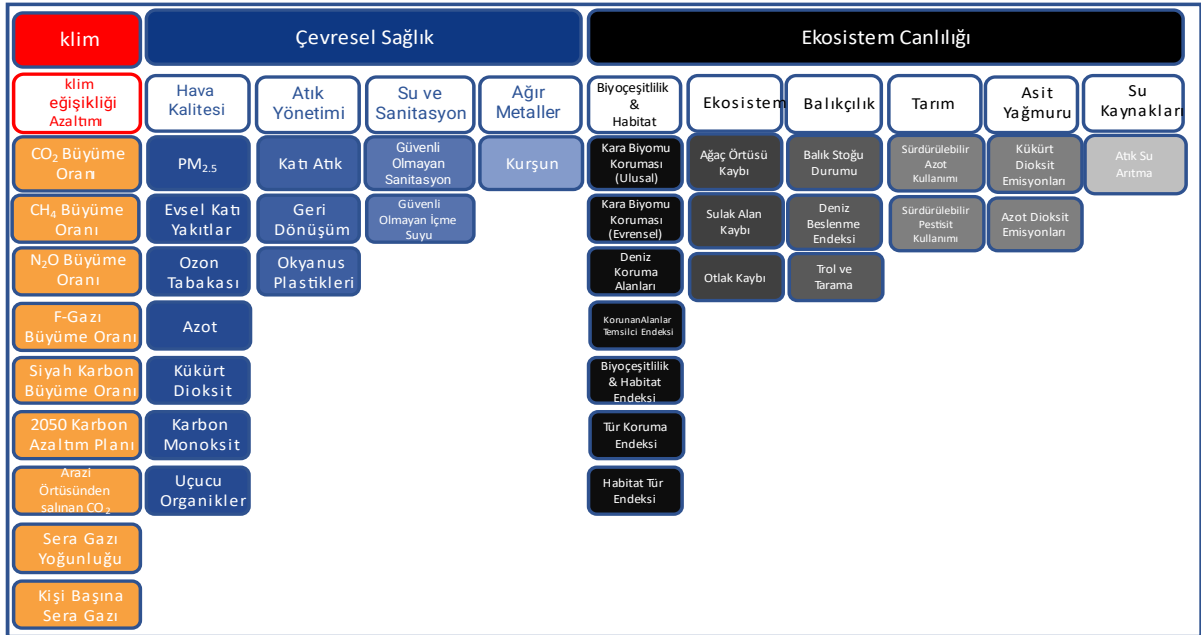
Çeşitli aktivitelerden kaynaklanan emisyonların tutulabilmesi için gereken orman alanları (*karbon tutma ayak izi*), insanlığın tüketimi için gerekli besinin üretilmesinde kullanılan tarımsal alanları (*tarım arazisi ayak izi*), üretimde, ısınmada kullanılan orman ürünleri için gerekli orman alanları (*orman ayak izi*), insanlığın tükettiği hayvansal proteinler için hayvancılık yapılan alanları (*otlak ayak izi*), insanlığın barınma ve üretim için kullandığı karasal alanları (*yapılaşmış alan ayak izi*), tüketimi yapılan deniz ürünleri için gerekli su alanları (*balıkçılık sahası ayak izi*) bileşenleri Ekolojik Ayak İzi endeksini oluşturmaktadır. Global Footprint Network tarafından her yıl Dünya'nın 365 günde ürettiği doğal kaynakların insanlık tarafından kaç günde tüketildiğine dikkat çekmek için "**Dünya Limit Aşım Günü (Earth Overshoot Day)**" hesaplanmaktadır.

Dünya Limit Aşım Günü, dünyanın biyolojik kapasitesinin insanlığın ekolojik ayak izine bölünerek, 365 gün ile çarpılmasıyla hesaplanmaktadır. 2022 yılında insanlığın dünyanın sahip olduğu kaynakları 28 Temmuz gününde tükettiği anlaşılmaktadır. 2022 yılında insanlığın tükettiği doğal kaynakların ekosistem tarafından karşılanabilmesi için **yaşadığı Dünya'dan başka** yaklaşık olarak yeni 0,75 Dünya'ya daha ihtiyacı olduğu ifade edilebilir (Küresel Ayak İzi Ağı, 2023). Limit Aşım Günü her ülke için ayrı ayrı olarak da hesaplanmaktadır. Hesaplama yapılırken ülkelerin sahip olduğu nüfus ve biyolojik kapasiteleri karşılaştırılmaktadır.

İnsanlığın maddi kaynak tüketiminin yılda 91 milyar tona ulaşarak sürdürülebilir seviyeyi %82 oranında aştığı ifade edilmektedir (Hoekstra ve Wiedmann, 2014: 1114). Bu miktarda tüketimi karşılayabilmek için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler sonucu iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve kimyasal yüklemdeki artış (azot ve fosfor) ile kritik gezegensel sınırların aşıldığı ifade edilmektedir (Steffen ve diğerleri, 2015: 5). Bu bilgiler ışığında, herhangi bir insani gelişim ya da kalkınma vizyonunun gezegensel sınırlara uyması gerektiği başka bir deyişle, sınırlı olan kaynakların, insan refahını iyileştirmek için, ancak sürdürülebilirlik öğelerini ihlal etmeden güvenli ve adil bir şekilde hem insani kalkınmayı hem de ekolojik sürdürülebilirliği bir arada gerçekleştirerek kullanılması gerekmektedir (Raworth, 2017: 48).

Çevresel Performans Endeksi (ÇPE)-[Environmental Performance Index -EPI]⁵; giderek daha önemli kamusal değerler haline gelen ekoloji ve çevre için 2000 yılında itibaren Yale Çevre Hukuku ve Politikası Merkezi tarafından, farklı ülkelerin performansını ekolojik sürdürülebilirlik açısından karşılaştırmak ve sıralamak için küresel bir gösterge olarak hesaplanmaktadır. ÇPE hava kalitesi, sanitasyon⁶ ve içme suyu, ağır metaller, atık yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve habitat, ekosistem hizmetleri, balıkçılık, iklim değişikliği, kirlilik emisyonları, su kaynakları ve tarım vb. dahil olmak üzere 11 kategoride 40 performans göstergesini bir araya getirmektedir (Whang ve Chen, 2022: 2). Başlangıçta Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) çevresel göstergelerini desteklemek ve tamamlamak üzere tasarlanan ÇPE, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi gibi küresel çevre anlaşmaları ve sözleşmeleri ile 2015 yılında kabul edilen ve uluslararası toplumun yoksulluğu ortadan kaldırmaya ve insani kalkınmayı teşvik etmeye yönelik en uyumlu çabası olan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) ölçütlerini dikkate alarak tekrar uyarlanmıştır (Balakrishnan vd., 2016: 2). Şekil-11'de Çevresel Performans Endeksi Kavramsal Çerçevesi özetlenmiştir.

Şekil 11: Çevresel Performans Endeksi Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: Çevresel Performans Endeksi Raporu, 2022

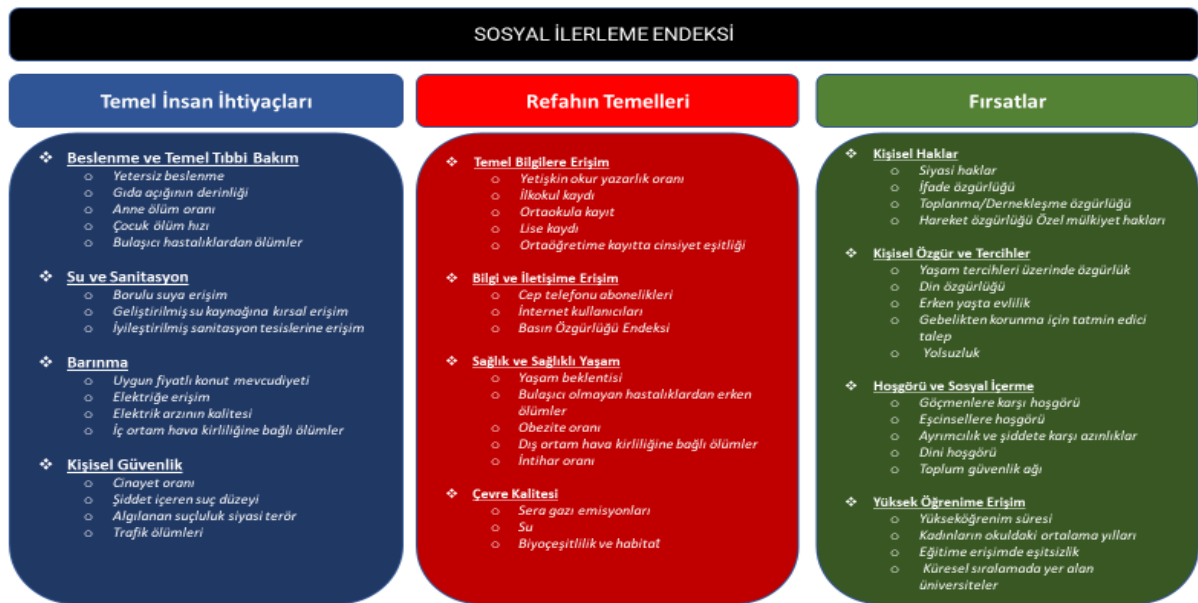
⁵ Çevresel Performans Endeksi, 2000 yılında Yale Üniversitesi, Columbia Üniversitesi ve Dünya Ekonomik Forumu'nun ortaklaşa başlattığı Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi (ESI) olarak anılan 146 ülkenin performansını beş başlıkta karşılaştırarak çevresel sürdürülebilirliğe yönelik ilerlemeyi değerlendiren bileşik bir ölçek olarak tanımlanmaktadır. 2005 yılından sonra Çevresel Performans Endeksi olarak yayımlanmaya devam etmiştir.

⁶ Sanitasyon, temiz içme suyu, atık su ve kanalizasyonunun yeterli arıtımı ve bertarafı ile ilgili halk sağlığı koşullarını ifade eder.

Şekil 11’de görüleceği üzere Çevresel Performans Endeksi Kavramsal Çerçevesi, dünyadaki sürdürülebilirlik durumunun veri odaklı bir özetini sunmaktadır. 3 ana başlık altında 11 sorun kategorisinde 40 performans göstergesini kullanan ÇPE, 180 ülkeyi çevre sağlığını iyileştirme, ekosistem canlılığını koruma ve iklim değişikliğini hafifletme yönündeki ilerlemelerine göre derecelendirmekte, sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlemek isteyen ülkeler için pratik rehberlik sağlayan puan kartları sunmaktadır. ÇPE’nin göstergeleri, sorunları tespit etmek, hedefler belirlemek, eğilimleri izlemek, sonuçları anlamak ve en iyi politika uygulamalarını belirlemek için bir yol sağlamayı amaçlamaktadır. İyi veri ve gerçeğe dayalı analiz ile ÇPE, hükümet yetkililerinin politika gündemlerini iyileştirmelerine, işletmelerin kilit paydaşlarla iletişimi kolaylaştırmalarını ve çevresel yatırımlarının getirisini en üst düzeye çıkarmasına da yardımcı olabilmektedir. ÇPE, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’na ulaşma ve toplumu sürdürülebilir bir geleceğe taşıma çabalarını destekleyen güçlü bir politika aracı sunmaktadır.

Sosyal İlerleme Endeksi (SİE)-[Social Progress Index- SPI]; bir toplumun vatandaşlarının temel insani ihtiyaçlarını karşılama, vatandaşların ve toplumların yaşam kalitelerini artırmalarına ve sürdürmelerine olanak tanıyan yapı taşlarını oluşturma ve tüm bireylerin tam potansiyellerine ulaşmaları için gerekli koşulları yaratma kapasitesinin ölçülmesi olarak tanımlanmaktadır (Pate ve Sweo, 2016: 1). SİE, hem sosyal hem de ekonomik performansı ilerleten bir eylem gündemini kıyaslamak ve önceliklendirmek için somut bir çerçeve sağlamakta, hükümetlere ve işletmelere sosyal ve çevresel performansı titizlikle takip etmeleri ve daha iyi kamu politikası ve yatırım seçimleri yapmaları için araç olmakta, ayrıca bir ülkenin ekonomik ilerlemeyi iyileştirilmiş sosyal sonuçlara dönüştürmedeki başarısının değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Sosyal İlerleme Gerekliliği, 2022: 10). Şekil 12’de Sosyal İlerleme Endeksi Kavramsal Çerçevesi özetlenmiştir.

Şekil 12: Sosyal İlerleme Endeksi Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: Porter vd., 2022: 3

Şekil 12’den görüleceği üzere tamamen sosyal ve çevresel önlemlere dayanan Sosyal İlerleme Endeksinin temel insan ihtiyaçlarını (*beslenme ve temel tıbbi bakım, su ve sanitasyon, barınma, kişisel güvenlik*), refahının temellerini (*temel bilgilere erişim, bilgi ve iletişime erişim, sağlık ve sağlıklı yaşam, çevre kalitesi*) ve insanların fırsatlarını (*kişisel haklar, kişisel özgürlükler ve tercihler, hoşgörü, yüksek öğrenime erişim*) kapsadığı görülmektedir (Trumbull, 2014).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi (SKAE)-[*Sustainable Development Goals Index – SDGI*]; hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeleri kapsayacak şekilde BM üyelerinin tamamı tarafından 2016 yılında kabul edilen “*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*” kapsamında ülkelerin sürdürülebilirlik performansları kıyaslanmaktadır. “*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*” yoksulluğu, açlığı ve eşitsizliği sona erdirmeyi, iklim değişikliği ve çevre konusunda harekete geçmeyi, sağlık ve eğitime erişimi iyileştirmeyi, güçlü kurumlar ve ortaklıklar kurmayı ve daha fazlasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda endeks Bertelsmann Stiftung ve Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı tarafından 2016 yılından bu yana her yıl hazırlanmaktadır (Lafortune vd., 2018: 4). Endeks ülkelerin sürdürülebilirliğe olan mesafelerini ölçmektedir (Sachs vd., 2022: 56-57). SKAE, doğası gereği çok disiplinli olduğu ve kültürel unsurlara dayandığı için karmaşık değerlendirme faaliyeti türlerinden biri olarak ifade edilmektedir (Sala vd., 2015: 314). Ekonomik büyüme ve kalkınma sürdürülürken doğal kaynakların tahsisinde kuşak içi ve kuşaklararası eşitliğin sağlanması, doğal kaynakların optimum ve verimli kullanılması, insan refahının artırılması adına sürdürülebilirliğin ölçülmesinin önemli ve gerekli olduğu ifade edilmektedir (Graymore vd., 2008: 363). SKAE’ler, bir bölgenin sürdürülebilir bir ekonomiye, topluma ve çevreye doğru kaydettiği ilerlemeyi değerlendirdiği için küresel olarak kullanılmaktadır (Kwatra vd., 2020: 2).

SKAE’nin, farklı büyüklüklerin (zaman, mekân, işlev), toplum için çoklu etkilerin (ekonomik, sosyal, çevresel) ve çeşitli sistemik karşılıklı ilişkilerin karmaşıklığı, belirsizliği ve çok boyutlu karakterleri hakkında derinlemesine analizini gerektiren hususlarda genel durumu ortaya koyduğu ve hedeflere kalan mesafeleri gösterdiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Kemp ve Martens, 2007: 5). SKAE’ler, bir ülke kadar büyük veya bir endüstri kadar küçük olabilecek bir birimin performansını değerlendirmek, ölçmek için hazırlanmakta ve kullanılmaktadır. Sürdürülebilirliğin çeşitli ölçeklerde değerlendirilmesi kapsamında birçok endeks mevcuttur: Küresel, ulusal, bölgesel; ayrıca gelişimin yönünü ölçmek ve göstermek için sektöre özgü endeksler de geliştirilmektedir. Çeşitli hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen 500’den fazla sürdürülebilirlik endeksi olduğu ifade edilmektedir (Parris ve Kates, 2003: 561).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endekslerinin oluşturulmasında ana ekseninde bulunan “*sürdürülebilirlik*” kavramının ortaya çıkışı aşağıda özet olarak ele alınmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1713 yılında Alman muhasebeci Hans Carl von Carlowitz tarafından ormanların devamlılığını sağlamak adına dile getirilmiştir. 1972 yılında sınırlı bir dünyada

sınırsız ekonomik büyümenin yıkıcı etkilerinin sonuçları konusunda “*Büyümenin Sınırları*” isimli araştırma yayımlanmış, ayrıca küresel gündeme taşınan çevre sorunlarının araştırılması için “*Birleşmiş Milletler Çevre Programı*” kurulmuştur. 1980 yılında canlı kaynakların korunmasının insan yaşamına ve sürdürülebilir kalkınmaya katkısının açıklanması için Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından “*Dünya Koruma Stratejisi*” kitabı yayımlanmıştır.

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Gro Harlem Brundtland başkanlığında “*Ortak Geleceğimiz*” raporunda sürdürülebilir bir kalkınma yolu arayışında çok taraflılık ve ulusların birbirine bağımlılığı vurgulanmıştır. Rapor ekonomik büyümeyi önemsemekte, ekonomik büyümenin yeterince iyi olacak şekilde gelecek nesiller için var olan kaynakların daha iyi yönetilmesini ve “sürdürülebilirlik” hususunun önemi vurgulanmaktadır. 1992 yılında sürdürülebilirlik kapsamında Birleşmiş Milletler (BM) Biyolojik Çeşitlilik ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve sözleşmeleri imzalanmıştır. 1997 yılında Kyoto Protokolü’nde iklim değişikliği ile ilgili atılacak adımlar karara bağlanmıştır. 2000 yılında “*Bin Yıl Kalkınma Hedefleri*”, 2015 yılında “*Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*” açıklanmış ve 2015 yılında Paris İklim Anlaşması kabul edilmiştir. Paris İklim Anlaşması 2016 yılının sonuna doğru yürürlüğe girmiştir. Şekil 13’ te sürdürülebilir kalkınmanın amaçları özetlenmiştir.

Şekil 13’te görüleceği üzere 2015 yılında BM’ye üye ülkeler tarafından imzalanan ve 2030 yılına kadar gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünya bırakabilmek adına ülkelerin gerçekleştirmeleri gereken küresel hedefler belirlenmiştir. Bunlar;

- Yoksulluğa son,
- Açlığa son,
- Sağlıklı ve kaliteli yaşam,
- Nitelik eğitim,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği,
- Temiz su ve sanitasyon,
- Erişilebilir ve temiz enerji,
- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme,
- Sanayi, yenilikçilik ve altyapı,
- Eşitsizliklerin azaltılması,
- Sürdürülebilir şehir ve topluluklar,
- Sorumlu üretim ve tüketim,
- İklim eylemi,
- Sudaki yaşam,
- Karasal yaşam,
- Barış, adalet ve güçlü kurumlar,
- Bu amaçlar için ortaklıklar.

Şekil 13: Sürdürülebilir Kalkınmanın Amaçları

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2023.

Bu hedefler kapsamında en yoksul ve en savunmasız olanlar da dahil olmak üzere her yerdeki insanlar için yoksulluğun tüm tezahürleriyle ortadan kaldırılması buna bağlı olarak tüm insanların ekonomik ve doğal kaynaklara eşit haklar ile erişim sağlaması amaçlamaktadır (Arpacıoğlu Özdemir ve Oğuz, 2018: 776). Açlığa son küresel hedefi kapsamında sürdürülebilir gıda üretim sistemlerinin teşvik edilmesinin yanında kırsal altyapı ile tarımsal araştırma ve geliştirmeye yapılan yatırımların artırılması, yeterli gıdaya erişimin sağlanması hedeflenmektedir (Tümenbatur, 2022: 39). Eğitime erişimde cinsiyet ve gelir eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması öngörüsü ile hayatın her aşamasında eşit ve kaliteli eğitime erişimin sağlanılmasının yanı sıra istihdam, insana yakışır işler ve girişimcilik için ilgili becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının artırılması nitelikli eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedefleri kapsamında amaçlamaktadır (Karatekin, 2021: 62). Su kalitesinin ve su kullanım verimliliğinin iyileştirilmesini ve sürdürülebilir tatlı su çıkarımı ve tedarikinin teşvik edilmesinin yanında güvenli ve uygun fiyatlı içme suyuna, sanisyona ve hijyene evrensel erişimin sağlanması amaçlamaktadır (Kırtorun ve Karaer, 2018: 155). Modern enerji hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması, enerji verimliliğinin iyileştirilmesi ve yenilenebilir enerjinin payının artırılması çağrısı taleplerini karşılayan uygun fiyatlı, sürdürülebilir bir enerji sistemine geçişi hızlandırmak, kaynak ve enerji verimli çözümler ile düşük karbonlu enerji altyapısına yatırımların teşvik edilmesi hedeflenmektedir (Yapraklı ve Bayramoğlu, 2017: 440).

Birleşmiş Milletler, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde verilen taahhüdün uygulanması kapsamında ülkelerin iklimle ilgili tehlikelere ve bunun sonucunda ortaya çıkan doğal afetlere karşı dayanıklılığının ve uyum kapasitesinin güçlendirilmesi için Yeşil İklim Fonu'nun hayata geçirilmesi amaçlamaktadır. “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” ile insan haklarına saygı, en savunmasız kişilerin korunması, hukukun üstünlüğü ve her düzeyde iyi yönetişime dayalı barışçıl ve kapsayıcı

toplumlar için çağrıda bulunmaktadır. Ayrıca şeffaf, etkili ve hesap verebilir kurumlar öngörülmektedir (Hametner vd., 2022: 7).

Mutlu Gezegen Endeksi (MGE)-[Happy Planet Index- HPI]; Yeni Ekonomi Vakfı tarafından geliştirilen farklı ülkelerde yaşayanların uzun ve refah düzeyi yüksek yaşamlar elde edilebilmeleri için doğal kaynakların ne kadar verimli kullanıldığını karşılaştırmaktadır (Jeffrey vd., 2016: 6). MGE, belirli bir ülkede yaşayanların ortalama yaşam beklentileri ile aynı ülkede yaşayanların ortalama deneyimlenen refahları ve ülkenin kişi başına düşen Ekolojik Ayak İzi aracılığıyla hesaplanmaktadır. Ülkelerin yaşam beklentisi verileri İnsani Gelişme Raporu'ndan, ülkeler için refah ile ilgili veriler Gallup Dünya Anketi'nden (Gallup, 2018), Ekolojik Ayak İzleri verileri Küresel Ayak İzi Ağı'ndan alınmaktadır.

MGE, herkes için sürdürülebilir refahı ölçen bir eko-verimlilik göstergesidir (Yeni Ekonomi Kuruluşu, 2016: 1). Eko-verimlilik, kaynak verimliliği (*bir birim çıktı üretirken kullanılan kaynakların en aza indirilmesi*) ve kaynak üretkenliği (*ekonomik faaliyetlerin kaynak kullanımından katma değer üretmedeki etkinliği*) olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu, 2009). MGE, doğal kaynakların aşırı tüketimi yoluyla dünyaya zarar vermeden toplumların yüksek bir yaşam standardına sahip olma olasılığını sergilemek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Hickel, 2020: 7).

Legatum Refah Endeksi, ülkelerin genel refah ve esenliğine ilişkin küresel bir sıralama ve değerlendirme endeksi olarak 2007 yılından itibaren hesaplanmakta, Birleşik Krallık merkezli bir düşünce kuruluşu olan Legatum Enstitüsü tarafından hazırlanmaktadır. Endeks ekonomi, yönetim, eğitim, sağlık, kişisel özgürlük ve sosyal sermaye gibi çeşitli kategorilerdeki bir dizi faktörü ölçmektedir. Legatum Refah Endeksi, bu göstergeleri inceleyerek bir ülkenin refahının kapsamlı bir resmini sunmayı ve iyileştirilmesi gereken alanları belirlemeyi amaçlamaktadır. Endeks, refahın daha bütüncül bir görünümünü sağlamak adına geleneksel ekonomik büyüme ve GSYH ölçümlerinin ötesine geçmeyi amaçlamaktadır (Şener, 2021: 52-53).

Legatum Refah Endeksi, uluslararası kuruluşlar, anketler ve resmi istatistikler de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilen verileri bir araya getirmektedir. Bu göstergelere dayalı olarak Legatum Refah Endeksi tarafından ülkelerin kapsamlı bir sıralaması sunulmaktadır. Dünya genelinde refahı teşvik etmek isteyen politika yapıcıların, araştırmacıların ve kamuoyunun endeksi hesaplanan ülkeleri refah düzeyleri kapsamında karşılaştırmasına olanak tanımaktadır (Benetti vd., 2023: 92). Endeks, ülkeleri birden fazla kategoride çok çeşitli faktörlere göre değerlendirmektedir. Tablo 2'de Legatum Refah Endeksi faktörleri görülmektedir.

Tablo 2: Legatum Refah Endeksi Faktörleri

Boyutları	Alt Göstergeleri	Alt Göstergelerin Açıklamaları
Kapsayıcı Toplumlar	Emniyet ve Güvenlik	Savaşın, çatışmanın, terörün ve suçun bireylerin güvenliğine hem anlık hem de daha uzun süreli etkiler kapsamında istikrarsızlaştırma derecesi ölçülmektedir.
	Kişisel Özgürlük	Temel yasal haklara, bireysel özgürlüklere ve sosyal hoşgörüye yönelik ilerleme ölçülmektedir.
	Yönetim (Hükümet)	Hükümetlerin üzerinde ne ölçüde kontrol ve sınırlama olduğunu buna ilaveten etkin bir şekilde yolsuzluk olmadan çalışma derecesi ölçülmektedir.
	Sosyal Sermaye	Bir ülkedeki kişisel ve sosyal ilişkilerin, kurumsal güvenin, sosyal normların ve sivil katılımın gücü ölçülmektedir.
Açık Ekonomiler	Yatırım Ortamı	Yatırımların ne ölçüde yeterince korunduğunu ve kolayca erişilebilir olduğu ölçülmektedir.
	Kurumsal Koşullar	Yasal düzenlemelerin işletmelerin kurulmasına, rekabet etmesine ve genişlemesine olanak sağlama derecesi ölçülmektedir.
	Pazara Erişim ve Pazar Altyapısı	Mal ve hizmet piyasasındaki bozulmalar ve ticareti mümkün kılan altyapının kalitesi ölçülmektedir.
	Ekonomik Kalite	Bir ekonominin sürdürülebilir olarak ve işgücünün tam katılımıyla zenginlik meydana getirmek için ne kadar donanımlı olduğu ölçülmektedir.
Güçlendirilmiş İnsanlar	Yaşam Koşulları	Makul bir yaşam kalitesinin deneyimlenme derecesi ölçülmektedir.
	Sağlık	İnsanların sağlıklarını korumak için gerekli hizmetlere erişebildiği ölçülmektedir.
	Eğitim	Eğitimin dört aşamasında (okul öncesi, ilk, orta ve yüksek öğretim) elde edilen sonuçları ve kaliteyi ayrıca yetişkin nüfusun becerileri ölçülmektedir.
	Doğal Çevre	Çevrenin insanların günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen yönlerini ve gelecek nesillerin refahını etkileyebilecek muhtemel değişikliklerini ölçmektedir.

Kaynak: Günay ve Sülün, 2021: 1985-1986.

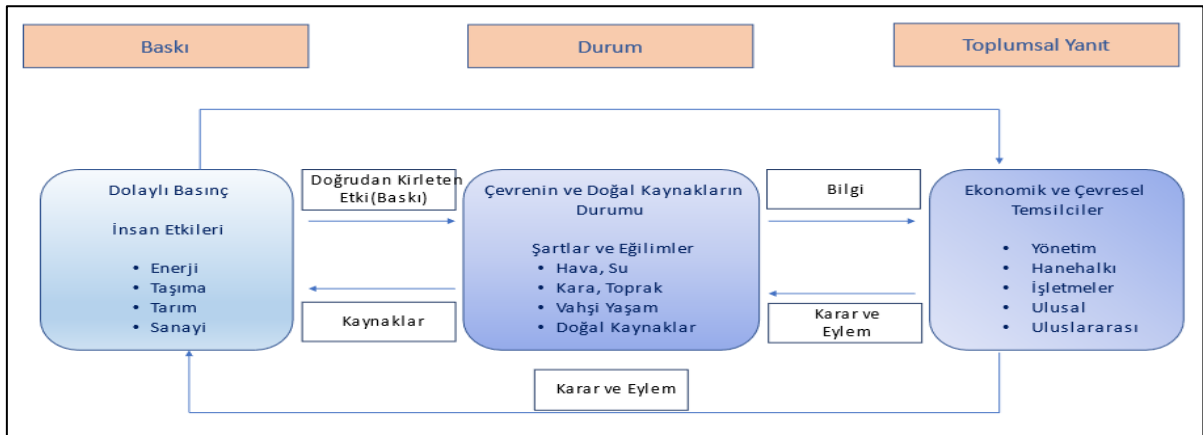
Tablo 2’den görüleceği üzere Legatum Refah Endeksi’nin üç boyutu (*Kapsayıcı Toplumlar, Açık Ekonomiler ve Güçlendirilmiş İnsanlar*), 12 alt göstergesi (*Emniyet ve Güvenlik, Kişisel Özgürlük, Yönetim(Hükümet), Sosyal Sermaye, Yatırım Ortamı, Kurumsal Koşullar, Pazara Erişim ve Pazar Altyapısı, Ekonomik Kalite, Yaşam Koşulları, Sağlık, Eğitim, Doğal Çevre*) bulunmaktadır. 2023 yılında 169 ülke için 300 gösterge ile ülkelerin refah seviyeleri tespit edilmiştir.

Yukarıda özet şekilde ele alınan İnsani Gelişim Endeksi, Ekolojik Ayak İzi, Çevresel Performans Endeksi, Sosyal İlerleme Endeksi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi, Mutlu Gezegen Endeksi ve Legatum Refah Endeksi gibi toplumsal gelişim endekslerinin güvenilir olarak tespitler yapabilmesi için birtakım çerçeve ve metotlar kullanılmıştır. Aşağıda söz konusu çerçeve ve metotlara kısaca yer verilmiştir.

Dünya genelinde insanlık adına sürdürülebilirliğin öneminin bir sonucu olarak sürdürülebilir kalkınma endekslerinin ve göstergelerinin oluşturulması için farklı çerçeve ve metotlar (*Sermaye Yaklaşımı* (SASB, 2013: 21), *Muhasebe Yaklaşımı* (Kee ve De Haan, 2004: 5), *Birleştirilmiş Çerçeve* (Fraser vd., 2006: 117), *Baskı – Durum – Tepki* (Pressure – State – Response) Çerçevesi, *Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Tema Gösterge Çerçevesi*) geliştirilmiş bunlardan bazıları ise benimsenmiş ve halen kullanılmaktadır. Çerçeve ve metotlar, ilgili temel göstergelerin belirlenmesine, güvenilir verilerin tespit edilmesine, bilgilerin analiz edilmesine ve yapılandırılmasına yardımcı olmak için oluşturulmaktadır. Çerçeveler, neyin değerlendirileceği, değerlendirmeden ne bekleneceği, hangi tür göstergelerin seçilmesi gerektiği (BM, 2009: 32) ve sürece netlik sağladıkları için önemli oldukları ifade edilmektedir (Coelho vd., 2010: 214).

Çerçeveler, endeksin geliştirilmesi için benimsenecek vizyon, hedef ve metodolojinin tanımlanmasına ve ayrıca güvenilirlik ve geçerlilik için gerekli göstergelerin ve temaların seçilmesine yardımcı olmaktadır (Becker, 2004: 205). Sürdürülebilir kalkınma endeksleri düzenlemek için dünya genelinde farklı çerçeveler kullanılmış olup, her birinin kendine has avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır (Singh vd., 2012: 290). Dünya genelinde kullanılan başlıca sürdürülebilir kalkınma endeksleri çerçevelerinden bazıları şunlardır: 1994 yılında OECD “Baskı-Durum-Tepki (*Pressure – State – Response*)” çerçevesi olarak adlandırılan bir dizi çevresel gösterge sunmuştur. Çerçeve öncelikle çevre üzerindeki antropojenik⁷ baskıları tanımlamakta, çevrenin durumunu değerlendirmekte ve toplumun çevre durumuna karşı aldığı tepkileri tanımlamaktadır (Carr vd., 2007: 547).

Şekil 14: Baskı- Durum- Tepki Çerçevesi

Kaynak: OECD, 1998

Şekil 14’te baskı- durum ve tepki çerçevesi görülmektedir. Şekil 14’ten görüleceği üzere bu çerçevedeki her gösterge, ekonomik büyüme ile çevresel etkiler arasındaki bağlantıların görselleştirmesine yardımcı olan bir baskı, durum veya tepki (*toplumsal yanıt*) olarak

⁷ Antropojenik: İnsanlar tarafından orman örtüsünün tahrip edilmesi sonucu oluşan bozkır alanlara verilen isimdir.

sınıflandırılmıştır. İnsan faaliyetleri çevre üzerinde baskı oluşturmakta ve çevrenin kalitesini ve doğal kaynakların miktarını etkilemektedir; toplum bu değişikliklere çevre, genel ekonomi ve sektörel politikalar ile davranış değişiklikleri yoluyla yanıt vermektedir. Çerçeve bu bağlantıları vurgulamakta, karar vericilerin ve kamuoyunun çevre ve diğer konuları birbiriyle bağlantılı olarak görmesine yardımcı olma avantajına sahip olmalarını sağlamaktadır (OECD Çevre Direktörlüğü, 2023).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (*United Nations Conference on Sustainable Development- UNCSD*) değiştirilmiş bir “İtici Güç-Durum-Tepki (*Driving Force–State–Response*)” çerçevesi kullanmış ve Avrupa Çevre Ajansı (*European Environmental Agency*) ise “İtici Güç-Basınç-Devlet-Etki-Tepki (*Driving Force – Pressure – State – Response – Impact DPSIR*)” versiyonunu benimsemiştir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu ulusal ve bölgesel olarak sürdürülebilir kalkınmayı ölçebilmek adına tema gösterge çerçevesine geçmiştir.

Şekil 15’te Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Tema Gösterge Çerçevesi özetlenmiştir.

Şekil 15: Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Tema Gösterge Çerçevesi

Kaynak: Labuschagne vd., 2005: 375.

Şekil 15’ten görüleceği üzere Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu Tema Gösterge Çerçevesi sosyal, çevresel, ekonomik ve kurumsal olarak dört sütundan oluşmaktadır. Bu göstergeler ile sürdürülebilir kalkınmadaki ilerlemenin değerlendirilmesiyle ilgili; sınırlı sayıda, ancak açık uçlu ve gelecekteki ihtiyaçlara uyarlanabilir; anlaşılabilir, açık ve net; kavramsal olarak sağlam, mümkün olduğu ölçüde uluslararası bir uzlaşmayı temsil eden; ulusal hükümetlerin geliştirme kapasiteleri dahilinde ve kalitesi bilinen uygun maliyetli verilere bağlı bir endeks oluşturulması amaçlanmaktadır (Kwatra vd., 2020: 6).

Birleştirilmiş çerçeve, çeşitli göstergeleri normalleştirerek karşılaştırılabilir tek bir değer biçiminde sonuçlar sağlayan ve sürdürülebilir kalkınmanın genel kapsamlı resmini gösteren bileşik bir endekse yoğunlaşmaktadır. Bu çerçeve, politika yapıcılar tarafından mevcut politikaları ve gelecek planlarını değerlendirmek ve kamu bilincini artırmak için sürdürülebilir kalkınma endeksleri geliştirmek adına kullanılmaktadır. Endekslerde birleştirilmiş değerler, zamansal ve mekânsal olarak bölgeler arasında performans değerlendirilmesinin yapılmasını mümkün kılmaktadır (Fraser vd., 2006). Birleştirilmiş çerçevenin hem avantajları hem de sınırlamaları bulunmaktadır. Tek bir bileşik değer ve sürdürülebilirlik hedeflerine doğru kaydedilen ilerlemenin net bir genel yönünü ve görünümünü sağlaması bir avantaj olarak ifade edilebilir. Ancak bu çerçevenin en büyük dezavantajı, veri mevcudiyeti, değişkenlerin seçimi ve alt göstergelerin her birine verilmesi gereken göreceli ağırlıklar açısından önemli zorluklarla karşı karşıya olunmasıdır. Ayrıca, toplulaştırma bazen gölgede kalmaya yol açmakta ve bu da bilgi kaybı anlamına gelmektedir (BM, 2007: 34).

Göstergeler ve endeksler, sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve anlaşılması için gerekli nesnelliği sağlayan faydalı araçlar olarak işlev görmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Endekslerinin geliştirilmesinde birleştirme ve temaya dayalı çerçevenin bir kombinasyonu, bölgelerin sürdürülebilirlik hedefleri konusundaki genel performanslarının görülmesine, tema çerçeveli olarak endeksin ayrıştırılması ise bir bölgenin genel endeks puanlarının oluşmasında altta yatan sorunlarla bağlantı kurulmasına yardımcı olacağı ve dolayısıyla politika yapıcılara, olumlu sürdürülebilirlik statüsüne ulaşmak için daha fazla dikkat edilmesi gereken hususların belirlenmesi hakkında detaylı bilgi sağlayacağı ifade edilebilir.

Tablo 3'te G-20 ülkelerinin 2022 yılı verilerine göre seçilmiş endekslerde genel görünümü sunulmuştur. Ülkelerin nüfus, GSYH, İnsani Gelişim Endeksi, Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi, Sosyal İlerleme Endeksi, Çevresel Performans Endeksi, Legatum Refah Endeksi, karbon salınımı ve kişi başı ekolojik ayak izi bilgileri tabloda yer almaktadır.

Tablodan en düşük milli gelire Güney Afrika'nın, en yüksek milli gelire ABD'nin sahip olduğu görülmektedir. Ülkeler karbon salınımı kapsamında değerlendirildiğinde ilk sırayı Çin Halk Cumhuriyeti, ikinci sırayı ABD alırken, Hindistan üçüncü sırayı, Rusya dördüncü sırayı ve Japonya'nın beşinci sırayı aldığı görülmektedir. Ülkelerin milli gelirleri arttıkça karbon salınımlarının arttığı ifade edilebilir. Ülkelerin kişi başına ekolojik ayak izlerine bakıldığında Arjantin, Brezilya, Hindistan, Kanada, Rusya dışında G-20 ülkelerinin biyokapasite açığı olduğu tablodan görülmektedir. İnsani gelişmişlik seviyesini (*Kişi başına gelir, eğitim seviyesi ve beklenen yaşam süresi geometrik ortalaması olarak*) ölçen İnsani Gelişim Endeksi'nde G-20 ülkeleri kapsamında Avustralya'nın ilk sırayı, Almanya'nın ikinci sırayı, Kanada'nın üçüncü sırayı aldığı tablodan görülmektedir. İnsani Gelişim Endeksi'nde G-20 ülkeleri içinde son sırayı Hindistan almaktadır. Ülke vatandaşlarının refah seviyesini ölçen Legatum Refah Endeksi'nde Almaya ilk sırayı alırken, son sırayı Hindistan'ın aldığı görülmektedir. BM tarafından 2015 yılında kabul edilen

“Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” kapsamındaki ilerlemeyi ölçen Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi’nde G-20 ülkeleri içinde ilk sırayı Almanya, ikinci sırayı Fransa ve üçüncü sırayı Birleşik Krallık almaktadır. Toplamların temel insani ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam kalitelerinin artırılması ve sürdürülmesine olanak tanıyan gerekli koşulların oluşturulma kapasitesinin ölçüldüğü Sosyal İlerleme Endeksi’nde G-20 ülkeleri kapsamında ilk sırada Almanya, ikinci sırada Japonya ve üçüncü sırada da Kanada’nın olduğı tablodan görölmektedir. Ekosistem canlılığı, çevresel sağık ve iklim bağlamında ülkeleri değerlendiren Çevresel Performans Endeksi’nde Almanya ilk sırayı, Birleşik Krallık ikinci sırayı, Kanada üçüncü sırayı almaktadır. Hindistan Çevresel Performans Endeksi’nde G-20 ülkeleri içinde son sırayı almaktadır. Tabloda yer alan G-20 ülkeleri içinde ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti ülkelerinin milli gelir olarak en yüksek ülkeler olmalarına rağmen toplumsal gelişim endekslerinde ve çevrenin sürdürülebilirliği hususunda aynı başarıyı gösteremedikleri görölmektedir. Öteyandan Hindistan, milli gelir sıralamasına göre (3.468,566 Milyar \$) beşinci ülke olmasına rağmen toplumsal gelişim endekslerinde milli gelir olarak kendisine yakın olana Japonya, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin gösterdiği başarıyı gösteremediğı tablodan görölmektedir. Hindistan’ın nüfusu (1.412.604.531kişi) nedeniyle toplumsal gelişim endekslerinde milli gelir olarak yakın ülkelere benzer başarı gösteremediğı ifade edilebilir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, GSYH değerleri yüksek ülkelerin çevresel sürdürülebilirliği daha çok olumsuz etkiledikleri ve ayrıca toplumsal gelişim endekslerinde sosyal açıdan aynı başarıyı gösteremedikleri ifade edilebilir.

G-20 ülkeleri içinde Türkiye’nin GSYH (853,487 Milyar \$) açısından diğer ülkelere kıyasla düşük bir performans gösterdiği tablodan görölmektedir. Nüfus yoğunluğu olarak Türkiye, G-20 ülkeleri arasında 85.279.553 kişi ile dokuzuncu sıradadır. Toplumsal gelişim endekslerinde ise G-20 ülkeleri arasında Türkiye İnsani Gelişim Endeksi’nde on ikinci sırada, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi’nde on dördüncü sırada, Sosyal İlerleme Endeksi’nde on altıncı sırada, Çevresel Performans Endeksi ve Legatum Refah Endeksi’nde on sekizinci sırada yer bulabilmektedir.

Öte yandan Türkiye’nin Ekolojik Ayak İzinin biyolojik kapasitesi ile karşılanamadığı tablodan görölen bir diğer durumdur. Bu sonucun ortaya çıkmasında Türkiye’nin nüfus yoğunluğu etkili olabilir. Bununla birlikte GSYH büyüklüğüne karşılık karbon salınımında G-20 ülkeleri arasında Türkiye’nin on ikinci sırada yer alması, dikkat edilmesi ve önlem alınması gereken bir husus olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3: G-20 Ülkelerinin 2022 Yılı Verilerine Göre Seçilmiş Toplumsal Gelişim Endekslerindeki Genel Görünümü

Sıra No	Ülkeler	Nüfus	GSYH	İnsani Gelişim Endeksi		Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi		Sosyal İlerleme Endeksi		Çevresel Performans Endeksi		Legatum Refah Endeksi	Ekolojik Ayak İzi (Kişi Başı)			Karbon Salınımı
		(Milyar \$)		Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Biyo Kapasite	Ekolojik Ayak İzi	Fark	Milyar Ton /Yıl
1	ABD	334.933.000	25.035,164	21	0,921	41	74,6	25	84,65	43	51,1	19	3,7	7,8	-4,1	5.007
2	Almanya	84.270.625	4.031,149	9	0,942	6	82,2	8	88,72	13	62,4	9	1,5	4,5	-3,0	675
3	Arjantin	46.044.703	630,698	47	0,842	54	72,8	41	78,64	92	41,1	56	5,5	3,4	2,1	186
4	Avustralya	26.545.126	1.724,787	5	0,951	38	75,6	12	87,83	17	60,1	15	2,9	5,8	-2,9	391
5	Brezilya	216.314.275	1.894,708	87	0,754	53	72,8	62	71,26	81	43,6	65	8,3	2,5	5,8	489
6	Birleşik Krallık	67.026.292	3.198,470	18	0,929	11	80,6	19	86,13	2	77,7	12	1,1	3,9	-2,8	347
7	Çin Halk Cumh.	1.411.750.000	18.321,197	79	0,768	56	72,4	94	65,74	160	28,4	58	0,8	3,5	-2,7	11.472
8	Endonezya	277.749.853	1.289,429	114	0,705	82	69,2	87	66,67	164	28,2	61	1,2	1,7	-0,5	619
9	Fransa	68.042.591	2.778,090	28	0,903	7	81,2	20	86,04	12	62,5	23	2,7	5,3	-2,6	306
10	Güney Afrika	60.604.992	411,480	109	0,713	162	39,3	69	69,95	116	37,2	79	1,2	3,4	-2,2	436
11	Hindistan	1.412.604.531	3.468,566	132	0,633	121	60,3	110	60,19	180	18,9	100	0,4	1,1	0,7	2.710
12	İtalya	58.803.163	1.996,934	30	0,895	25	78,3	22	85,23	23	57,7	30	0,9	4,2	-3,3	329
13	Japonya	124.500.000	4.300,621	19	0,925	19	79,6	9	88,19	25	57,2	16	0,6	4,2	-3,6	1.067
14	Kanada	40.027.242	2.200,352	15	0,936	29	77,7	10	88,17	49	50	14	14,5	7,9	6,6	546
15	Güney Kore	51.439.038	1.734,207	19	0,925	27	77,9	17	86,47	63	46,9	29	0,7	6,0	-5,3	616
16	Meksika	128.665.641	1.424,533	86	0,758	74	70,2	66	70,84	73	45,5	70	1,2	2,5	-1,3	407
17	Rusya	146.424.729	2.133,092	52	0,822	45	74,1	59	71,99	112	37,5	74	7,5	5,8	1,7	1.756
18	Suudi Arabistan	34.110.821	1.010,588	35	0,875	96	66,6	110	63,89	109	37,9	82	0,7	5,8	-5,1	672
19	Türkiye	85.279.553	853,487	48	0,838	71	70,4	88	66,59	172	26,3	95	1,5	3,3	-1,8	446

Not: Tabloda yer alan bilgiler, İnsani Gelişim Raporu, 2022; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Raporu, 2022; Sosyal İlerleme Endeksi, 2022; Çevresel Performans Endeksi, 2022; Legatum Refah Endeksi, 2022; Ekolojik Ayak İzi Raporu, 2022; The Global Carbon Project (Erişim Tarihi: 10.08.2023); Dünya Nüfusu Beklentileri-Nüfus Bölümü-Birleşmiş Milletler (Erişim Tarihi: 10.08.2023); Uluslararası Para Fonu-Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 10.08.2023) kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.5. Muhasebe Bilgisi ve Toplumsal Gelişim İlişkisi

Muhasebe bilgisi ile toplumsal gelişim arasındaki ilişkinin varlığı insanlık tarihi kadar eskidir (Bakır ve Erserim, 2022: 38). Muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim ilişkisi süreci hayatta kalmak adına insanlar tarafından toplanan ve avlanılan temel besin maddelerinin saklanması, yerlerinin akılda tutulabilmesi [*Muhasebenin temel işlevi olan “kaydetme veya kayıt” olarak ifade edilebilir (Nwanyanwu, 2006: 5).*] ile başlamıştır. Göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçilmesi ile tarım toplumunda yetiştirilen ve artan mamullerin hesaplanması, sahip olunan hayvanların sayılması ve bu işlemlerin taş, kemik veya kil tabletlere kaydedilmesi toplumsal gelişim sonucu muhasebe bilgisi ihtiyacının imkânlar dâhilinde sağlanmasının tezahürü olarak ifade edilebilir. İnsanlığın artan mamulleri sonucu oluşan sermayeleri nedeniyle ticaret yapmaya başlaması, paranın icadı ile ticaretin kolaylaşması ve yaygınlaşması çiftyanlı (*borçlu/alacaklı*) muhasebe bilgisi ihtiyacının yeni yöntemlerle karşılanmasını gerektirmiştir. Buhar makinesinin icadı ile başlayan seri üretim dönemi ve teknolojik gelişmeler ile devam eden sürecin sonunda insanlık bilgi toplumuna ulaşmıştır. Bilgi toplumunun bütün paydaşları tarafından karar verme aşamasında doğru, tam, güvenilir ve faydalı muhasebe bilgisine sürdürülebilir bir gelecek için ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması adına muhasebe bilgileri finansal ve finansal olmayan raporlama yöntemleri aracılığıyla paydaşlara sunulmaktadır. Kısaca toplumsal gelişim ve muhasebe bilgisi ilişkisi birbirine zincirleme olarak bağlanmış, birbirini doğal olarak etkileyen, devamlı gelişen ve halen gelişmeye devam bir iş birliği olarak ifade edilebilir.

Muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim arasındaki bu ilişki modern toplumun ekonomik ve finansal sistemin işleyişinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Fukuda ve Dalahan, 2012: 90). Muhasebe bilgisi, devletlerin, işletmelerin ve gerçek kişilerin gelirlerini ve giderlerini doğru, tam, sosyal sorumluk sahibi ve sürdürülebilirlik esaslı olarak gerçeğe uygun şekilde muhasebe işlevlerinin yerine getirilmesi ile sağlamaktadır. Elde edilen bu bilgiler aracılığıyla devletler ekonomilerinde meydana gelen ve gelebilecek gelirlerini tahmin edebilmektedir. İşletmeler ise gelirlerini, giderlerini, maliyetlerini, ödeme dengesini, yapılacak yatırımlarını hesaplayabilmekte ayrıca paydaşlarına işletmeleri hakkında mali tablolar aracılığıyla finansal ve finansal olmayan bilgilerini şeffaf olarak sunabilmektedir. Muhasebe bilgisinin işletmelerin paydaşları ile iletişim kurmalarına ve paydaşlarının karar vermelerine olanak tanıdığı, bunun da ekonomik büyümeyi ve sosyal kalkınmayı teşvik ettiği ifade edilmektedir (Soedarmono, 2017: 31).

İşletmeler paydaşlarına finansal ve finansal olmayan bilgilerini muhasebe standartları ve düzenlemeleri dâhilinde belirlenen kurallar ve çerçeveler ile sunmaktadır. Söz konusu muhasebe standartları ve uygulamaları şeffaflığın teşvik edilmesinde ve hesap verebilirliğin sağlanmasında kilit bir rol oynamaktadır; bu da kaynakların adil bir şekilde tahsis edilmesine olanak sağlayarak sosyal kalkınmanın teşvik edilmesine yardımcı olmaktadır (Quattrone, 2022: 550; Chang vd., 2017: 481).

Ancak, muhasebe bilgisi etik olmayan şekilde manipüle edilerek paydaşlara sunulması halinde sosyal kalkınma üzerinde olumsuz etkilere de neden olabilmektedir (Laux ve Leuz, 2010: 96).

Toplumun çevresel ve sosyal konulara giderek daha fazla ilgi duyması, işletmelerin finansal performanslarının ötesine geçilerek muhasebe aracılığıyla sürdürülebilirlik temasında raporlanan faaliyet sonuçlarının şeffaf olarak karşılaştırılabilmesi, işletmelerin çevresel ve sosyal konular üzerindeki etkilerinin sonuçlarıyla sorumlu tutulabilmeleri bağlamında yeni muhasebe normları ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durum, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) gibi, işletmelerin sürdürülebilirlik performansları hakkında raporlama yapmaları için kılavuzlar sağlayan kurumların sürdürülebilirlik hususunda yeni muhasebe standartları geliştirmelerine yol açmıştır. Geliştirilen standartlar aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında önemli sosyal, çevresel ve ekonomik etkilere sahip olan muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim ilişkisi bağlamında işletmelerin faaliyet sonuçlarının paydaşlarına makul güvence ile ulaştırılması amaçlanmaktadır. Gerçeğe uygun, sosyal sorumluluğu önceleyen ve sürekliliği esas alan muhasebe bilgisi, gelecek nesillerin haklarının korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına toplumsal gelişime olumlu olarak katkıda bulunabilmektedir (Provasi ve Farag, 2013: 69).

Muhasebe bilgisi ve toplumsal gelişim ilişkisi sürdürülebilirlik kapsamında ilerlemekte iken diğer taraftan ekolojik kısıtlıkların ve çevresel risklerin önemli ölçüde azaltılması adına Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından insan refahının ve sosyal eşitliğin iyileştirilmesini amaçlayan yeşil ekonomi veya yeşil büyüme ile de ilişkilendirilmektedir (Soylu, 2022: 103). Yeşil ekonomi, düşük karbonlu, kaynak verimli ve sosyal açıdan kapsayıcı bir kalkınma modeli olarak ifade edilmektedir. Gelir ve istihdamdaki büyümenin karbon emisyonlarını ve kirliliği azaltan, enerji verimliliğini ve kaynakların tahsisini iyileştiren, biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin kaybını önleyen yatırımlar ve teknolojiler aracılığıyla sağlanması amaçlanmaktadır. Bunu yapmak için, sürdürülebilir büyümeyi mümkün kılmak ve yeni ekonomik fırsatlar oluşturmak üzere yatırımların ve inovasyonun hızlandırılması gerekmektedir. Yeşil büyüme arayışı, verimlilik artışı; atık ve enerji tüketiminin azaltılmasını, değer oluşturma ve çevre sorunlarının yönetiminin yeni yollarını; teknoloji, yeşil ürün ve hizmetler için yeni pazarların geliştirilmesini ve daha az değişken kaynak fiyatları ile ekonomik istikrar arayışını içermektedir (Shrotryia ve Singh, 2020:156).

Öte yandan sürdürülebilir kalkınma amaçları daha çok hükümetlerarası girişime dayalı yürütülerek bireyler veya işletmelerden ziyade ülkelerin hükümetleri aracılığıyla eyleme geçirilmesi gereken ve bu çerçevede taahhüdü içeren bir konu olarak görülmüştür. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilme sürecinde özel sektör işletmelerinin de ön plana çıkarılmasının, konunun benimsenmesi ve uygulanmasında önceki çabalara göre daha etkili sonuçların elde edilmesini sağladığı ifade edilmektedir (Scheyvens vd., 2016: 372). Özel sektör işletmeleri muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen finansal ve finansal olmayan bilgiler

kapsamında sürdürülebilirlik raporlarını yayımlayarak sürdürülebilir kalkınma amaçlarının uygulanması çabalarına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Şekil 16’da sürdürülebilirlik raporları ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarının karşılaştırması yer almaktadır.

Şekil 16: Sürdürülebilirlik Raporları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Karşılaştırması

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
✓ Sera gazı emisyonları													✓	✓			
✓ İklim uyum. dayanıklılık	✓						✓	✓	✓				✓	✓			
✓ Hava emisyonları			✓								✓				✓		
✓ Biyoçeşitlilik						✓						✓		✓	✓		
✓ Atık			✓			✓						✓		✓	✓		
✓ Su ve atıksu						✓						✓		✓	✓		
✓ Varlık bütünlüğü											✓			✓			
✓ Kritik olay yönetimi											✓			✓			
✓ İş sağlığı ve güvenliği			✓					✓									
✓ Çalışan uygulamaları	✓			✓	✓			✓		✓							
✓ Ayırım yapmama				✓	✓			✓		✓						✓	
✓ Zorla çalıştırma								✓								✓	
✓ Örgütlenme özgürlüğü								✓								✓	
✓ Ekonomik etkiler	✓				✓			✓	✓	✓							
✓ Yerel toplum	✓		✓		✓	✓										✓	
✓ Toprak ve kaynak hakları	✓	✓									✓					✓	
✓ Yerel halkın hakları	✓		✓		✓						✓					✓	
✓ Çatışma ve güvenlik																✓	
✓ Haksız rekabete karşı önlemler																✓	
✓ Toprak ve kaynak hakları												✓				✓	
✓ Yolsuzluğa karşı mücadele																✓	
✓ Kamu politikaları																✓	

Kaynak: Küresel Raporlama Girişimi, 2022.

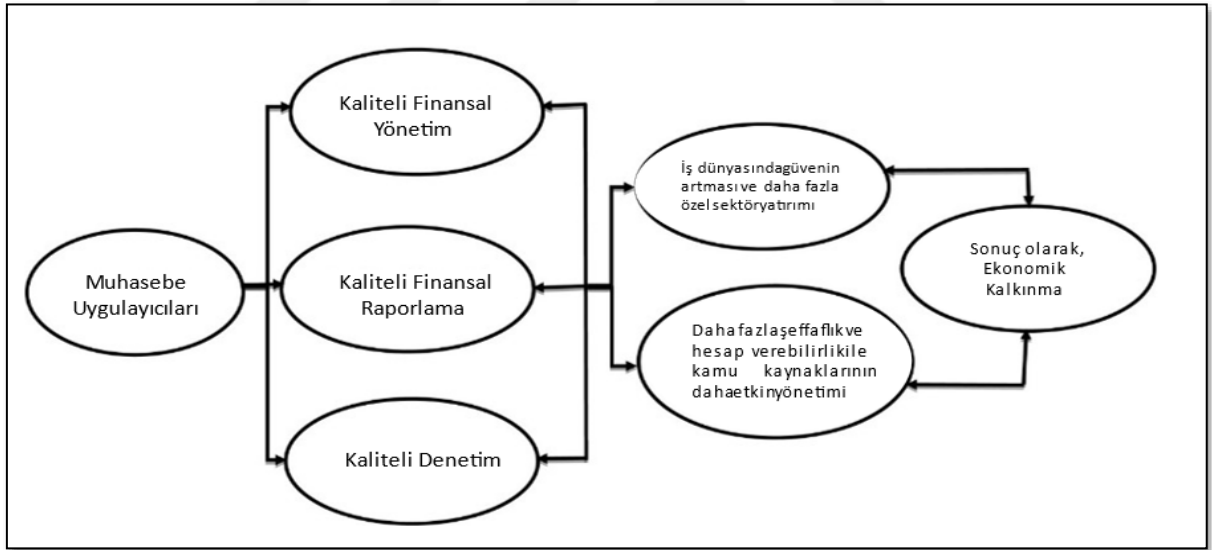
Şekil 16’dan görüleceği üzere işletmelerin faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini paydaşlarıyla paylaştıkları sürdürülebilirlik raporları ile gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakabilmeyi amaçlayan sürdürülebilir kalkınma amaçları birbiri ile örtüşmektedir.

Dünya Bankası, gelişmekte olan ekonomilerde stratejik kalkınma amaçlarına ulaşmak için güçlü muhasebe, denetim ve raporlama çerçevelerinin önemini kabul etmektedir (Venter vd., 2018: 199). Bu çerçeveler, iş ortamının geliştirilmesi, finansmana erişimin artırılması, finans sektörünün güçlendirilmesi ve özel sektör liderliğindeki büyümeyi teşvik etme gibi çabalara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, etkili finansal raporlama sistemleri, bir ülkenin kalkınması için güçlü bir temel

oluşturmaktadır. Doğru finansal bilgilerin üretilmesi ve güvenilir finansal raporlama süreçlerinin uygulanması, yatırımcı güvenini artırmakta, finansal piyasaların etkinliğini ve istikrarını sağlamakta, sermaye akışlarını teşvik etmekte ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Dünya Bankası, işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin sağlam muhasebe kuralları ve standartları uygulanarak paydaşlara sunulmasının sadece finansal istikrara yardımcı olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir ülkenin para piyasalarının ve ekonomik sisteminin işleyişine ve ayrıca verimliliğine de katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Dünya Bankası, 2017: 3). Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler'in (BM) Uluslararası Muhasebe ve Raporlama Standartları Uzmanlar Hükümetlerarası Çalışma Grubu (ISAR), muhasebe bilgisinin ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynadığını, bu önemli rolü yüksek kaliteli kurumsal raporlama ile şeffaflığı artırarak sağladığını, bunun sonucu olarak yerel ve uluslararası yatırımların yapılmasını kolaylaştırdığı, sağlam bir yatırım ortamı oluşturduğu ve yatırımcı güvenini artırarak finansal istikrarın oluşmasında anahtar bir rol üstlendiğini ifade etmektedir (Venter, 2018: 197).

Şekil 17'de muhasebe bilgisinin toplumsal gelişime etkisi özetlenmiştir.

Şekil 17: Muhasebe Bilgisinin Toplumsal Gelişime Etkisi

Kaynak: Venter vd., 2018: 200.

Şekil 17'den görüleceği üzere muhasebe uygulayıcıları tarafından üretilen muhasebe bilgisi, kaliteli finansal yönetimi, kaliteli finansal raporlamayı ve kaliteli denetimi sağlamaktadır. İş dünyası muhasebe bilgisi aracılığıyla sağlanan bilgiler sonucu artan güvenle beraber daha fazla yatırım yapmakta, ayrıca kamu kaynakları ilgililer tarafından daha etkin yönetilebilmektedir. Kaliteli, doğru, eksiksiz ve güvenilir muhasebe bilgisi sonucu olarak birbirini etkileyen bu zincirleme işlemler ve eylemler toplumsal kalkınmanın sağlanmasına katkı yapmaktadır.

Entelektüel yeteneğin yanı sıra teknik ve işlevsel becerilerle, örgütsel ve yönetsel yeterliliğe sahip muhasebe uygulayıcıları, yönetim stratejilerinin, politikalarının, planlarının, yapısının ve faaliyetlerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında öncü rol oynayarak sürdürülebilir kalkınma değerlerinin oluşturulması için bir rota belirlemekte; yönetime ve paydaşlara sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temeli olan yüksek kaliteli raporlamalar sunmaktadırlar. Muhasebe uygulayıcılarının sürdürülebilirlik raporlaması kapsamında işlevsel rollerine ve konumlarına ilişkin bu vizyonun sürdürülebilir kalkınmanın amaçları ile ilişkili olduğu ifade edilebilir (Makarenko ve Plastun, 2017: 10). Bu doğrultuda Soll (2014), muhasebenin sağlam ekonomik karar vermeyi ve sermayenin verimli bir şekilde tahsis edilmesini destekleyen yüksek kaliteli bilgiler üretmek için tasarlandığını ve böylelikle müreffeh bir toplumu destekleyen kararların alınmasına katkısı olduğunu ifade etmektedir (Dupont, 2015: 116).

Bir bütün olarak, uzun vadeli kârlılık, sosyal adalet ve ekolojik sistemin korunması gibi hususların birleşimi olarak sürdürülebilir bir küresel ekonominin değişim ve yönetimi için muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen finansal ve finansal olmayan bilgilerin hayati önem taşıdığı belirtilebilir. Bu çerçevede çalışmanın üçüncü bölümünde, “*muhasebe bilgisi ile toplumsal gelişim ilişkisi*”, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisi ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisi kapsamında analiz edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHASEBEDE ŞEFFAFLIK ve HESAP VEREBİLİRLİĞİN FİNANSAL PERFORMANS ve TOPLUMSAL GELİŞİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Genel Açıklama

Muhasebe, bilgi kullanıcıları için önemli olan bağımsız ekonomik gerçekliğin nesnel bir şekilde yeniden üreticisi ve tarafsız bir gözlemcisi olarak konumlandırılmaktadır (Solomons, 1991: 290). Bu çerçevede muhasebe, rasyonel ve bağımsız piyasa katılımcılarına karar vermeleri için gereken ekonomik bilgiyi sağlayan, piyasaları optimum dengeye (mükemmel bilgi durumu) doğru yönlendiren, piyasaların etkin işleyişinde belirleyici bir rol oynayan temel bir faktör olarak görülmektedir (Arnold, 2009: 805). İlaveten, muhasebenin ulusal hesaplar için veri ve bilgi sağlamanın yanında piyasa katılımcıları için ihtiyaç duyulan finansal nitelikli bilgilerin doğruluğu hakkında teyit ve güvence oluşturma rolleri de bulunmaktadır (Laux ve Leuz, 2009: 829; Mala ve Chand, 2012: 31).

Toplumdaki rolü, önemi ve işleyişi hakkında eleştirel ve genellikle reformist bir düşünce yapısı ile sosyal muhasebe veya toplumun sosyal inşası aracı ya da ekonominin aynası gibi yaklaşımlarla ifade edilen muhasebe, zaman zaman sermaye sahiplerinin ideolojik tahakküm aracı veya ekonomik eylemleri meşrulaştırma enstrümanı metaforları ile de karakterize edilebilmektedir (Arnold, 2009: 807). Teorik ve politik doğasının kökenlerine yönelik temel metodolojik çözümlemelerinin anlaşılması, muhasebenin toplumsal yapıdaki rolünü ve önemini anlamada yardımcı olabilir. Bu doğrultuda Funnell (2007: 23), muhasebenin içinde faaliyet gösterdiği sosyal, yasal ve ekonomik çevreden etkilendiğine ve bu çevreyi etkilediğine işaret etmektedir. Diğer bir yaklaşımla, muhasebe hem toplumu inşa eden hem de toplum tarafından inşa edilen, içinden çıktığı toplumsal yapıyı sosyal sorumluluk kavramı ışığında istikrara kavuşturmaya yardımcı olan bir sosyal eylem olarak ifade edilebilir (Rudkin, 2007:10). Söz konusu sosyal eylem bağlamında muhasebe, sermayenin, yöneten sosyal elitlerin ideolojik aracı olmasının engellenmesi ve/veya toplumsal gelirin dağılımında kültürel ve baskın bir güç olarak kullanılabilmesi şeklinde geniş bir yelpazede rol alabilir (Zhang ve Andrew, 2014: 21). Bir bütün olarak muhasebe, gerçek ekonomik değişkenler veya metaforlarla ekonomik ve sosyal konulara ilişkin toplumdaki anlayışı varlık, yükümlülük, sermaye, gelir, gider, maliyet, kâr ve zarar gibi kavramlarla belirlemekte; bir yönüyle topluma neyin önemli ya da doğru olduğunu,

hedeflerin neler olabileceğini ve bunların nasıl ölçüleceğini oluşturduğu temalarla aktarabilmektedir (Funnell, 2007: 23).

Toplumsal gelişim için şeffaflık ve hesap verebilirlik hususlarının sağlanması önemlidir. Bu bağlamda öncelikle toplumsal gelişimde etkin rolleri bulunan işletmelerin faaliyet sonuçlarının, finansal ve finansal olmayan bilgilerinin şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde tanımlanması, ölçülmesi ve paydaşlara sunulması ise muhasebe aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İşletmelerin öncelikle iktisadi yönden yaptıkları veya gelecekte yapabilecekleri katkıları finansal performans bağlamında paydaşlar tarafından değerlendirilmektedir. Bunlara ilaveten işletmelerin toplumsal gelişime katkıları sadece iktisadi olarak değil ayrıca sosyal ve kurumsal yönetim bağlamında sağlanmaktadır. Bu nedenle muhasebe bir iletişim dili olarak şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerini paydaşlara aktarmaktadır. Paydaşlara iktisadi gerçekliğin doğrudan veya dolaylı olarak açıklanarak, gelecek nesillerin refahının önemsenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın ve toplum gelişiminin sağlanması muhasebe aracılığıyla üretilen gerçeğe ve ihtiyaca uygun bilgiler ile olması mümkündür (Daştan, 2017; Bakır ve Erserim, 2022).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile finansal performans ve toplumsal gelişim ilişkisi G-20 ülkelerinde faaliyette bulunan işletmelerin finansal ve finansal olmayan verileri aracılığıyla çalışmanın bu kısmında analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle literatür taramasını müteakip geliştirilen hipotezlere bağlı olarak oluşturulan model aracılığıyla öncelikle şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performansına etkisi araştırılmıştır. Ardından araştırma, işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile finansal performanslarının ülkelerinin toplumsal gelişimine etkisinin analizine dayalı yürütülmüş ve elde edilen bulgular bu doğrultuda değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın üçüncü bölümü literatür incelemesinin ardından araştırmanın amacı, kapsamı ve hipotezleri, modelleri ve veri seti, yöntemi, bulguları ve bulguların değerlendirilmesi alt başlıkları ile ele alınmıştır.

3.2. Literatür İncelemesi

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile finansal performans ve toplumsal gelişim ilişkisini görgül olarak ele alan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte literatürde ağırlıklı olarak şeffaflık ve hesap verebilirlik ile finansal performans ilişkisi, farklı ülkeler, topluluklar ve borsa endeksleri kapsamında çeşitli sınırlandırmalarla çalışılmıştır.

Bir bütün olarak son yıllarda ele alınan literatürdeki çalışmaların önemli bir kısmına Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4: Literatür

Yazar(lar)- (Yıl)	Konu/Amaç	Örneklem (Dönem)	Yöntem	Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Ölçüm Araçları	Finansal Değişkenler	Sonuçlar
Van Hoang vd. (2023)	Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri başarısı ile işletmelerin ESG raporlamasına katılımı arasındaki ilişkiyi incelemek.	1327 İşletme 14 Ülke (2016-2020)	Panel Veri	Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, PD/DD, Piyasa Değeri	Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri başarısı ile işletmelerde şeffaflığı açıklayan ESG puanları arasında pozitif ve önemli bir ilişki olduğu, özellikle kurumsal sosyal sorumluluk katılımı yüksek işletmelerde bu etkinin daha güçlü olduğu yönündedir.
Sinha Ray ve Goel (2023)	ESG puanının Hindistan'da faaliyet gösteren işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisini incelemek.	48 İşletme (2011-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Tobin Q, FVÖK, Hisse Fiyatı	İşletmelerin sürdürülebilir yatırımlar ile finansal performans göstergeleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu yönündedir.
Gutiérrez- Ponce (2023)	İspanyol hisse senedi endeksindeki işletmelerin uyguladıkları standartlar ve kurumsal sürdürülebilirlik raporları ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) ilişkisini incelemek.	35 İşletme (2019- 2022)	Korelasyon	Sürdürülebilirlik Raporları	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	İşletmelerin tümü için doğrulanmış sürdürülebilirlik raporlarının sunulduğu, ESG bilgi düzeyinin %75'in üzerinde olduğu ve GRI tarafından düzenlenen sürdürülebilirlik standartlarının uygulandığı tespiti eşliğinde; GRI-ESG bilgilerinin açıklanma düzeyi ve SGD/ESG'ye ilişkin performans düzeyi açısından önemli benzerliklerin olduğu yönündedir.
Zhou vd. (2022)	Çin'de faaliyet gösteren işletmelerin finansal performansları ile ESG puanları arasındaki ilişkiyi incelemek.	835 İşletme (2014-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Özkaynak Kârlılığı, Aktif Toplamı, Net Kâr Artış Oranı, Kaldıraç Oranı, Nakit Akış Oranı, Kişi Başına Düşen GSYH	ESG performansı iyileştirilmesinin kârlılık ve büyüme üzerinde önemli bir etkide bulunmadığı; buna karşılık işletmelerin piyasa değerini olumlu yönde etkilediği yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Van Linh vd. (2022)	Vietnam borsasında işlem gören işletmelerin sürdürülebilirlik raporlaması ile işletme değeri arasındaki ilişkiyi incelemek.	330 İşletme (2015-2019)	Panel Veri	Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Göstergeler	İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Tobin Q, Hisse Senedi Fiyatı,	Sürdürülebilirlik raporlaması ve bileşenlerinin işletmelerin finansal performansı ile pozitif yönde ilişkili olduğu yönündedir.
Wasiuzzaman vd. (2022)	İşletme kültürü ve çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının işletme performansı ile ilişkisini incelemek.	668 İşletme (2009-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Sermaye Maliyeti, Ar-Ge Harcamaları, Finansal Risk Oranı, Likidite Oranı	Kültürel boyutlar açısından, güç mesafesi ve uzun vadeli yönelimin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamaları ve finansal performans arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde etkilediği; erillik, belirsizlikten kaçınma ve bireyciliğin ise önemli bir etkiye sahip olmadığı; özellikle çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamaları ile enerji firmalarının kârlılığı arasında önemli ve negatif yönlü bir etkileşim olduğu yönündedir.
Naeem vd. (2022)	İşletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) performansları ile çevreye duyarlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemek.	383 İşletme (2009-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Tobin Q	Çevreye duyarlı işletmelerin genel ESG performansının, özkaynak getirisi ve Tobin Q oranı ile pozitif yönde ilişkili olduğu buna ilaveten ESG performansının finansal performans üzerinde gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha güçlü etkilerinin olduğu yönündedir.
Li vd. (2022)	COVID-19 salgınının neden olduğu finansal kriz esnasında hisse senedi fiyatlarında çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) etkisini incelemek.	2188 Gözlem (Çin) (2020)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Hisse Senedi Fiyatı, Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, İşletme Büyüklüğü, Maddi Olmayan Duran Varlıklar/ Toplam Aktifler, Maddi Duran Varlıklar/Toplam Aktifler	ESG uygulamalarının hisse fiyatı esnekliğini artırmak için bir risk yönetim aracı olarak kullanılabileceği yönündedir.
Khalfaoui vd. (2022)	İşletmelerin ESG açıklamaları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi incelemek.	540 İşletme (2000-2020)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Azınlık Payı, Nakit Tutma Oranı, PD/DD, Enflasyon	İşletmelerin ESG açıklamalarının finansal performans düzeylerini; finansal performanslarının da ESG derecelerini olumlu etkilediği yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Kumar ve Firoz (2022)	İşletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamaları ile kurumsal finansal performans arasındaki ilişkiyi incelenmek.	77 İşletme (2015-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Kullanılan Sermaye Getirisi, Aktif Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, PD/DD	İşletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının kurumsal finansal performansı olumlu ve anlamlı etkilediği yönündedir.
El Khoury vd. (2022)	Dünya genelinde acil sağlık durumundan kaynaklanan istisnai kriz zamanlarında sürdürülebilir yatırımların G-20 ülkelerinde faaliyette bulunan işletmelerin finansal performansları üzerindeki etkisini incelemek.	4380 İşletme G-20 Ülkeleri (2020)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Hisse Senedi Getirisi, PD/DD	COVID-19 sırasında, ESG açıklamalarının işletmelerin aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı ile ölçülen muhasebe performansını pozitif; piyasa performans ölçümlerini ise negatif etkilediği yönündedir.
Chouaibi vd. (2022)	ESG uygulamaları ile finansal performans arasındaki doğrudan ve dolaylı bağlantıları yeşil inovasyonun aracılık rolünü kullanarak incelemek.	205 İşletme [İngiltere 115 ve Almanya 90] (2005-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	PD/DD, Aktif Kârlılığı, Tobin Q, Özkaynak Kârlılığı, Aktif Devir Hızı, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı	ESG'nin güçlü yönlerinin işletme değerini artırdığı, ayrıca yeşil inovasyonun İngiltere ve Almanya'da faaliyette bulunan işletmelerin ESG uygulamaları ile finansal performans arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiği yönündedir.
Ademi ve Klungseth (2022)	İşletmelerin ESG performansı ile finansal performansı ve işletmenin piyasa değeri arasındaki ilişkiyi incelemek.	150 İşletme (2017-2020)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Sermaye Getirisi, Tobin Q, Kaldıraç Oranı, İşletme Büyüklüğü	Yüksek ESG performansına sahip işletmelerin finansal olarak daha iyi performans gösterdiği ve ESG derecelendirme puanının işletmenin Tobin Q değerini olumlu etkilediği yönündedir.
Aydoğmuş vd. (2022)	İşletmelerin çevresel, sosyal, kurumsal yönetim (ESG) performansının işletme değeri ve kârlılığı üzerine etkisini incelenmek.	1720 İşletme (39 Ülke) (2013-2021)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, Aktif Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç	İşletme değeri ile sosyal ve kurumsal yönetim puanı açısından pozitif, çevre puanı açısından negatif bir ilişki olduğu, ESG performansının işletme kârlılığı ile olumlu ve anlamlı ilişkisi olduğu yönündedir.
Zhao vd. (2021)	Ekonomik politika belirsizliğinin işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluğu (KSS) nasıl etkilediğini incelenmek.	112 İşletme (2010-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Özkaynak Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Nakit Varlıklar, Finansal Kısıtlama, Yatırım Fırsatları, GSYH	Ekonomik politika belirsizliğindeki artışın işletmelerin sosyal sorumluluk davranışlarını kısıtladığı yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Tampakoudis vd. (2021)	COVID-19 sonrası dönemde birleşme ve devralmalar bağlamında ESG performansı ile hissedar zenginliği arasındaki ilişkiyi incelemek.	889 İşletme (2018 – 2020)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, Cari Oran, Tobin Q	İşletme birleşmeleri esnasında devir alan işletmelerin COVID-19 krizi ve ESG etkisi bağlamında yatırımcıların ESG dereceleri düşük olan işletmelere yatırım yapmayı tercih ettikleri yönündedir.
Tanjung (2021)	İnsani Gelişim Endeksi, GSYH büyümesi ve ESG arasındaki ilişkiyi incelemek.	9 Ülke (2010-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	GSYH Büyümesi, Faiz Oranı, Enflasyon, Dünya Yönetişim Endeksi	ESG açıklama puanlarının daha yüksek GSYH büyümesi ile pozitif yönde ilişkili olduğu buna karşılık İnsani Gelişim Endeksi ile anlamlı bir ilişkinin tespit edilemediği yönündedir.
Gibson Brandon vd. (2021)	S&P 500 endeksinde yer alan işletmelerin hisse senedi getirileri ile ESG açıklamaları arasındaki ilişki incelenmek.	S&P 500 İşletmeleri (2010-2017)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	PD/DD, Kaldıraç Oranı, Piyasa Değeri, Brüt Kârlılık, Toplam Volatilité, Kredi Notu	Yüksek ESG puanlarına sahip işletmelerin düşük puanlara sahip işletmelere kıyasla daha iyi finansal performans sağladıkları yönündedir.
Lassala vd. (2021)	İşletmelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını işletme stratejilerine dahil etmelerinin finansal performanslarına etkisini kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında incelemek.	35 İşletme	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Serbest Nakit Akışı, Piyasa Değeri, Sistemik Risk, Kaldıraç Oranı	İspanya Hisse Senedi Piyasası Endeksinde (IBEX 35) işlem gören işletmelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına uygun olarak iş stratejileri geliştirmelerinin finansal performanslarını olumlu etkilediği yönündedir.
Shaikh (2021)	ESG tabanlı sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin kurumsal yönetim ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yakınlığını incelemek.	(2002 Şubat-2017 Haziran)	En Küçük Kareler	SPX Endeksi, VIX Endeksi, Hisse Senedi Piyasası Politikası Belirsizlik Endeksi	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi	Sürdürülebilir kalkınma yatırımlarının ekonomik belirsizlikten olumsuz olarak etkilendiği, ESG tabanlı endekslerde yer alan hisse senetlerinin ise mali krizlerden daha az etkilendiği yönündedir.
Ahmad vd. (2021)	ESG açıklamalarının işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisini incelemek.	2018 yılında Financial Time Hisse Senedi Endeksinde yer alan işletmeler	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	İşletmenin Piyasa Değeri, Hisse Senedi Başına Kazanç, İşletme Büyüklüğü	ESG açıklamalarının işletmelerinin piyasa değeri ve işletmelerin hisse başına kazançları üzerinde genel olarak olumlu etkiye sahip olduğu yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Dai (2021)	İşletmelerin ESG açıklamalarının Çin'in sermaye piyasasında nasıl bir rol oynadığını incelemek.	3573 İşletme (2013 – 2020)	Doğrusal Regresyon	ESG Açıklama Puanları	Borsa Getiri Oranları	İşletmelerin ESG açıklamalarının riske göre ayarlanmış portföy getirilerini referans piyasa karşılaştırma endekslerine göre artırabildiği yönündedir.
Eliwa vd. (2021)	Avrupa Birliği'nde faaliyette bulunan işletmelerin ESG açıklamalarının borç maliyetlerine etkisini incelemek.	6018 İşletme (2005-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Kaldıraç Oranı, Aktif Kârlılığı, Faiz Karşılama Oranı	Daha iyi ESG performansına ve açıklamasına sahip işletmelerin, kredi veren kurumlardan daha düşük maliyetlerle borçlanabildiği yönündedir.
Fahad ve Busru (2021)	Kurumsal Sosyal Sorumluluk açıklamalarının işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisini hem işletme kârlılığı hem de işletme değeri açısından incelemek.	386 İşletme (2007-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Tobin Q, İşletme Yaşı, İşletme Büyüklüğü, Sermaye Maliyeti, Ar-Ge Harcamaları, İşletme Riski	Hindistan'da faaliyette bulunan işletmelerin KSS açıklamalarının işletme kârlılığı ve işletme değeri üzerinde esas olarak çevresel ve sosyal açıklama puanlarından kaynaklı olumsuz etki gösterdiği yönündedir.
Bahadori vd. (2021)	Gelişmekte olan piyasalarda işletme düzeyinde finansal performansın çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim puanları ile ilişkisini incelemek.	623 İşletme (2014-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Aktif Kârlılığı	Yüksek ESG puanlarına sahip işletmelerin daha yüksek kârlılık seviyelerine sahip olduğu yönündedir.
Bătae vd. (2021)	2008 finansal krizinden sonraki on yıl için banka işletmelerinin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamaları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi incelemek.	39 İşletme (2010-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Borsa Kârlılığı, Tobin Q, Sermaye Yeterlilik Oranı, Kaldıraç Oranı, Likit Aktif Oranı, GSYİH Büyümesi	Emisyon azaltımları ile finansal performans arasında pozitif bir ilişki olduğu, bir bankanın muhasebe ve piyasa performansı, ürün kalitesi ve sosyal sorumluluk politikaları ile çelişebildiği ve kurumsal yönetim sisteminin kalitesindeki artışın işletme finansal performansını olumsuz etkilediği yönündedir.
Abdi vd. (2021)	Havayolu endüstrisindeki işletmelerin ESG bilgilerinin işletme değeri ve finansal performansı üzerindeki etkisini incelemek.	38 İşletme (2009-2019)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	İşletme Büyüklüğü, Hisse Başına Kazanç, Yatırım Sermayesi Geri Dönüş Oranı, Faaliyet Kâr Marjı, Kaldıraç Oranı, Temettü	Finansal performans ile ESG arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve firma büyüklüğünün söz konusu ilişkide modülatör görevi üstlendiği yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Ahmad (2021)	vd.	Büyük Krallıkta faaliyet gösteren işletmelerde ESG açıklamalarının finansal performans üzerindeki etkisini yeniden incelemek.	351 İşletme (2002-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	İşletme Piyasa Değeri, Hisse Başına Kazanç, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Toplam Gelirler, Sermaye Harcamaları, Etketif Vergi Oranı	Yüksek ESG puanlarına sahip işletmelerin düşük ESG puanlarına sahip işletmelere kıyasla yüksek finansal performans gösterdiği ve işletme büyüklüğünün ESG performansı ile işletme finansal performansı arasındaki ilişkiyi ılımlı hale getirdiği yönündedir.
Oncioiu (2020)	vd.	Kurumsal sürdürülebilirlik raporlama araçlarının erişilebilirliğini ve işletmelerin finansal performansını artırmadaki rollerini belirlemek.	320 İşletme Yöneticisi	Yapısal Eşitlik Modellemesi	Küresel Raporlama Girişimi Standartları	Aktif Kârlılığı, İşletme Büyüklüğü, Çevresel Performans	Küresel raporlama girişimi standartları kapsamında düzenlenen sürdürülebilirlik raporlarının işletmelerin finansal performansını olumlu etkilediği yönündedir.
Plastun (2020)	vd.	ESG açıklamalarını düzenleyen çerçevelerin en büyük 50 ekonominin sıralanması üzerine etkisini incelemek.	50 Ülke (2016)	EKK Regresyon, Granger Nedensellik	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi	ESG Açıklama Puanları	ESG açıklama puanları ile sürdürülebilir kalkınma amaçları endeksindeki sıralamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu yönündedir.
Melinda ve Wardhani (2020)	ve	Asya pazarında faaliyette bulunan işletmelerin ESG açıklama puanları ile firma değeri arasındaki ilişkiyi incelemek.	1356 İşletme 22 Ülke (2014-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, Aktif Kârlılığı, Kullanılan Sermaye Kârlılığı, PD/DD	Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının işletme değerini olumlu biçimde etkilediği yönündedir.
Drempetic (2020)	vd.	İşletmelerin ESG açıklamalarının finansal performansları üzerindeki etkisini incelemek.	3828 İşletme (2004-2015)	Yapısal Eşitlik Modeli	ESG Açıklama Puanları	Sera Gazı, İşletme Büyüklüğü, Hisse Başına Kazanç, Yatırım Sermayesi Geri Dönüş Oranı, Faaliyet Kâr Marjı, ISO Sertifikasına Sahip Olunması	İşletmelerin ESG açıklamalarının finansal performansları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu yönündedir.
Hoang (2020)	vd.	Londra Borsası'nda işlem gören işletmelerin COVID-19 salgını dönemindeki ESG raporlamalarındaki şeffaflıklarının finansal performanslarına etkilerini incelemek.	361 İşletme (2007-2016)	Panel Veri	Çevresel Açıklama Puanı, Sera Gazı Emisyonları, Toplam Su Kullanımı, Toplam Atık	Aktif Kârlılığı, Kullanılan Sermaye Kârlılığı, PD/DD, Fiyat Kazanç Oranı	Çevresel şeffaflığın borsa performansını olumlu yönde etkilediği ve COVID 19 krizi sonrasında, çevresel şeffaflık değişkeni ile sera gazı emisyonlarının işletmelerin finansal performansını en çok etkileyen çevresel faktörler olduğu yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Albitar vd. (2020)	İşletmelerin ESG açıklamalarının entegre raporlamanın tanıtılmasının öncesi ve sonrasında işletme performansı üzerindeki etkisini ayrıca kurumsal yönetim mekanizmalarının bu ilişki üzerindeki potansiyel ılımlılığını incelemek.	1943 Gözlem (2009-2018)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı	İşletmelerin ESG açıklama puanları ile finansal performansları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu yönündedir.
Alsayegh vd. (2020)	ESG açıklamalarının Asya işletmelerinin sürdürülebilirlik performansı üzerindeki etkisini incelemek.	1244 İşletme (2005-2017)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Kaldıraç Oranı, Tobin Q, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı	Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının sürdürülebilir finansal performans üzerinde olumlu etkisi olduğu yönündedir.
Xie vd. (2019)	ESG açıklamalarının işletmelerin kârlılık ve verimliliklerine etkisini incelemek.	6631 İşletme 74 Ülke (2015)	Veri Zarflama	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Tobin Q, Ar-Ge Harcamaları, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç Oranı	İşletmelerin ESG bilgilerinin orta düzeyde açıklanmasının, yüksek veya düşük açıklama düzeyinin aksine, kurumsal verimlilik üzerinde önemli ve pozitif bir etkiye sahip olduğu yönündedir.
Chauhan ve Kumar (2019)	Hindistan'da faaliyette bulunan işletmelerin ESG açıklamalarının yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini incelemek.	630 İşletme (2007-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Kaldıraç Oranı, Temettü, Yabancı Yatırımlar	Yabancı yatırımcıların ESG ile ilgili daha fazla açıklamada bulunan işletmelere yatırım yapmayı tercih ettikleri yönündedir.
Dalal ve Thaker (2019)	ESG açıklama puanlarının Hindistan'daki halka açık işletmelerin finansal performansları üzerindeki etkisini kârlılık ve işletme değeri açısından incelemek.	65 İşletme (2015-2017)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, Aktif Kârlılığı	İşletmelerin ESG açıklama puanları ile işletme değeri ve finansal performans arasında pozitif ilişkinin tespit edildiği yönündedir.
Wasara ve Ganda (2019)	Güney Afrika borsasında listelenen madencilik işletmeleri arasında kurumsal sürdürülebilirlik beyanı ile yatırım getirisi arasındaki ilişkiyi incelemek.	10 İşletme (2010-2014)	Panel Veri	Sürdürülebilirlik Raporu, Denetlenmiş Yıllık Mali Tablolar	Yatırım getirisi, Satış Artışı, Kaldıraç Oranı	Çevresel açıklama ile yatırım getirisi arasında olumsuz, sosyal açıklama ile yatırım getirisi arasında ise pozitif bir ilişkinin olduğu yönündedir.
Iqbal vd. (2019)	Asya'daki mikro finans işletmelerinin kurumsal yönetim ve finansal performans ilişkisini incelemek.	173 İşletme 18 Ülke (2007-2011)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Portföy Getirisi, İşletme Gideri Oranı, Operasyonel Kendi Kendine Yeterlilik Oranı	Mikro finans kuruluşlarının kurumsal yönetim açıklamaları ile finansal performansları arasında çift yönlü ve olumlu bir ilişkinin tespit edildiği yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Şahin (2019)	Türkiye'de halka açık işletmelerin finansal performansları ile çevresel şeffaflıkları arasındaki ilişkiyi incelemek.	60 İşletme (2012-2017)	Panel Veri	Sürdürülebilirlik Raporlarında Paylaşılan Sera Gazı Emisyon Oranları	Tobin Q, PD/DD, Özkaynak Kârlılığı, Aktif Kârlılığı	Çevresel şeffaflığın finansal performans üzerinde sınırlı bir etkisinin olduğu; bazı durumlarda şeffaflığın performansla negatif korelasyon gösterdiği, Sürdürülebilirlik Raporlamasının işletmelerin finansal performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı yönündedir.
Al-Dhaimesh ve Kamel (2019)	Ürdün'de faaliyet gösteren banka işletmelerinin sürdürülebilirlik muhasebesi açıklamalarının finansal performansları üzerindeki etkisini incelemek.	11 İşletme (2013-2017)	Panel Veri	Küresel Raporlama Girişimi Standartları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı	Sürdürülebilirlik açıklamalarının özkaynak kârlılığı üzerinde ekonomik ve sosyal boyutlar bağlamında pozitif, çevresel boyutlar bağlamında ise negatif bir etkiye sahip olduğu yönündedir.
Borghesi vd. (2019)	Kurumsal yönetim mekanizmalarının ve sosyal sorumluluk yatırımlarının işletmelerin Tobin Q oranı üzerindeki etkilerini incelemek.	40 Ülke 22491 Gözlem (2002-2014)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q	Hissedar merkezli kurumsal yönetim politikalarının yönetim kurulunun kararlarını kısıtladığı ve KSS girişimlerinin, işletme değerinin korunması açısından bir sigorta işlevini yerine getirdiği yönündedir.
Buallay (2019a)	Sürdürülebilirlik raporlamalarının işletmelere ne zaman fayda sağladığı ve maliyet yüklediği hususlarının belirlenmesi için ESG açıklamalarının işletmelerin finansal, operasyonel ve piyasa performansı üzerindeki ilişkilerini incelemek.	20 Ülke 342 İşletme 3420 Gözlem (2007-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Tobin Q, GSYİH, Toplam Aktifler, Kaldıraç Oranı	Değer yaratma teorisi kapsamında ESG'nin piyasa performansını olumlu yönde etkilediği, öte yandan sermaye maliyeti azaltma teorisi kapsamında finansal ve operasyonel performansı olumsuz yönde etkilediği yönündedir.
Buallay (2019b)	ESG açıklamalarının banka işletmelerinin operasyonel, finansal ve piyasa performansı üzerindeki etkisini incelemek.	235 İşletme (2007-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Tobin Q, GSYİH, Toplam Aktifler, Kaldıraç Oranı	Banka işletmelerinde ESG açıklamalarının finansal performans üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi olduğu, çevresel açıklamanın aktif kârlılığı ve Tobin Q oranını olumlu yönde etkilediği, kurumsal yönetim açıklamasının aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını olumsuz Tobin Q oranını ise olumlu şekilde etkilediği yönündedir.
Albuquerque vd. (2019)	Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin bir ürün farklılaştırma stratejisi olduğu varsayımına dayanarak bu politikaların işletmelerin sistematik riskini etkilediği bir mekanizmayı incelemek.	4670 İşletme 28578 Gözlem (2003-2015)	Panel Veri	KSS Verileri	Kaldıraç, Tobin Q, Ar-Ge Harcamaları, Sermaye Maliyeti, Aktif Kârlılığı, Nakit	Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem veren işletmelerde özkaynak maliyetine daha düşük olduğu yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Fatemi vd. (2018)	İşletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının işletmelerin güçlü ve zayıf yönlerine etkisini incelemek.	403 ABD İşletmesi 1640 Gözlem (2006-2011)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Varlık Getirisinin Büyümesi, Satışlar, Varlık Yoğunluğu, Kaldıraç Oranı, Net / Brüt MDV	Güçlü bir ESG performansı işletmelerin değerini artırırken, düşük ESG performansının ise işletme değerini azalttığı yönündedir.
Haninun vd. (2018)	İşletmelerin çevresel açıklamalarının finansal performanslarına etkilerini incelemek.	(2010-2014)	Çoklu Doğrusal Regresyon	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Sermaye Kârlılığı	İşletmelerin çevresel açıklamalarının finansal performansı pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği yönündedir.
Zhao vd. (2018)	Enerji piyasasında faaliyet gösteren işletmelerin ESG performansı ile finansal performansı arasındaki ilişkiyi incelemek.	367 İşletme 2145 Gözlem (2004-2013)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Net Maddi Duran Varlıklar, Toplam Varlıklar, Toplam Borçlar, Sermaye Harcamaları, Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, Tobin Q	İşletmelerin ESG açıklama düzeyi ile işletme değeri arasında pozitif bir ilişki olduğu yönündedir.
Suhardjanto vd. (2018)	Güney Doğu Asya'daki konaklama işletmelerinin kurumsal yönetim açıklamaları ile sosyal açıklamaları arasındaki ilişkiyi incelemek.	38 İşletme (2012-2014)	Çoklu Regresyon	Küresel Raporlama Girişimi	Yönetim Kurulu Cinsiyet Dağılımı, Sektörel Etki, İşletme Büyüklüğü	Yönetim kurulu büyüklüğünün sosyal açıklama üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu yönündedir.
Taylor vd. (2018)	İşletmelerin ESG açıklama puanları verileri ile işletme değeri ilişkisini çeşitli muhasebe ölçüleri aracılığıyla incelemek.	688 İşletme (2009-2014)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	İşletme Türü, Çalışan Sayısı, Sermaye, Varlıkların Getirisi, Tobin Q,	Sosyal sorumluluk faaliyetlerine katılmanın işletme değerini artırdığı ancak ESG açıklama puanları ile işletme değeri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediği yönündedir.
Atan vd. (2018)	ESG açıklama puanlarının Malezya'da faaliyette bulunan işletmelerin performansı kapsamında kârlılık, işletme değeri ve sermaye maliyeti açısından etkisini incelemek.	54 İşletme (2010-2013)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Tobin Q, Sermaye Maliyeti, Kaldıraç Oranı, İşletme Büyüklüğü	ESG açıklamalarının bireysel ve birleşik faktörleri ile işletme kârlılığı ve işletme değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, birleşik puanın işletmenin sermaye maliyetini olumlu olarak etkilediği yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Benlemlih vd. (2018)	Londra Borası'nda listelenen işletmelerin çevresel ve sosyal açıklamaları ile işletme riski arasındaki ilişkiyi incelemek.	1755 Gözlem (2005-2013)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	PD/DD, İşletme Büyüklüğü, Kaldıraç, Aktif Kârlılığı, Sermaye Maliyeti, Aktif Büyümesi	Çevresel ve sosyal açıklamalar ile bir işletmenin toplam ve kendine özgü riski arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu, ilaveten kapsamlı ve objektif açıklamalar yapan işletmelerin paydaşlarını kurumsal şeffaflığa teşvik ettiği yönündedir.
Bernardi ve Stark (2018)	İşletmelerin entegre rapor aracılığıyla sağladığı bilgilerinin ve ESG açıklama puanlarının finansal performansa ve analist tahminine etkisini incelemek.	205 Gözlem (2008-2012)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Piyasa Değeri, Analistlerin Tahminleri, Toplam Varlıkların Toplam Yükümlüklere Oranı, PD/DD, Aktif Kârlılığı	ESG açıklamalarının işletmelerin finansal performansını olumlu şekilde etkilediği yönündedir.
Düzer (2018)	Küresel raporlama standartlarına uygun sürdürülebilirlik raporları yayınlayan işletmelerin, sürdürülebilirlik performans göstergeleri hakkında sundukları bilginin, işletmelerin finansal performanslarına olan etkisini incelemek.	Türkiye 30 İşletme (2008-2014)	Panel Veri	Sürdürülebilirlik Raporları	Özkaynak Kârlılığı, Aktif Kârlılığı, PD/DD, Fiyat Kazanç Oranı	Sunulan bilgi seviyesinin özkaynak kârlılığı ile aktif kârlılığı üzerinde olumlu yönde etkili olduğu, ekonomik, çevresel ve sosyal performansın ise PD/DD ve fiyat kazanç oranları üzerinde genel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı yönündedir.
Aboud ve Diad (2018)	Mısır bağlamında ESG açıklama puanlarının kamuya açıklanmasını ve işletme değerine etkisini incelemek.	100 İşletme (2007-2016)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, İşletme Büyüklüğü, Sermaye Maliyeti/Varlıklar	ESG endeksinde listelenen işletmelerin daha yüksek değere sahip olduğu yönündedir.
Lins vd. (2017)	Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri yoluyla inşa edilen işletmeye özgü sosyal sermayenin, mali krizler ve finansal performans ile ilişkisini incelemek.	1673 İşletme (2005-2013)	Panel Veri	KSS Verileri	Hisse Senedi Getirisi, Piyasa Değeri, Uzun Vadeli Borç, Kısa Vadeli Borç, Nakit Varlıklar, Kârlılık	Yüksek KSS'ye sahip işletmelerin, düşük KSS'ye sahip işletmelere kıyasla %4 ile %7 puan daha yüksek borsa getirisi, kârlılık ve büyüme elde ettiği buna ilaveten bu işletmelerin mali krizlere daha dirençli oldukları yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Setiadi ve Suhardjanto (2017)	İşletmelerin yönetim kurulu bağımsızlığı ve çevresel açıklamalarının işletme değeri üzerindeki etkisini incelemek.	134 İşletme (2009-2013)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Tobin Q, Aktif Kârlılığı	Yönetim kurulu bağımsızlığının ve çevresel açıklamanın işletme değerini önemli ölçüde etkilediği buna ilaveten kurumsal yönetimin bir ayağı olarak bağımsızlık ve şeffaflığın işletme değerini artırdığı yönündedir.
Starks vd. (2017)	Yatırımcıların uzun vadeli yatırım kararlarında işletmelerin ESG açıklama puanlarının etkisini incelemek.	21378 Gözlem (2000-2014)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	PD/DD Oranı, Temettü Verim, Kârlılık Oranı, Geçmiş 12- Aylık Getiri, Getiri Volatilitesi, Hisse Senedi Ciro, SP500 Kukla, Temel Fon Akışı Volatilitesi, Piyasa Değeri, Portföy Devir Hızı Oranı	Yatırımcıların ESG puanı yüksek olan işletmeleri tercih ettikleri yönündedir.
Velte (2017)	İşletmelerin ESG açıklamalarının finansal performansları üzerindeki etkisini incelemek.	412 Gözlem (2010-2014)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Tobin Q, Kaldıraç Oranı, Ar-Ge Harcamaları, İşletme Riski, İşletme Büyüklüğü	ESG açıklamalarının aktif kârlılık üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ancak Tobin Q üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı yönündedir.
Kaya (2017)	İnsani gelişmişlik üzerinde finansal piyasalardaki değişikliklerin etkisini incelemek.	(1986-2015)	Panel Veri	BİST 100 Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi (HDI)	GSYH, İnsani Gelişim Endeksi	İnsani gelişim endeksinde meydana gelen değişimlerin uzun dönemde Borsa İstanbul 100 endeksini etkilediği yönündedir.
Garcia vd. (2017)	Hassas endüstrilerdeki işletmelerin ESG açıklamalarının finansal performansları ile ilişkisini incelemek.	365 İşletme (2010-2012)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Aktif Kârlılığı, Serbest Nakit Akışı, Piyasa Değeri, Sistemik Risk, Kaldıraç Oranı	Hassas sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin üstün çevresel performansa sahip olduğu ve işletmelerin sistematik riski ile ESG performansı arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğu yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Sassen vd. (2016)	ESG açıklamaları ile operasyonel hale getirilen kurumsal sosyal performansın Avrupa'daki piyasa temelli işletme riski üzerindeki etkisini incelemek.	8752 Gözlem (2002-2014)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Hisse Senedi Getirisi, İşletme Büyüklüğü, Aktif Kârlılığı, Kaldıraç, PD/DD Oranı,	İşletmelerin ESG puanının düzeyine bağlı olarak puan ne kadar yüksek olursa toplam ve işletmeye özgü riskin o kadar düşük olduğu yönündedir.
Del Bosco ve Misani (2016)	Çapraz (farklı ülkelerin borsalarında) listelenen işletmelerin ESG açıklama puanlarının finansal performanslarına etkisini incelemek.	5335 Gözlem (2008–2012)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Satışlar Üzerinden FAVÖK, Borç/Özkaynak, PD/DD	Farklı ülkelerin borsalarında işlem gören işletmelerin finansal performansının ESG açıklamalarından olumlu yönde etkilendiği yönündedir.
Auer ve Schuhmacher (2016)	Geleneksel fonlar ile sosyal sorumluluk fonlarının işletme performansına etkisini incelemek.	2118 İşletme (2004-2012)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Piyasa Değeri, PD/DD	Hisse senedi portföylerinin performansının büyük ölçüde yatırımların coğrafi ve sektörel yönelimine bağlı olduğu yönündedir.
Cai vd. (2016)	Kamu işletmelerinde kurumsal çevresel sorumluluk ile risk arasındaki ilişkiyi incelemek.	2300 ABD İşletmesi (1991-2012)	Panel Veri	KSS Verileri	PD/DD, Sermaye Maliyeti, Aktif Kârlılığı, Kaldıraç Oranı, Satışların Büyümesi, İşletme Büyüklüğü, Ar-Ge Giderleri/Satışlar	Kurumsal çevresel sorumluluk katılımının işletme riski ile negatif ilişkili olduğu yönündedir.
Ferrero ve Aceituno (2015)	İşletmelerin sürdürülebilirlik davranışları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi incelemek.	1960 İşletme 25 Ülke (2002-2010)	Panel Veri	KSS Verileri	Piyasa Değeri, İşletme Büyüklüğü, Finansal Kaldıraç, Çalışma Sermayesi, Ar-Ge Yoğunluğu	Sürdürülebilirlik uygulamaları ile kurumsal performans arasında sinerjik bir ilişkinin varlığının olduğu yönündedir.
Halbritter ve Dorfleitner (2015)	ESG açıklama puanlarının işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisini incelemek.	6452 İşletme (1990-2011)	Panel Veri	KLD, Bloomberg, ASSET4 ESG Açıklama Puanları	Piyasa Değeri	Farklı kuruluşların (ASSET4, Bloomberg ve KLD) ESG açıklama puanlarının işletmelerin piyasa değerleri bağlamında farklı etkilere sahip oldukları yönündedir.
Crifo vd. (2015)	İşletmelerin ESG açıklamalarının özel sermaye yatırımcılarının yatırım kararlarına etkisini incelemek.	Kurgusal Vaka Çalışması (33 katılımcı)	-	ESG Uygulamaları	İşletme Değerlemesi, Yatırım Kararları	İşletmelerin ESG açıklamalarının özel sermaye fonlarının yatırım kararları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu yönündedir.

Tablo 4: Literatür (Devamı)

Perez de Toledo ve Bocatto (2014)	İşletmelerin ESG skorlarının direkt olarak nakit varlıklarına, dolaylı olarak işletme değerine etkisini incelemek.	201 İşletme (2009-2012)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Nakit, Kaldıraç Oranı, Temettü, Hasılat, Faiz, Piyasa Sermaye, Net Varlıklar	Yüksek ESG puanına sahip işletmelerin düşük ESG puanına sahip işletmelere kıyasla daha değerli olduğu yönündedir.
Enikolopov vd. (2014)	Finansal kriz dönemlerinde işletmelerin şeffaflık ve etik değerleri ile işletme kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemek.	843 İşletme (2007-2009)	Panel Veri	Şeffaflık ve Bilgi Verme Puanları	Hisse Senedi Düşüşü, Satışlar, Kaldıraç Oranı, Piyasa Kapitalizasyonunun GSYİH'ye Oranı	Yönetimsel açıklama düzeylerinin finansal kriz dönemlerinde işletmelerin değerini etkileyen tamamlayıcı bir faktör olduğu yönündedir.
Purnomo ve Widianingsih (2012)	İşletmelerin KSS açıklamalarının ılımlı değişken olarak kullanılarak çevresel performansın finansal performans üzerindeki etkisini incelemek.	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası 10 İşletme 50 Gözlem (2006-2010)	Panel Veri	KSS Verileri	Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Likidite, Net Kâr Marjı, Ekonomik Katma Değer	İşletmelerin çevre performansının finansal performans üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu yönündedir.
Aerts vd. (2008)	Kamuoyu baskıları sonucu yapılan kurumsal çevresel açıklamaların, işletme finansal performansına etkisini incelemek.	892 İşletme (2002)	Panel Veri	Çevresel Açıklama	Aktif Kârlılığı, Tahminlerin Dağılımı, Kaldıraç, Sermaye Yoğunluğu	İşletmelerin ESG açıklamalarının finansal analistlerin tahminlerini etkileyebildiği ve ayrıca medya baskısının işletmelerinin ESG açıklamalarına yön verebildiği yönündedir.
Kempff ve Osthoff (2007)	Sosyal sorumluluk yatırımı yapan işletmelerin finansal performanslarına etkisini incelemek.	S&P 500 (1992-2004)	Panel Veri	ESG Açıklama Puanları	Hisse Senedi Değeri	Yüksek ESG açıklama puanlarına sahip işletmelerin hisse senetlerinin değeri, düşük ESG açıklama puanlarına sahip işletmelerin hisse senetlerinden daha iyi performans gösterdiği yönündedir.

Tablo 4'ten görüldüğü üzere şeffaflık ve hesap verebilirlik konusunun, işletmelerin hayatta kalmaları, sürdürülebilirlikleri ve finansal performansları hususlarını garanti altına almak için dikkate almaları gereken inkâr edilemez bir gerçeklik ve gereklilik haline geldiği ifade edilebilir. Bu kapsamda literatürde ele alınan çalışmalarda ağırlıklı olarak makro düzeyde, şeffaflık ve hesap verebilirliğin risk ve ekonomik politika belirsizliği üzerindeki etkilerine (Zhao ve d., 2021; Shaikh, 2021; Ahsan ve Qureshi, 2021; Borghesi vd., 2019; Albuquerque vd., 2019; Aboud ve Diab, 2018; Benlemlih vd., 2018; Cai vd., 2016; Sassen vd., 2016) veya devam eden sermaye piyasası oynaklığı hususlarına (Dai, 2021; Li vd., 2022; Brandon vd., 2021) odaklanılmıştır. Mikro düzeyde ise ağırlıklı olarak konunun, şeffaflık ve hesap verebilirlik ile kurumsal finansal performans ve piyasa değeri ilişkisi bağlamında (Sinha Ray ve Goel, 2023; Van Linh vd., 2022; Wasiuzzaman vd., 2022; Chouaibi vd., 2022; Fahad ve Busru, 2021; Tampakoudis vd., 2021; Bahadori vd., 2021; Melinda ve Wardhani, 2020; Xie vd., 2019; Atan vd., 2018; Suhardjanto vd., 2018; Haninun vd., 2017; Setiadi ve Suhardjanto 2017; Purnomo ve Widianingsih, 2012 vd.,) incelendiği görülmektedir.

Tablo 4'ten görüldüğü üzere çalışmalarda yöntem olarak çoğunlukla panel veri analizi kullanılmaktadır. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının finansal performanslarına etkisinin, farklı ülkelerin borsalarında kote işletmelerin finansal değişkenleri ve farklı dönem aralıkları kapsamında analize tabi tutulduğu tablodan görülmektedir. Çalışmalarda şeffaflık ve hesap verebilirlik değişkeni olarak çoğunlukla veri tabanları tarafından işletmeler için oluşturulan ESG (Environmental, Social, Governance) açıklama puanlarının kullanıldığı; işletmelerin finansal performansları için ise “Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı, Borsa Kârlılığı, Tobin Q, Sermaye Yeterlilik Oranı, Kaldıraç, Toplam Mevduata Verilen Krediler, Likit Aktif Oranı, Kişi Başına Düşen GSYİH, GSYİH Büyümesi, İşletme Piyasa Değeri, Hisse Başına Kazanç, Toplam Gelirler, Sermaye Harcamaları, Efektif Vergi Oranı, İşletme Büyüklüğü, Hisse Başına Kazanç, Yatırım Sermayesi Geri Dönüş Oranı, Faaliyet Kâr Marjı, Faaliyet Kaldırıcı, Temettü vb.” değişkenlerinin kullanıldığı tabloda yer alan bilgilerden hareketle paylaşılabılır.

Çalışmalarda şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile işletmelerin finansal performansları ilişkisi kapsamında elde edilen sonuçlar, paydaş teorisi ve hissedar teorisi bağlamında aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Paydaş teorisi bağlamında elde edilen sonuçlar;

- Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri başarıları ile işletmelerde şeffaflığı açıklayan ESG puanları arasında pozitif yönde ilişkinin olduğu (Hoang vd., 2023),
- İşletmelerin finansal performans göstergeleri ile sürdürülebilir yatırımlar arasında olumlu bir ilişki bulunduğu (Sinha Ray ve Goel, 2023),
- Çevreye duyarlı işletmelerin genel ESG açıklama puanlarının, özkaynak getirisi ve Tobin Q oranı ile önemli ölçüde pozitif yönde ayrıca ESG performansının finansal performans

üzerinde gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha güçlü etkileri olduğu (Naeem vd., 2022; Gibson Brandon vd., 2021; Ahmad vd., 2021)

- İşletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının kurumsal finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği (Kumar ve Firoz, 2022),
- İşletmelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına uygun olarak iş stratejilerini geliştirmelerinin finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği (Lassala vd., 2021),
- ESG açıklamalarının işletmelerinin piyasa değeri (Chouaibi vd., 2022) ve işletmelerin hisse başına kazançları üzerinde genel olarak olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu (Ahmad vd., 2021),
- ESG tabanlı endekslerde yer alan hisse senetlerinin mali krizlerden daha az etkilendiği (Shaikh, 2021),
- Küresel raporlama girişimi standartları kapsamında düzenlenen sürdürülebilirlik raporlarının işletmelerin finansal performansını olumlu yönde etkilediği (Oncioiu vd., 2020; Van Linh vd., 2022),
- Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem veren işletmelerin daha düşük özkaynak maliyetine sahip olduğu (Eliwa, 2021; Albuquerque vd., 2019),
- Finansal piyasalardaki gelişmeler ile insani gelişmişlik arasındaki uzun vadeli ilişki olduğu (Kaya, 2017) şeklindedir.

Hissedar teorisi bağlamında elde edilen sonuçlar ise;

- ESG açıklama puanlarının kârlılık ve büyüme üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı (Zhou vd., 2022; Fahad ve Busru, 2021)
- İşletmenin muhasebe ve piyasa performansı, ürün kalitesi ve sosyal sorumluluk politikaları ile çelişebildiği ve kurumsal yönetim sisteminin işletme finansal performansını olumsuz etkilediği (Bătae vd., 2021),
- Kurumsal çevresel sorumluluk katılımının işletme riski ile negatif ilişkili olduğu (Cai vd., 2016) yönündedir.

Daha önce ifade edildiği üzere paydaş ve hissedar teorilerinin yanında literatürde ESG açıklamalarının alt bileşenleri açısından farklı sonuçlar tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda;

- Çevresel şeffaflığın performans üzerinde yalnızca sınırlı bir etkiye sahip olduğu; bazı durumlarda şeffaflığın performansla negatif korelasyon gösterdiği, Sürdürülebilirlik Raporlamasının işletmelerin finansal performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı (Şahin, 2019),
- Çevresel açıklama ile yatırım getirisi arasında negatif, sosyal açıklama ile yatırım getirisi arasında ise pozitif bir ilişki olduğu (Ganda, 2019),

- Sürdürülebilirlik açıklamalarının özkaynak kârlılığı üzerinde ekonomik ve sosyal boyutlar bağlamında pozitif, çevresel boyutlar bağlamında negatif bir etkiye sahip olduğu (Al-Dhaimesh ve Kamel, 2019),
- ESG açıklamalarının finansal performans üzerinde anlamlı ve olumlu etkiye sahip olduğu, çevresel açıklamanın aktif kârlılığı ve Tobin Q'yu olumlu yönde etkilediği, kurumsal yönetim açıklamasının aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığını olumsuz, Tobin Q'yu olumlu yönde etkilediği (Buallay, 2019b),
- Sunulan bilgi seviyesinin aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığı üzerinde olumlu etkilere yol açtığı bununla birlikte sosyal, çevresel ve ekonomik performansın PD/DD ve fiyat kazanç oranlarını etkilemediği (Düzer, 2018) yönündedir.

Literatürde yer alan ve yukarıda özetlenen çalışmalara ait sonuçlar kapsamında, toplumsal yapıda gerçekleşen iktisadi faaliyetlerle ilgili olarak muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla üretilen ve ilgililere sunulan finansal ve finansal olmayan nitelikli bilgilerle toplumsal gelişim arasında bir etkileşimin olması beklenebilir. Kuşkusuz, söz konusu etkileşimde iktisadi hayatın temelini oluşturan işletmeler önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunma ve/veya olumsuz etki bağlamında işletmeler faaliyetleri sonucunda gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesinde önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda küresel ekonominin önemli bir büyüklüğünü oluşturan G-20 ülkelerinde faaliyet gösteren işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilere dayalı şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişime etkisinin araştırılması, çalışmanın literatüre katkısı olarak değerlendirilebilir.

3.3. Araştırma

3.3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı

Araştırmanın amacı, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisini ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisini analiz etmektir.

Araştırma G-20 ülkelerini [*Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya, Çin, Fransa, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Türkiye, Güney Kore, Rusya, Meksika, Güney Afrika, Brezilya, Arjantin, Endonezya, Suudi Arabistan ve AB Komisyonu*] ve bu ülkelerin menkul kıymet borsalarında listelenen işletmelerin bir kısmını kapsamaktadır. Araştırmanın dönemi ise 2010-2021 yılları arası olarak belirlenmiş ve analiz yıllık dönemlik verilerle gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ile finansal performans verileri Datastream veri tabanından temin edilmiştir. Birden fazla ülkeyi temsil eden Avrupa Birliği Komisyonu ile ülkelerden Suudi Arabistan, Arjantin ve Güney Kore Cumhuriyeti, çalışılan döneme ait verilerin yeterli olmaması nedeniyle çalışma kapsamından çıkartılmıştır. Ayrıca ülkelerin menkul kıymet borsalarında finans sektöründe

faaliyette bulunan işletmeler mali tablo farklılıkları nedeni ile çalışma kapsamına alınmamıştır. Çalışma kapsamında yer alan ülkelerin menkul kıymet borsalarında finans sektörü dışında listelenen ve 2021 yılı aktif piyasa değeri en yüksek olan ilk 25 işletmeye⁸ ait bilgiler araştırmada veri seti olarak seçilmiştir.

3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri, Modelleri ve Değişkenleri

Araştırma literatürü kapsamında, çalışmanın hipotezleri işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının finansal performanslarına etkisi ülkeler açısından ayrı ayrı olacak şekilde (H₁–H₅) ve işletmelerin oluşturdukları değerlerin toplumsal gelişme etkisi (H₆–H₇) bağlamında oluşturulmuştur.⁹

İşletmelerin çevresel, sosyal ve yönetsel bağlamda şeffaflık ve hesap verebilirlik açıklamalarının, finansal performansları üzerinde olumlu yönde etkileri olduğu (Naeem vd., 2022; Kumar ve Firoz, 2022; Gibson Brandon vd., 2021; Ahmad vd., 2021; Chouaibi vd., 2022; Ahmad vd., 2021; Shaikh, 2021; Oncioiu vd., 2020; Van Linh vd., 2022; Eliwa, 2021; Albuquerque vd., 2019), önemli bir etkilerinin bulunmadığı (Zhou vd., 2022; Fahad ve Busru, 2021), işletme finansal performansını olumsuz etkilediği (Bătae vd., 2021; Cai vd., 2016) bulguları kapsamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik açıklamalarının finansal performansları üzerindeki etkinin açıklanabilmesi adına muhasebe ve piyasa temelli oranlar bağlamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

- H₁: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi vardır.
- H₂: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi vardır.
- H₃: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayelerinin geri dönüşü oranına etkisi vardır.
- H₄: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin Tobin Q oranına etkisi vardır.
- H₅: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi vardır.

⁸ Araştırma kapsamında bulunan ülkelerin menkul kıymet borsalarının sürdürülebilirlik endekslerinde yer alan işletmelerin tamamının verilerine belirlenen zaman aralığında ulaşılamaması nedeniyle, zaman ve birim boyutu açısından homojenliğin sağlanabilmesi için belirtilen işletmelerin bilgilerine ait değişkenlerle veri seti oluşturulmuştur.

⁹ Araştırma hipotezleri literatür bağlamında oluşturulmuştur. Bu kapsamda ayrıca hem toplumsal gelişimin finansal performans hem de şeffaflık ve hesap verebilirliğe etkisi de analiz edilmek istenmiş; fakat istatistiki olarak anlamsız çıkan sonuçlar nedeniyle bulgular araştırmada paylaşılmamıştır.

İşletmelerin finansal performans göstergeleri ile sürdürülebilir yatırımlar arasında olumlu bir ilişki bulunduğu, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri başarısı ile işletmelerde şeffaflığı ve hesap verebilirliği açıklayan ESG puanları arasında pozitif yönde ayrıca finansal piyasalardaki gelişmeler ile insani gelişmişlik arasındaki uzun vadeli ilişki olduğu bulguları bağlamında (Hoang vd., 2023; Sinha Ray ve Goel, 2023; Lassala vd., 2021; Kaya, 2017) aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

- H₆: İşletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişime etkisi vardır.
- H₇: İşletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamalarının sürdürülebilirliğe etkisi vardır.

Tablo 5’te araştırma kapsamında yer alan ülkeler ve ülkelerin menkul kıymet borsalarında işlem gören işletmelerinin Datastream veri tabanından elde edilebilen değişkenlerine ait zaman aralığı paylaşılmıştır.

Tablo 5’ten görüleceği üzere değişkenlere ulaşılabilen zaman aralığı bağlamında homojenlik 2010 ile 2021 yılları arasında sağlanabilmektedir. Araştırma hipotezleri 2010 ile 2021 yılları arası veriler ile test edilmiştir. İşletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamaları ve finansal performanslarının toplumsal gelişim ile ilişkisinin incelenmesinde toplumsal gelişimi temsilen “*İnsani Gelişim Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi*” araştırmada kullanılmıştır. Muhasebe aracılığıyla sağlanan şeffaflık ve hesap verebilirlik Datastream veri tabanı tarafından düzenli olarak hesaplanarak yayımlanan ESG açıklama puanları ile; işletmelerin finansal performansı muhasebe temelli olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve yatırım sermayesi getiri dönüşü oranları ile; piyasa temelli olarak da Tobin Q ve PD/DD oranları ile araştırma kapsamında kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin daha iyi ortaya konulabilmesi için kontrol değişkeni olarak kaldıraç oranı, hisse başına kâr payı, doğal logaritması¹⁰ alınmış işletme geliri, doğal logaritması alınmış işletme sermayesi ve işletme büyüklüğünü temsilen doğal logaritması alınmış piyasa değeri değişkenleri analizde kullanılmıştır.

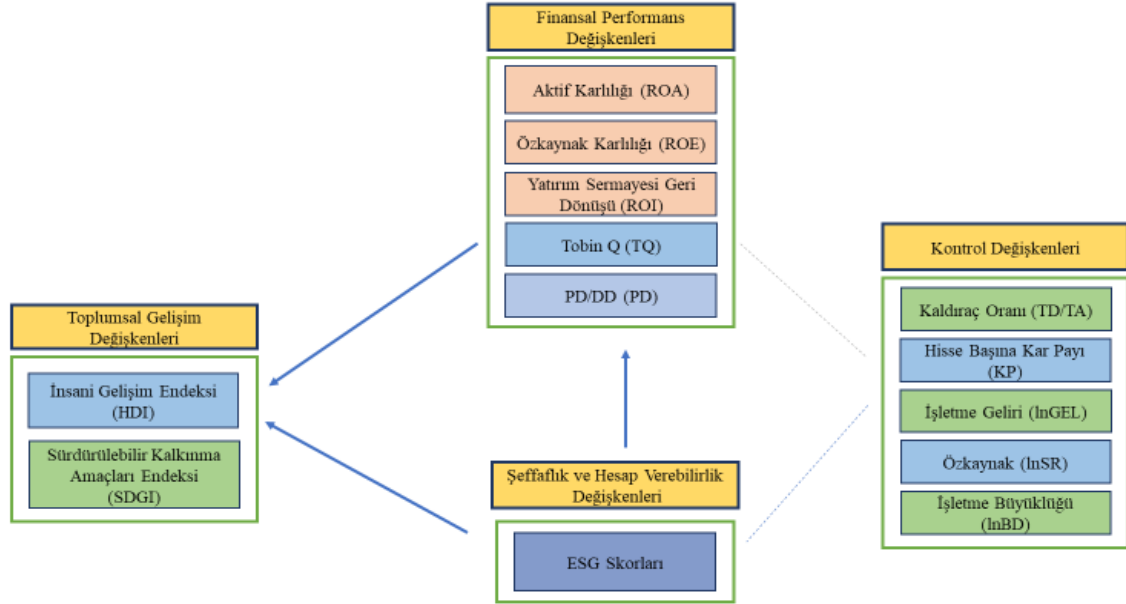
¹⁰ Değişkenlere ait verilerin oran olarak ifade edilebilmesi ve ayrıca temel varsayımlar bağlamında oluşabilecek değişen varyans sorununun en aza indirilebilmesi için doğal logaritmaları alınmıştır.

Tablo 5: Datastream Veri Tabanından Çalışma Kapsamında Yer Alan İşletmelerin Değişkenlerine Ulaşılan Zaman Aralıkları

Değişkenler		İnsani Gelişim Endeksi (HDI)			Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi (SDGI)			Finansal Performans Göstergeleri (FP)			Çevresel Sosyal ve Yönetimsel Puan Göstergesi (ESG)		
G-20 Ülkeleri		İşletme Sayısı	Ulaşılabilen Veri Zaman Aralığı		İşletme Sayısı	Ulaşılabilen Veri Zaman Aralığı		İşletme Sayısı	Ulaşılabilen Veri Zaman Aralığı		İşletme Sayısı	Ulaşılabilen Veri Zaman Aralığı	
1	Türkiye	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	21	2010	2021
2	ABD	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	24	2005	2021
3	Almanya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	21	2005	2021
4	Arjantin	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	-	-	-
5	Avustralya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	24	2005	2021
6	Birleşik Krallık	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	23	2005	2021
7	Brezilya	25	2005	2021	26	2005	2021	26	2005	2021	24	2010	2021
8	Çin	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	20	2010	2021
9	Endonezya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	15	2010	2021
10	Fransa	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	24	2005	2021
11	Güney Afrika	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	20	2010	2021
12	Hindistan	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	19	2010	2021
13	İtalya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	21	2005	2021
14	Japonya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	22	2005	2021
15	Kanada	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	24	2005	2021
16	Güney Kore	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Meksika	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	13	2010	2021
18	Rusya	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	23	2010	2021
19	Suudi Arabistan	25	2005	2021	25	2005	2021	25	2005	2021	12	2015	2021

Araştırma kapsamında kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin birbirleri ile ilişkileri bağlamında geliştirilen araştırma modeli Şekil 18’deki gibi oluşturulmuştur.

Şekil 18: Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenler ve Geliştirilen Araştırma Modeli

Şekil 18’den görüleceği üzere işletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamaları ve finansal performanslarının toplumsal gelişim üzerindeki etkisi modellenmiştir. Literatür bağlamında öncelikle işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performansını etkilediği ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile finansal performanslarının toplumsal gelişim üzerinde etkisi bulunduğu ifade edilebilir. Modelde toplumsal gelişimi temsilen “İnsani Gelişim Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi”; muhasebe aracılığıyla sağlanan şeffaflık ve hesap verebilirlik Datastream veri tabanı tarafından düzenli olarak hesaplanarak yayımlanan ESG açıklama puanları ile; işletmelerin finansal performansı muhasebe temelli olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve yatırım sermayesi getiri dönüşü oranları ile; piyasa temelli olarak da Tobin Q ve PD/DD oranları kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki etkinin daha iyi ortaya koyulabilmesi için kaldıraç oranı, hisse başına kâr payı, işletme geliri, işletme sermayesi ve işletme büyüklüğü kontrol değişkeni olarak modelde yer verilmiştir.

3.3.3. Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında bulunun ülkeler ve ülkelerde faaliyette bulunan işletmeler (Yatay Kesit) için çalışma döneminin 2010-2021(Zaman Serisi) yılları arası olması nedeniyle araştırmada yöntem olarak doğrusal panel veri modelleri tercih edilmiştir. Araştırmada gerekli testlerin gerçekleştirilebilmesi ve analizlerin yapılabilmesi için, doğrusal panel veri modellerinden havuzlanmış, sabit etkiler ve tesadüfî etkiler tahmincilerinden uygulan olanı seçilmiştir.

Panel veri diğer veri setlerine göre gözlenemeyen heterojenliği engellemekte, zaman serisi ve yatay kesit verilerine kıyasla daha iyi serbestlik derecesi sağlamakta, bununla birlikte daha çok örneklem içermesi nedeniyle analizin değişkenliğinin incelenebilmesine olanak tanımaktadır (Baltagi, 2010: 123). Panel verilerin bu önemli katkılarının yanında sapmalı sonuçlar verebilmesi, veri setinin düzenlenmesinin zahmetli olması ve genellikle birim boyutu verilerine kıyasla zaman boyutu verilerinin daha az ulaşılabilir olması kabul edilebilir düzeyde sakıncaları olarak ifade edilebilir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 38).

Panel veri modelinde veri setinin analize uygunluğunun değerlendirilmesi ve bazı temel varsayımların test edilmesi gerekmektedir (Smith, 2008: 42). Temel varsayımlar şunlardır:

1. **Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı:** Bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon olarak açıklanmaktadır. Bu durum, regresyon tahminlerinin güvenilirliğini azaltmaktadır (Frees vd., 2001: 28).
2. **İçsellik (Endojenite) Varsayımı:** Bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında bir ilişki durumu kontrol edilmektedir. İçsellik olması durumunda, doğru sonuçlar elde etmek için uygun tahmin yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Bell ve Jones, 2015: 133).
3. **Yatay Kesit Bağımlılığı (Cross-Sectional Dependence):** Gözlemler arasındaki bağımlılık değerlendirilmektedir. Gözlemler arasında bağımlılık varsa, bu durumu dikkate alan yöntemlerin (dirençli tahminciler) kullanılması gerekmektedir (Sarafidis ve Wansbeek, 2012: 485).
4. **Homojenite/Heterojenite Varsayımı:** Birimsel heterojenlik bulunması halinde havuzlanmış model yerine bu heterojenliği modelde temsil edebilen sabit ya da tesadüfi etkiler modellerinden biri kullanılmalıdır (Sarafidis ve Weber, 2015: 275).
5. **Durağanlık (Stationarity) Varsayımı:** Zaman serileri analizlerinde serilerin durağan olup olmadığını kontrol edilmesidir. Zaman boyutunda 30 dönemden daha az olan veri setlerinde durağanlık aranmamaktadır (Hadri, 2000: 153).
6. **Değişen Varyans (Heteroskedasticity):** Hataların varyansının değiştiği anlamına gelmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurarak uygun hata terimi yapılandırılmalarını kullanılması gerekmektedir (Stock ve Watson, 2008: 168).
7. **Otokorelasyon Varsayımı:** Panel veri setindeki hataların arasında otokorelasyon sınamasıdır. Otokorelasyon olması durumunda, uygun düzeltmelerin yapılması gerekmektedir (Baltagi, 2007: 32).

Söz konusu varsayımları test etmek ve gerekli düzeltmeleri yapmak, panel veri analizi sonuçlarının güvenilirliğini artırmaktadır. Panel veri modelinde doğru tahmincinin seçilmesi müteakip modelin güvenilir bir şekilde analiz edilmesi için temel varsayımlarının test edilmesini gerekmektedir. Bu aşamada sırasıyla Chow (F) Testi, Hausman Testi ve Breusch-Pagan (LM) Testi

sonuçlarında modeli en iyi açıklayan tahminci (*Havuzlanmış, Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler*) seçilmektedir.

Panel veri modellerinden havuzlanmış tahminci katsayıların birime ve zamana göre değişmediği varsayılmaktadır. Sabit etkiler modelinde katsayıların zamana göre değişiklik gösterdiği esas alınmaktadır. Sabit birim etkilerine veya zamana göre bir değişim bulunmadığı durumlarda örnekleme tesadüfü (rassal) etkilerin var olduğu varsayılmaktadır (Şahin, 2017: 140).

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezlerin analiz edilmesi ve bulguların elde edilmesi için oluşturulan panel veri modelleri ise aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$\begin{aligned}
 \text{Aktif Kârlılığı}_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{KP} + \beta_{4it} \text{LnGEL} + \beta_{5it} \text{TQ} + \beta_{6it} \text{KAL} + \\
 &\quad \beta_{7it} \text{BETA} + \beta_{8it} \text{LnBD} + \beta_{9it} \text{PD/DD} + \beta_{10it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{Özkaynak Kârlılığı}_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{KP} + \beta_{4it} \text{LnGEL} + \beta_{5it} \text{TQ} + \beta_{6it} \text{KAL} + \\
 &\quad \beta_{7it} \text{BETA} + \beta_{8it} \text{LnBD} + \beta_{9it} \text{PD/DD} + \beta_{10it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{Yatırım Sermayesi} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{KP} + \beta_{4it} \text{LnGEL} + \beta_{5it} \text{TQ} + \beta_{6it} \text{KAL} + \\
 \text{Getirisi Etkisi}_{it} &= \beta_{7it} \text{BETA} + \beta_{8it} \text{LnBD} + \beta_{9it} \text{PD/DD} + \beta_{10it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{Tobin's } Q_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{KP} + \beta_{4it} \text{LnGEL} + \beta_{5it} \text{KAL} + \beta_{6it} \text{BETA} + \beta_{7it} \text{LnBD} + \\
 &\quad \beta_{8it} \text{PD/DD} + \beta_{9it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{PD/DD}_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{KP} + \beta_{4it} \text{LnGEL} + \beta_{5it} \text{KAL} + \beta_{6it} \text{BETA} + \beta_{7it} \text{LnBD} + \\
 &\quad \beta_{8it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{İGE}_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{ROI} + \beta_{4it} \text{TQ} + \beta_{5it} \text{KAL} + \beta_{7it} \text{LnBD} + \beta_{8it} \text{PD/DD} + \\
 &\quad \beta_{9it} \text{ESG} + e_{it} \\
 \text{SKAE}_{it} &= \beta_{1it} + \beta_{2it} \text{LnSR} + \beta_{3it} \text{ROI} + \beta_{4it} \text{TQ} + \beta_{5it} \text{KAL} + \beta_{7it} \text{LnBD} + \beta_{8it} \text{PD/DD} + \\
 &\quad \beta_{9it} \text{ESG} + e_{it}
 \end{aligned}$$

Araştırma bulgularının elde edilmesinde panel veri tahmincisinin seçilmesi, temel varsayımların test edilmesi, sağlanan veya sağlanamayan temel varsayımlar neticesinde dirençli tahminciler ile panel veri modelinin tahmini gerçekleştirilecektir.

3.3.4. Araştırma Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi

3.3.4.1. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Finansal Performans Üzerindeki Etkisi

Çalışma hipotezleri (H_1-H_5) kapsamında şeffaflık ve hesap verebilirliğin işletme aktif kârlılığına, özkaynak kârlılığına, yatırım sermayesi getirisine, Tobin Q'suna, PD/DD oranına etkisi panel veri modelleri ile analiz edilerek bulguları paylaşılmıştır. Tablo 6'da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılığına etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Söz konusu hipotez araştırma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 6'dan görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman ve Chow (F) testleri kullanılmaktadır. Chow testi aracılığıyla panel verilerin eğim parametrelerinin birimlere göre farklılığı sınanmaktadır. Chow testi sonucu değişkenlerin sabit etkiler ya da havuzlanmış tahminciye uygunluğu tespit edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 178).

Tablo 6: İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişisinin Panel Veri Tahmincileri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Türkiye	6,47	(0,000)	42,61	(0,000)	30,34	(0,001)	Sabit Etkiler
Model Rusya	2,09	(0,005)	2,57	(0,054)	12,31	(0,206)	Tesadüfi Etkiler
Model Meksika	3,98	(0,000)	3,61	(0,029)	18,42	(0,031)	Sabit Etkiler
Model Japonya	9,60	(0,000)	94,43	(0,000)	54,47	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İtalya	2,63	(0,000)	2,42	(0,060)	28,86	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İngiltere	5,86	(0,000)	13,91	(0,000)	56,87	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Hindistan	9,45	(0,000)	57,51	(0,000)	31,98	(0,000)	Sabit Etkiler
Model G. Afrika	2,30	(0,002)	3,18	(0,037)	14,98	(0,099)	Sabit Etkiler
Model Fransa	2,32	(0,001)	6,41	(0,006)	10,39	(0,335)	Tesadüfi Etkiler
Model Endonezya	8,90	(0,000)	37,79	(0,000)	41,72	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Çin	4,56	(0,000)	14,55	(0,000)	26,20	(0,002)	Sabit Etkiler
Model Brezilya	4,24	(0,000)	38,25	(0,000)	15,98	(0,067)	Sabit Etkiler
Model Avustralya	5,45	(0,000)	20,92	(0,000)	55,72	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Almanya	4,07	(0,000)	17,87	(0,000)	25,29	(0,003)	Sabit Etkiler
Model ABD	13,07	(0,000)	356,99	(0,000)	37,01	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Kanada	5,75	(0,000)	72,72	(0,000)	22,46	(0,008)	Sabit Etkiler
Model Genel	5,93	(0,000)	0,00	(1,000)	55,88	(0,000)	Sabit Etkiler

Tablo 6’den görüldüğü üzere Chow testi sonucuna göre bütün modellerde sabit etkiler tahmincisinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Modellerde havuzlanmış ya da tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerliliği Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi kullanılarak tespit edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi sonucuna göre %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde araştırma kapsamında yer alan ülkelerdeki işletmelerin genel aritmetik ortalaması alınmak suretiyle oluşturulan “Model_{Genel}” hariç diğer tüm modellerde tesadüfi etkilerin geçerli olduğu tablodan görülmektedir. Modellerde birim etkilerin zamansal ya da rassal (tesadüfi) olup olmadığı Hausman testi aracılığıyla belirlenmiştir (Wooldridge, 2002: 294). Hausman test sonuçlarına göre “Model_{Rusya}” ve “Model_{Fransa}” tesadüfi etkiler tahmincisiyle diğer modeller sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilecektir.

Tablo 7’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi çıkan modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir. Panel veri modellerinde sabit etkiler tahmincisinin geçerli olması durumunda değişen varyans sorunu Wald testi kullanılarak tespit edilebilmektedir.

Tablo 7: İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Sabit Etkiler Tahmincilerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WuLBI	Frees**
Model Türkiye	3473,82	(0,000)	1,3162	1,5487	1,192
Model Meksika	463,74	(0,000)	1,3927	1,6499	0,334
Model Japonya	4756,56	(0,000)	1,3368	1,5169	0,752
Model İtalya	17428,66	(0,000)	1,3823	1,6274	0,557
Model İngiltere	3389,43	(0,000)	1,4869	1,6065	1,124
Model Hindistan	968,28	(0,000)	1,2581	1,5288	2,202
Model G. Afrika	30529,81	(0,000)	1,92	2,045	0,833
Model Endonezya	3196,64	(0,000)	0,7695	1,1866	2,637
Model Çin	25480,28	(0,000)	1,3423	1,6979	1,042
Model Brezilya	1451,49	(0,000)	1,6763	2,0533	0,679
Model Avustralya	16082,34	(0,000)	1,7629	1,9145	0,070
Model Almanya	12875	(0,000)	1,7054	1,749	0,827
Model ABD	4343,88	(0,000)	1,2492	1,3664	1,264
Model Kanada	1,5e+05	(0,000)	1,7411	1,8061	1,217
Model Genel	1015,2	(0,000)	1,5006	1,643	0,526

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 7’den görüldüğü üzere Wald testi sonuçları bağlamında yatay kesit birimlerinin hata terimlerinde sabit varyans olduğunu %1 anlamlılık düzeyinde değişen varyans sorunu

bulunmaktadır. Otokorelasyon “Bhargava, Franzini’nin Durbin-Watson” ve “Baltagi & Wu’nun LBI” testi kullanılarak tespit edilecektir. Literatür bağlamında test değerlerinin 2’nin altında olması durumu otokorelasyon sorununun varlığını ifade etmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 241). Tablo 7’den görüleceği üzere “Model Güney Afrika” modeli hariç diğer bütün modellerde otokorelasyon durumu tespit edilmiştir. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin sabit etkiler tahmincilerine ilişkin yatay kesit bağımlılığı temel varsayımı “Frees” testi kullanılarak sınanmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 247). “Model Avustralya” modeli hariç sabit etkilerin geçerli olduğu tüm modellerde %1 anlamlılık düzeyinde birimler arası korelasyonun olduğu tablo 7’den görülmektedir. Bütün modellerde değişen varyans, otokorelasyon (Güney Afrika hariç) ve yatay bağımlılık sorunu (Meksika ve Avustralya Hariç) bulunmaktadır. Dirençli standart hatalara sahip tahminciler kullanılarak modellerde sağlanamayan bu temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar giderilecektir (Ün, 2018: 96). Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm sabit etkili panel regresyon modellerinde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının dikkate alındığı “Driscoll ve Kraay” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilecektir.

Tablo 8’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin analizi kapsamında tesadüfi etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçları paylaşılmıştır. Tesadüfi etkiler tahmincisinin kullanılacağı modeller için değişen varyans sorunu temel varsayımı “Levene (1960), Brown ve Forsythe (1974)” testleri aracılığıyla sınanmakta (Ün, 2018: 77) ve test sonuçlarının olasılık değerleri ile değişen varyans sorunun varlığına karar verilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 252).

Tablo 8: İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Tahmincilerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri***		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri	
	Levene-Brown ve Forsythe Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Lagrange Çarpımı (LM) (Pr>chi(2))	Frees
Model Rusya	6,0816* 4,4184** 5,0328***	(0,000)	1,8065	1,9001	16,64 (0,001)	0,557
Model Fransa	3,0764* 1,2870** 1,3497***	(0,000)	1,3259	2,0265	6,41 (0,041)	0,679

*W0 **W50 ***W10

**** Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

***** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyi tablo kritik değeri 0,5198’dir

Tablo 8’den görüleceği üzere Model_{Rusya} ve Model_{Fransa}’da “*Levene-Brown ve Forsythe*” testi sonuçlarında %1 anlamlılık düzeyinde değişen varyans olduğu belirlenmiştir. Modellerde otokorelasyon temel varsayımı “*Baltagi & Wu’nun LBI*” ile “*Durbin-Whatson*” testlerinin yanında ayrıca “*Breusch-Pagan Lagrange Çarpan (LM)*” testi de kullanılarak test edilmiştir. Tablo 8’den görüleceği üzere tesadüfi etkilerin var olduğu modellerde otokorelasyon sorunu ve birimler arası korelasyonu ifade eden yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin tesadüfi etkiler tahmincilerine ilişkin temel varsayımları kapsamında modellerde yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans olduğu sonucu Tablo 8’den görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu karşılanamayan temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar dirençli kümelenmiş standart hataların elde edilmesini sağlayan “*Arellano, Froot ve Rogers*” tahmincisi kullanılarak yapılmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 311; Ün, 2018: 100).

Tablo 9’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 9’dan görüleceği üzere işletmelerin aktif kârlılığına şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi ayrıca işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına dağıttıkları temettülerin, işletme gelirlerinin, borç riskini temsil eden işletmelerin kaldıraç oranının, sistematik riski temsil eden BETA oranının, işletmenin finansal piyasa değerini temsil eden borsa değerinin, PD/DD oranının etkisi panel regresyon sonuçları paylaşılmıştır. Söz konu sonuçlar çalışma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı olarak model kurulmak suretiyle test edilmiştir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi hipotezi kapsamında kurulan panel regresyon modeli sonuçlarında Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme gelirinin ve Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının ve kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Rusya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını borsa değeri, PD/DD ve Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Japonya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İtalya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir.

Tablo 9: İşletmelerde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Aktif Kârlılık İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler Bağımlı Değişken (Model)	LnSR	KP	LnGEL	TQ	KAL	BETA	LnBD	PD/DD	ESG	R ²
Model Türkiye	-0,0165* (0,069)	0,0001** (0,004)	0,0339*** (0,000)	0,015** (0,002)	-0,0004* (0,076)	-0,0103 (0,348)	0,0039 (0,408)	0,0004 (0,870)	0,0232 (0,181)	0,4933
Model Rusya	-0,034** (0,005)	0,0002 (0,315)	0,0121 (0,361)	0,032** (0,031)	-0,0005 (0,899)	-0,0404** (0,004)	0,0276* (0,091)	0,0001* (0,083)	0,034 (0,450)	0,4322
Model Meksika	-0,037** (0,003)	-0,0005 (0,415)	0,0207*** (0,000)	0,0029 (0,613)	-0,0005 (0,196)	-0,0004 (0,180)	0,0101 (0,196)	-0,0002 (0,608)	-0,025* (0,079)	0,5091
Model Japonya	-0,0007 (0,988)	0,0002*** (0,000)	0,0017 (0,631)	0,0386*** (0,000)	-0,005*** (0,001)	0,0038 (0,309)	0,0138*** (0,015)	-0,0008 (0,262)	0,0051 (0,581)	0,2921
Model İtalya	-0,0045 (0,192)	0,0001** (0,011)	-0,0005 (0,755)	0,0764*** (0,000)	-0,0001 (0,307)	0,0034 (0,565)	0,009** (0,029)	0,0004 (0,724)	0,0109 (0,289)	0,4722
Model İngiltere	-0,0211** (0,019)	0,00007 (0,609)	0,0214** (0,002)	-0,0004 (0,363)	-0,0011** (0,060)	0,0023 (0,683)	0,0178** (0,018)	-0,0005* (0,075)	-0,042** (0,046)	0,3065
Model Hindistan	-0,0425*** (0,000)	0,0002** (0,026)	0,0043 (0,607)	0,0119 (0,106)	-0,020*** (0,000)	-0,027** (0,032)	0,0154* (0,093)	0,0025 (0,227)	0,0211 (0,467)	0,5396
Model Güney Afrika	-0,0692* (0,090)	-0,0002 (0,895)	0,0158** (0,016)	0,0491*** (0,001)	-0,0017** (0,006)	0,0389** (0,020)	0,0367** (0,011)	0,0024 (0,214)	0,0006* (0,078)	0,3097
Model Fransa	-0,0238** (0,003)	-0,0001 (0,313)	0,0248** (0,012)	0,0208*** (0,001)	0,0005 (0,773)	-0,0064 (0,128)	-0,0031 (0,419)	0,0001 (0,893)	-0,00007 (0,903)	0,4803
Model Endonezya	-0,0249* (0,062)	0,00009 (0,592)	0,0308** (0,015)	0,0049 (0,246)	-0,018*** (0,000)	-0,0175 (0,176)	0,0101 (0,484)	-0,0286 (0,109)	-0,002** (0,049)	0,3926
Model Çin	0,0161 (0,136)	0,0004** (0,002)	0,0003 (0,918)	0,0689*** (0,001)	-0,0023** (0,023)	0,0105* (0,056)	-0,0001 (0,997)	-0,0047 (0,239)	0,0004 (0,856)	0,4462
Model Brezilya	-0,0452*** (0,001)	0,0004*** (0,000)	0,0143** (0,034)	0,0149** (0,044)	-0,0004 (0,135)	0,0031 (0,786)	0,0232* (0,084)	0,0012** (0,045)	0,0005*** (0,000)	0,4875
Model Avustralya	-0,0278*** (0,000)	0,0003* (0,072)	0,0011 (0,913)	0,0321*** (0,000)	-0,021*** (0,001)	-0,0197** (0,038)	0,024** (0,013)	-0,017** (0,002)	-0,0024** (0,002)	0,4201
Model Almanya	-0,0311** (0,011)	0,0001 (0,393)	0,0025 (0,617)	0,0239*** (0,000)	-0,0005 (0,242)	-0,0031 (0,774)	0,0196** (0,040)	0,00008 (0,337)	0,00005 (0,515)	0,2411
Model ABD	-0,0245** (0,003)	-0,0001 (0,117)	0,0196*** (0,000)	0,009*** (0,001)	-0,0001 (0,635)	-0,0138* (0,099)	0,0041 (0,515)	-0,00001 (0,977)	-0,001*** (0,006)	0,3279
Model Kanada	-0,0021 (0,569)	0,0000 (0,979)	0,0055* (0,059)	0,0568*** (0,000)	-0,0014** (0,013)	0,0033 (0,517)	-0,0041 (0,194)	0,0009** (0,006)	-0,0027** (0,005)	0,3028
Model Genel	-0,0276** (0,005)	0,0006** (0,008)	0,0113 (0,115)	0,0029 (0,313)	-0,002*** (0,001)	-0,0069* (0,088)	-0,0042 (0,530)	0,00001 (0,728)	0,001 (0,710)	0,3571

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

Hindistan’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Çin’de faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme

hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q ve BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Almanya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler (*Genel Modeli*) kapsamında aktif kârlılıkların hisse senedi başına dağıtılan temettü ile anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarından, işletme kaldıraç ve BETA oranından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Türkiye, Rusya, Japonya, İtalya, Hindistan, Çin, Almanya, Genel modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin aktif kârlılıklarını istatistiksel olarak **pozitif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir.

Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin aktif kârlılıklarını istatistiksel olarak **negatif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₁: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi vardır.*” hipotezi Türkiye, Rusya, Japonya, İtalya, Hindistan, Fransa, Çin, Almanya ve Genel modelleri için reddedilmiştir.

Meksika’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İngiltere’de faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç oranının ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Endonezya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. ABD’de faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Meksika, İngiltere, Endonezya,

Avustralya ve ABD modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin aktif kârlılıklarını istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir.

Brezilya’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme gelirinin, Tobin Q oranının, işletme hisse senetleri piyasa değerinin ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Güney Afrika’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q ve BETA oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Kanada’da faaliyette bulunan işletmelerin aktif kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Brezilya, Güney Afrika ve Kanada modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin aktif kârlılıklarını istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₁: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının aktif kârlılıklarına etkisi vardır.*” hipotezi Meksika, İngiltere, Güney Afrika, Endonezya, Brezilya, Avustralya, ABD ve Kanada faaliyette bulunan işletmeler için kabul edilmiştir.

Tablo 10’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılığına etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Söz konusu hipotez araştırma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 10’dan görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Tablo 10’da görüleceği üzere Chow testi sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde Rusya, Brezilya ve Genel modeller hariç diğer tüm modeller için havuzlanmış model reddedilmiş sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testinde bulgu sonucuna göre %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde araştırma kapsamında yer alan ülkelerdeki işletmelerin genel aritmetik ortalaması alınmak suretiyle oluşturulan “*Model Genel*”, “*Model ABD*”, “*Model Almanya*”, “*Model Brezilya*”, “*Model Çin*”, “*Model Güney Afrika*” ve “*Model Rusya*” modelleri hariç diğer tüm modeller için tesadüfi etkiler kabul edilmiştir. Hausman test sonuçlarına göre “*Model Türkiye*”, “*Model Kanada*” ve “*Model İngiltere*” tesadüfi etkiler tahmincisiyle; “*Model Brezilya*”, “*Model Rusya*” ve “*Model Genel*” havuzlanmış tahmincisi ile; diğer modeller sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Tablo 10: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Türkiye	3,12	(0,000)	10,12	(0,007)	14,24	(0,114)	Tesadüfi Etkiler
Model Rusya	1,09	(0,359)	0,13	(0,357)	5,57	(0,783)	Havuzlanmış
Model Meksika	8,71	(0,000)	8,26	(0,002)	42,81	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Japonya	3,48	(0,000)	9,86	(0,001)	29,42	(0,001)	Sabit Etkiler
Model İtalya	4,57	(0,000)	13,09	(0,001)	40,05	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İngiltere	2,92	(0,000)	19,20	(0,000)	9,55	(0,388)	Tesadüfi Etkiler
Model Hindistan	4,24	(0,000)	6,94	(0,004)	31,09	(0,001)	Sabit Etkiler
Model G. Afrika	1,91	(0,015)	0,00	(1,000)	25,36	(0,003)	Sabit Etkiler
Model Fransa	2,48	(0,001)	3,87	(0,025)	17,59	(0,040)	Sabit Etkiler
Model Endonezya	20,60	(0,000)	95,74	(0,000)	77,92	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Çin	4,08	(0,000)	0,00	(1,000)	60,08	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Brezilya	0,35	(0,999)	0,00	(1,000)	5,86	(0,754)	Havuzlanmış
Model Avustralya	3,74	(0,000)	3,66	(0,028)	49,68	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Almanya	1,60	(0,050)	0,00	(1,000)	23,33	(0,006)	Sabit Etkiler
Model ABD	2,13	(0,002)	0,00	(1,000)	41,27	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Kanada	9,96	(0,000)	229,43	(0,000)	13,37	(0,147)	Tesadüfi Etkiler
Model Genel	0,62	(0,849)	0,00	(1,000)	7,54	(0,582)	Havuzlanmış

Tablo 11’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 11: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Frees**
Model Meksika	5797,3	(0,000)	1,3703	1,5661	0,203
Model Japonya	4213,32	(0,000)	1,2151	1,5084	0,983
Model İtalya	869,52	(0,000)	1,5908	1,7132	0,331
Model Hindistan	3868,63	(0,000)	1,4358	1,6971	0,627
Model G. Afrika	3,8e+05	(0,000)	2,0487	2,1303	0,674
Model Fransa	78196,15	(0,000)	1,4723	2,0134	0,697
Model Endonezya	4161,59	(0,000)	1,3731	1,6866	0,921
Model Çin	5476,72	(0,000)	1,0399	1,4167	2,104
Model Avustralya	10341,78	(0,000)	1,1662	1,5571	0,750
Model Almanya	9881,05	(0,000)	2,1186	2,1724	0,492
Model ABD	46064,54	(0,000)	1,1601	1,9883	1,533

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyi tablo kritik değeri 0,5198’dir

Tablo 11’den görüleceği üzere sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin tamamında değişen varyans sorunu bulunmaktadır. “*Model Güney Afrika*” ve “*Model Almanya*” modeli hariç diğer modellerde otokorelasyon sorunu tespit edilmiştir. “*Model Meksika*” ve “*Model Almanya*” modelleri hariç diğer modellerde yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Dirençli standart hatalara sahip tahminciler kullanılarak modellerde sağlanamayan bu temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar giderilmiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm sabit etkili panel regresyon modellerinde değişen varyans, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyon sorunlarını dikkate alan “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 12’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezinin analizi kapsamında tesadüfi etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçları paylaşılmıştır.

Tablo 12: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri***		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri	
	Levene-Brown ve Forsythe Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Lagrange Çarpımı (LM) (Pr>chi(2))	Frees*****
Model Türkiye	4,3672* 3,0897** 3,4647***	(0,000)	1,5400	1,8200	17,74 (0,000)	2,402
Model İngiltere	4,7505* 1,8595** 2,3020***	(0,000)	1,9200	1,9500	25,00 (0,000)	1,657
Model Kanada	8,7243* 7,1714** 7,9392***	(0,000)	1,5238	1,6091	251,53 (0,000)	0,825

*W0 **W50 ***W10

**** Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

***** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 12’den görüleceği üzere Model Türkiye, Model İngiltere ve Model Kanada’da “*Levene-Brown ve Forsythe*” testi sonuçlarında %1 anlamlılık düzeyinde değişen varyans sorunu bulunmaktadır. Tablo 12’den görüleceği üzere tesadüfi etkilerin var olduğu modellerde otokorelasyon sorunu (*Model İngiltere hariç*) ve birimler arası korelasyonu ifade eden yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezinin tesadüfi etkiler tahmincilerine ilişkin temel varsayımları kapsamında modellerin tamamında yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon olduğu sonucu tablo 12’den görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu karşılanamayan temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar dirençli

kümelenmiş standart hataların elde edilmesini sağlayan “Arellano, Froot ve Rogers” tahmincisi kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 13’te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezinin analizi kapsamında havuzlanmış etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçları paylaşılmıştır.

Tablo 13: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişkisinin Havuzlanmış Etkiler Tahmincisine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri	
	White	Olasılık Değeri	Wooldridge	Olasılık Değeri
Model Rusya	49,66	(0,642)	84,096	(0,000)
Model Brezilya	141,3	(0,000)	3,754	0,0651
Model Genel	75	(0,031)	0,015	0,9042

Tablo 13’ten görüleceği üzere havuzlanmış etkiler tahmincisinde öncelikle değişen varyans sorunu White (1980) testi ile tespit edilmiştir. “*Model Rusya*” modeli hariç diğer modellerde değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir. Modellerdeki otokorelasyon sorunu Wooldridge (2010) testi ile sınanmıştır. “*Model Genel*” modeli hariç diğer modellerde otokorelasyon sorunu olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm havuzlanmış etkili panel regresyon modellerinde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarını dikkate alan “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 14’te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 14’ten görüleceği üzere işletmelerin özkaynak kârlılığına şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi ayrıca işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına dağıttıkları temettülerin, işletme gelirlerinin, borç riskini temsil eden işletmelerin kaldıraç oranının, sistematik riski temsil eden BETA oranının, işletmenin finansal piyasa değerini temsil eden borsa değerinin, PD/DD oranının etkisi panel regresyon sonuçları paylaşılmıştır. Söz konu sonuçlar çalışma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı olarak model kurulmak suretiyle test edilmiştir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezi kapsamında kurulan panel regresyon modeli sonuçlarında Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme gelirinin ve Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir.

Tablo 14: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Özkaynak Kârlılık İlişisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	lnSR	KP	GEL	TQ	KAL	BETA	LnBD	PD/DD	ESG	R ²
Bağımlı Değişken (Model)										
Model Türkiye	-0,0811*** (0,00)	0,0008** (0,01)	0,1102*** (0,00)	0,0592** (0,01)	0,0005 (0,53)	0,0359 (0,34)	-0,0073 (0,61)	0,0027 (0,37)	0,0009* (0,07)	0,6478
Model Rusya	-0,8807 (0,15)	0,0094 (0,16)	0,3051 (0,33)	-0,485 (0,25)	0,0443 (0,18)	-2,0655 (0,19)	0,6199* (0,09)	0,00003 (0,76)	-0,1126 (0,90)	0,046
Model Meksika	-0,1922*** (0,00)	0,0003 (0,36)	0,0652*** (0,00)	-0,0804** (0,01)	0,0018 (0,21)	0,0003 (0,50)	0,0901*** (0,00)	-0,0005 (0,70)	0,0018** (0,01)	0,3576
Model Japonya	-0,0657 (0,22)	0,0009** (0,04)	0,0026 (0,88)	0,0141 (0,74)	0,0002 (0,69)	0,089*** (0,00)	0,1257*** (0,00)	-0,0005** (0,03)	-0,0448 (0,27)	0,2538
Model İtalya	-0,062*** (0,00)	0,0009*** (0,00)	-0,0119 (0,26)	0,122** (0,01)	0,0005 (0,96)	-0,0384 (0,29)	0,0802** (0,01)	0,0003** (0,03)	0,0219 (0,73)	0,3849
Model İngiltere	-0,6091** (0,02)	0,0002 (0,85)	0,1059** (0,05)	-0,0005 (0,73)	0,0140** (0,03)	0,2198 (0,26)	0,6451** (0,04)	-0,0098 (0,14)	0,6849 (0,37)	0,2958
Model Hindistan	-0,1867*** (0,00)	0,0018*** (0,00)	0,0313 (0,42)	-0,0007 (0,96)	-0,0005 (0,65)	-0,1277** (0,05)	0,0796*** (0,00)	0,0046 (0,45)	-0,0166 (0,88)	0,4491
Model Güney Afrika	-0,1968** (0,04)	0,0001 (0,76)	0,0277** (0,05)	0,0949*** (0,00)	-0,0025** (0,02)	0,0845** (0,03)	0,0888** (0,01)	0,006 (0,14)	0,0004 (0,65)	0,26667
Model Fransa	-0,1396*** (0,00)	-0,0003 (0,34)	0,0678*** (0,00)	0,0079 (0,65)	0,0024*** (0,00)	-0,0062 (0,63)	0,0274* (0,06)	0,0015 (0,27)	0,00008 (0,94)	0,4014
Model Endonezya	-0,1517*** (0,00)	0,0002 (0,46)	0,041** (0,03)	0,0228 (0,11)	-0,0005 (0,68)	-0,0152 (0,53)	0,0269 (0,47)	0,1035*** (0,00)	0,0001 (0,84)	0,4702
Model Çin	0,0244 (0,64)	0,0012*** (0,00)	-0,0018 (0,92)	0,1599** (0,01)	0,0088* (0,06)	0,0829** (0,01)	0,0222 (0,27)	-0,0079 (0,75)	0,0019* (0,08)	0,3264
Model Brezilya	-0,0538*** (0,00)	0,0033** (0,05)	0,038 (0,23)	0,0379 (0,12)	0,0016 (0,53)	0,0329* (0,10)	0,0336 (0,37)	0,0021 (0,61)	0,007*** (0,00)	0,4333
Model Avustralya	-0,0752 (0,17)	0,0012** (0,02)	-0,0138 (0,68)	0,0447** (0,02)	-0,003 (0,17)	-0,1077** (0,04)	0,96*** (0,00)	-0,0073** (0,01)	0,0012 (0,68)	0,3146
Model Almanya	-0,2243** (0,01)	0,0010 (0,12)	-0,0145 (0,54)	-0,0212 (0,45)	0,0021 (0,29)	-0,0333 (0,49)	0,1819*** (0,00)	0,0006 (0,28)	0,0004 (0,14)	0,1111
Model ABD	-1,5019* (0,09)	-0,0051 (0,21)	0,4091 (0,13)	-0,114 (0,44)	0,0751* (0,10)	1,6133 (0,21)	0,0409 (0,79)	0,0061 (0,15)	0,0138 (0,19)	0,1594
Model Kanada	-0,026 (0,11)	0,0001 (0,40)	0,0233* (0,06)	0,1065*** (0,00)	-0,0026 (0,19)	-0,015 (0,16)	0,009 (0,41)	0,0001*** (0,00)	-0,0003 (0,42)	0,1425
Model Genel	-0,119** (0,005)	0,0058** (0,008)	0,2261 (0,115)	0,1426 (0,313)	0,0072*** (0,001)	0,001* (0,088)	-0,0849 (0,530)	0,0009 (0,728)	-0,0007 (0,710)	0,3168

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

Meksika’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin ve işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının ve Tobin Q oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir.

Çin’de faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q, kaldıraç ve BETA oranlarının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; bulgusu tablodan görülmektedir. Brezilya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Türkiye, Meksika, Çin ve Brezilya’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin özkaynak kârlılıklarını istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₂: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi vardır.*” hipotezi “*Model Türkiye, Model Meksika, Model Çin ve Model Brezilya*” için desteklenmiştir.

Rusya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Japonya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, BETA oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Hindistan’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Kanada’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında özkaynak kârlılıkların hisse senedi başına dağıtılan temettü, işletme kaldıraç ve BETA oranı ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği; işletme özkaynaklarından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilendiği bulgusu tablodan görülmektedir. Rusya, Japonya, Hindistan, Kanada ve Genel modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin özkaynak kârlılıklarını istatistiksel olarak **negatif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir.

İtalya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q ve PD/DD oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İngiltere’de faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin ve işletme kaldıraç oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Güney Afrika’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin, Tobin Q ve BETA oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç

oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin, BETA oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Endonezya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme gelirinin ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği BETA ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Almanya’da faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. ABD’de faaliyette bulunan işletmelerin özkaynak kârlılıklarını kaldıraç oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İtalya, İngiltere, Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Almanya, Avustralya, ABD, modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin özkaynak kârlılıklarını istatistiksel olarak **pozitif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₂: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının özkaynak kârlılıklarına etkisi vardır.*” hipotezi Rusya, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Almanya, Avustralya, ABD, Kanada ve Genel modelleri için desteklenememiştir.

Tablo 15’te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Söz konusu hipotez araştırma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 15’ten görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Tablo 15’te görüleceği üzere Chow testi bulgu sonuçlarına göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde Rusya ve Fransa modeller hariç diğer tüm modeller için havuzlanmış model reddedilmiş sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan (LM) testi bulgu sonuçlarına göre %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde araştırma kapsamında yer alan ülkelerden “*Model Almanya*”, “*Model Çin*”, “*Model Fransa*”, “*Model Güney Afrika*” ve “*Model Rusya*”, “*Model Meksika*” modelleri hariç diğer tüm modeller için tesadüfi etkiler kabul edilerek havuzlanmış model reddedilmektedir. Hausman test sonuçlarına göre “*Model Fransa*”, ve “*Model Rusya*” havuzlanmış tahmincisi ile; diğer modeller sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Tablo 15: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Türkiye	4,62	(0,000)	30,56	(0,000)	21,46	(0,011)	Sabit Etkiler
Model Rusya	1,38	(0,130)	0,00	(1,000)	21,83	(0,009)	Havuzlanmış
Model Meksika	2,39	(0,008)	0,00	(1,000)	23,83	(0,005)	Sabit Etkiler
Model Japonya	5,32	(0,000)	27,04	(0,000)	37,09	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İtalya	3,53	(0,000)	5,64	(0,009)	45,60	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İngiltere	6,62	(0,000)	84,69	(0,000)	24,20	(0,004)	Sabit Etkiler
Model Hindistan	5,84	(0,000)	15,63	(0,000)	37,59	(0,000)	Sabit Etkiler
Model G. Afrika	1,55	(0,071)	0,09	(0,385)	17,71	(0,039)	Sabit Etkiler
Model Fransa	1,41	(0,100)	0,03	(0,427)	7,86	(0,549)	Havuzlanmış
Model Endonezya	25,41	(0,000)	141,66	(0,000)	78,44	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Çin	2,34	(0,002)	0,64	(0,212)	25,45	(0,003)	Sabit Etkiler
Model Brezilya	2,84	(0,000)	9,39	(0,001)	18,06	(0,035)	Sabit Etkiler
Model Avustralya	5,37	(0,000)	22,38	(0,000)	44,43	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Almanya	1,56	(0,060)	0,00	(1,000)	22,89	(0,008)	Sabit Etkiler
Model ABD	8,50	(0,000)	185,83	(0,000)	22,83	(0,007)	Sabit Etkiler
Model Kanada	8,00	(0,000)	179,13	(0,000)	14,67	(0,100)	Sabit Etkiler
Model Genel	5,06	(0,000)	1,79	(0,091)	30,48	(0,000)	Sabit Etkiler

Tablo 16’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 16: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Frees**
Model Türkiye	2834,13	(0,000)	1,3739	1,6247	1,122
Model Meksika	258,11	(0,000)	1,3712	1,6235	0,466
Model Japonya	3054,44	(0,000)	1,3364	1,4617	0,915
Model İtalya	1680,88	(0,000)	1,2941	1,4858	0,722
Model İngiltere	879,74	(0,000)	1,6343	1,7200	0,822
Model Hindistan	1855,71	(0,000)	1,4306	1,6445	0,867
Model G. Afrika	39909,52	(0,000)	1,9277	2,0619	0,308
Model Endonezya	1515,92	(0,000)	1,0653	1,3713	1,390
Model Çin	5280,62	(0,000)	1,4962	1,823	1,368
Model Brezilya	1213,7	(0,000)	1,6072	1,9838	0,674
Model Avustralya	5144,97	(0,000)	1,727	1,882	0,426
Model Almanya	5200,13	(0,000)	1,7421	1,7852	0,482
Model ABD	3146,43	(0,000)	1,1562	1,3022	1,222
Model Kanada	40269,32	(0,000)	1,6882	1,7742	0,508
Model Genel	432,22	(0,000)	1,5538	1,7079	0,434

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 16’den görüleceği üzere sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin tamamında değişen varyans sorunu bulunmaktadır. “*Model Güney Afrika*” modeli hariç diğer modeller de otokorelasyon sorunu tespit edilmiştir. “*Model Meksika*”, “*Model Güney Afrika*”, “*Model Avustralya*”, “*Model Kanada*”, “*Model Genel*” ve “*Model Almanya*” modelleri hariç diğer modellerde yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Dirençli standart hatalara sahip tahminciler kullanılarak modellerde sağlanamayan bu temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar giderilmiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm sabit etkili panel regresyon modellerinde yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans temel varsayımlarını dikkate alan “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 17’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezinin analizi kapsamında havuzlanmış etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 17: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Havuzlanmış Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri	
	White	Olasılık Değeri	Wooldridge	Olasılık Değeri
Model Rusya	165,81	(0,000)	2,626	0,12
Model Fransa	215,03	(0,000)	1,345	0,2581

Tablo 17’den görüleceği üzere havuzlanmış etkiler tahmincisinde öncelikle değişen varyans sorunu White (1980) testi ile tespit edilmiştir. Modellerde değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir. Modellerdeki otokorelasyon sorunu Wooldridge (2010) testi ile sınanmıştır. Modellerde otokorelasyon sorunu olduğu tespit edilmemiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm havuzlanmış etkili panel regresyon modelleri “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 18’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 18’den görüleceği üzere işletmelerin yatırım sermayesi getirisine şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi ayrıca işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına dağıttıkları temettülerin, işletme gelirlerinin, borç riskini temsil eden işletmelerin kaldıraç oranının, sistematik riski temsil eden BETA oranının, işletmenin finansal piyasa değerini temsil eden borsa değerinin, PD/DD oranının etkisi panel regresyon sonuçları paylaşılmıştır. Söz konu sonuçlar çalışma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı olarak model kurulmak suretiyle test edilmiştir

Tablo 18: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Yatırım Sermayesi Getirisi İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	lnSR	KP	GEL	TQ	KAL	BETA	LnBD	PD/DD	ESG	R ²
Bağımlı Değişken (Model)										
Model _{Türkiye}	-0,0455*** (0,000)	0,0002** (0,002)	0,0462*** (0,000)	0,0484*** (0,000)	-0,0015*** (0,000)	0,0098 (0,472)	-0,0131** (0,017)	0,0021 (0,485)	0,04 (0,121)	0,6247
Model _{Rusya}	-0,0405** (0,003)	0,0003** (0,005)	0,015 (0,310)	0,0364** (0,011)	-0,0001 (0,842)	-0,0435** (0,024)	0,0336*** (0,000)	-0,00009* (0,060)	-0,0445* (0,040)	0,4325
Model _{Meksika}	-0,0449** (0,006)	-0,00008 (0,244)	0,0277*** (0,000)	0,0044 (0,607)	-0,0007 (0,178)	-0,0003 (0,576)	0,0106 (0,312)	-0,0002 (0,744)	-0,0369* (0,083)	0,4935
Model _{Japonya}	-0,0072 (0,480)	0,0004*** (0,000)	0,003 (0,710)	0,0521*** (0,000)	-0,0006** (0,032)	0,0073 (0,118)	0,0391** (0,009)	-0,0001* (0,074)	0,0152 (0,275)	0,3126
Model _{İtalya}	-0,0061 (0,292)	0,0002** (0,020)	-0,0009 (0,739)	0,0959*** (0,000)	-0,0007** (0,011)	0,0087 (0,404)	0,0242** (0,002)	0,000007 (0,741)	-0,0052 (0,844)	0,4282
Model _{İngiltere}	-0,0542*** (0,000)	0,0002 (0,274)	0,0376*** (0,001)	-0,0007 (0,316)	-0,0020** (0,040)	0,0313** (0,025)	0,0365** (0,012)	-0,0008 (0,266)	-0,0606 (0,113)	0,3621
Model _{Hindistan}	-0,0866*** (0,000)	0,0003** (0,023)	0,0108 (0,432)	0,0144* (0,095)	-0,0023** (0,002)	-0,0537* (0,008)	0,0218** (0,047)	0,0046** (0,042)	0,0502 (0,270)	0,6022
Model _{Güney Afrika}	-0,1282** (0,039)	0,00001 (0,967)	0,0246** (0,011)	0,0642*** (0,000)	-0,0029** (0,007)	0,067** (0,003)	0,0576*** (0,001)	0,0035 (0,197)	0,0007 (0,184)	0,3111
Model _{Fransa}	-0,0467*** (0,000)	-0,0002 (0,251)	0,041*** (0,000)	0,0163** (0,004)	-0,0002 (0,157)	0,0002 (0,971)	0,0033 (0,441)	-0,001** (0,019)	-0,00009 (0,111)	0,4478
Model _{Endonezya}	-0,0824*** (0,001)	0,00005 (0,998)	0,0442** (0,007)	0,0105 (0,202)	-0,003*** (0,000)	-0,0351* (0,100)	0,007 (0,797)	-0,0037 (0,901)	-0,0003** (0,026)	0,5368
Model _{Çin}	0,005 (0,731)	0,0004** (0,010)	0,006 (0,208)	0,0731** (0,002)	-0,003** (0,022)	0,0205** (0,005)	-0,0015 (0,791)	-0,0028 (0,641)	0,002 (0,346)	0,4502
Model _{Brezilya}	-0,0575** (0,007)	0,0005*** (0,001)	0,0191** (0,034)	0,0229** (0,038)	-0,0005 (0,139)	0,0032 (0,822)	0,0315* (0,085)	0,0005 (0,494)	0,0007*** (0,000)	0,4883
Model _{Avustralya}	-0,0565*** (0,000)	0,0005** (0,048)	0,0035 (0,832)	0,037*** (0,000)	-0,0029*** (0,000)	-0,0279** (0,023)	0,0423** (0,004)	-0,0026*** (0,000)	0,0027** (0,012)	0,4357
Model _{Almanya}	-0,0571** (0,013)	0,0002 (0,199)	-0,00008 (0,992)	0,0386*** (0,001)	-0,0011 (0,172)	-0,0134 (0,495)	0,0398** (0,002)	0,0001 (0,543)	0,00001 (0,924)	0,2232
Model _{ABD}	-0,0493*** (0,000)	-0,0002 (0,102)	0,0352*** (0,000)	0,0121** (0,024)	-0,0004 (0,258)	-0,0295** (0,047)	0,0127 (0,189)	-0,00001 (0,873)	-0,0003** (0,003)	0,3594
Model _{Kanada}	-0,0195** (0,002)	-0,00004 (0,527)	0,0156*** (0,001)	0,0613*** (0,000)	-0,0024*** (0,000)	-0,0005 (0,949)	0,0006 (0,892)	0,0001 (0,232)	-0,0002** (0,042)	0,347
Model _{Genel}	-0,0559** (0,005)	0,0009** (0,008)	0,0191 (0,115)	0,0034 (0,313)	-0,0028*** (0,001)	-0,0151* (0,088)	-0,0033 (0,530)	0,00003 (0,728)	0,00003 (0,710)	0,4381

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

.İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezi kapsamında kurulan panel regresyon modeli sonuçlarında Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme gelirinin ve Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, işletme kaldır

oranının ve işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir.

Japonya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin kaldıraç ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Hindistan’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin, işletme Tobin Q ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, BETA ve kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Güney Afrika’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin, Tobin Q ve BETA oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Çin’de faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q, kaldıraç ve BETA oranlarının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Almanya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin ve Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettü ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği; işletme özkaynaklarından, işletme kaldıraç ve BETA oranından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilendiği bulgusu tablodan görülmektedir. Türkiye, Japonya, Hindistan, Güney Afrika, Çin, Almanya ve Genel modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin yatırım sermayesi getirisini istatistiksel olarak **pozitif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir.

İtalya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İngiltere’de faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin ve işletme BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının ve kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin, işletme gelirinin, Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı

ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İtalya, İngiltere ve Fransa modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin yatırım sermayesi getirisini istatistiksel olarak **negatif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₃: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi getirisine etkisi vardır.*” hipotezi Türkiye, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Güney Afrika, Fransa, Çin, Almanya ve Genel modelleri için reddedilmiştir.

Rusya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme hisse senetlerinin borsa değerinin, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, BETA ve PD/DD oranlarının anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Meksika’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Endonezya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. ABD’de faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin ve kaldıraç oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Kanada’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini işletme gelirinin, Tobin Q oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, kaldıraç oranının anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Rusya, Meksika, Endonezya, ABD, Kanada ülkelerinde faaliyette bulunan işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin yatırım sermayesi getirisini istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir.

Brezilya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, işletme geliri, Tobin Q oranının ve işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin yatırım sermayesi getirisini hisse senedi başına dağıtılan temettünün, Tobin Q oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, kaldıraç, BETA ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Brezilya ve Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin yatırım sermayesi getirisini istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₃: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yatırım sermayesi*

getirisine etkisi vardır.” hipotezi Rusya, Meksika, Endonezya, Brezilya, Avustralya, ABD, Kanada modelleri için kabul edilmiştir.

Tablo 19’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin Q oranına etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Söz konusu hipotez araştırma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 19: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Türkiye	13,82	(0,000)	283,23	(0,000)	8,3	(0,405)	Tesadüfi Etkiler
Model Rusya	7,17	(0,000)	72,96	(0,000)	23,50	(0,003)	Sabit Etkiler
Model Meksika	44,69	(0,000)	398,50	(0,000)	4,19	(0,840)	Tesadüfi Etkiler
Model Japonya	13,05	(0,000)	411,63	(0,000)	10,71	(0,219)	Tesadüfi Etkiler
Model İtalya	28,06	(0,000)	480,16	(0,000)	30,93	(0,001)	Sabit Etkiler
Model İngiltere	55,93	(0,000)	1430,70	(0,000)	7,83	(0,450)	Tesadüfi Etkiler
Model Hindistan	32,69	(0,000)	281,71	(0,000)	26,37	(0,001)	Sabit Etkiler
Model G. Afrika	8,39	(0,000)	146,47	(0,000)	31,03	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Fransa	22,84	(0,000)	857,68	(0,000)	7,62	(0,472)	Tesadüfi Etkiler
Model Endonezya	18,46	(0,000)	123,03	(0,000)	42,95	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Çin	52,34	(0,000)	444,19	(0,000)	69,70	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Brezilya	8,20	(0,000)	191,34	(0,000)	8,14	(0,420)	Tesadüfi Etkiler
Model Avustralya	29,74	(0,000)	741,03	(0,000)	25,90	(0,001)	Sabit Etkiler
Model Almanya	65,17	(0,000)	1482,17	(0,000)	9,87	(0,284)	Tesadüfi Etkiler
Model ABD	8,53	(0,000)	190,32	(0,000)	15,00	(0,059)	Sabit Etkiler
Model Kanada	39,03	(0,000)	831,96	(0,000)	38,37	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Genel	50,92	(0,000)	500,40	(0,000)	2,10	(0,997)	Tesadüfi Etkiler

Tablo 19’da görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Tablo 19’dan görüldüğü üzere Chow testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde tüm modeller için havuzlanmış model reddedilmiş sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde araştırma kapsamında yer alan tüm modeller için tesadüfi etkiler modeli kabul edilmiştir. Hausman test sonuçlarına göre “*Model Türkiye*”, “*Model Meksika*”, “*Model Japonya*”, “*Model İngiltere*”, “*Model Fransa*”, “*Model Brezilya*”, “*Model Almanya*” ve “*Model Genel*” modelleri tesadüfi etkiler tahmincisi ile; diğer modeller sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Tablo 20’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin Q oranına etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 20: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Frees**
Model Rusya	4401,02	(0,000)	1,1595	1,6	0,811
Model İtalya	2416,47	(0,000)	0,8318	1,1353	1,387
Model Hindistan	14979,05	(0,000)	1,1447	1,5801	1,116
Model G. Afrika	1386,1	(0,000)	0,8638	1,0613	1,125
Model Fransa	3185	(0,000)	0,7697	1,0515	0,827
Model Endonezya	1467,61	(0,000)	0,8045	1,1474	3,055
Model Avustralya	2281,7	(0,000)	0,7422	0,902	1,313
Model ABD	43512,74	(0,000)	0,6252	1,2506	1,446
Model Kanada	12538,65	(0,000)	0,7436	0,9845	1,444

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 20’den görüleceği üzere sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin tamamında temel varsayımlar kapsamında otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Dirençli standart hatalara sahip tahminciler kullanılarak modellerde sağlanamayan bu temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar giderilmiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm sabit etkili panel regresyon modellerinde otokorelasyon, değişen varyans, yatay kesit bağımlılığı sorunlarını dikkate alan “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 21’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin Q oranına etkisi hipotezinin analizi kapsamında tesadüfi etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçları paylaşılmıştır.

Tablo 21’den görüleceği üzere modellerin tamamında “*Levene-Brown ve Forsythe*” testi sonuçlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde değişen varyans sorunu bulunmaktadır. Tablo 21’den görüleceği üzere tesadüfi etkilerin var olduğu modellerde otokorelasyon sorunu ve birimler arası korelasyonu ifade eden yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin’a Q oranına etkisi hipotezinin tesadüfi etkiler tahmincilerine ilişkin temel

varsayımları kapsamında modellerde otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucu Tablo 21’den görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu karşılanamayan temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar dirençli kümelenmiş standart hataların elde edilmesini sağlayan “*Arellano, Froot ve Rogers*” tahmincisi kullanılarak yapılmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 311; Ün, 2018: 100).

Tablo 21: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri***			Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Levene-Brown ve Forsythe Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Lagrange Çarpımı (LM) (Pr>chi(2))	Frees*****
Model Türkiye	8,0947* 7,3553** 9,9339***	(0,000)	0,5725	0,9617	338,55 (0,000)	2,813
Model Meksika	3,8310* 2,8255** 3,2175***	(0,000)	1,2456	1,4776	411,02 (0,000)	1,000
Model Japonya	12,3393* 9,7560** 11,9729***	(0,000)	1,0491	1,1513	459,99 (0,000)	1,707
Model İtalya	31,3197* 30,1391** 31,0954***	(0,000)	0,3415	0,3504	1462,68 (0,000)	1,404
Model Fransa	9,8368* 5,7286** 8,7375***	(0,000)	0,7493	1,0139	900,41 (0,000)	1,659
Model Brezilya	11,7441* 4,3418** 8,3038***	(0,000)	0,5131	0,8962	280,19 (0,000)	1,121
Model Almanya	7,5852* 3,7427** 6,0026***	(0,000)	0,7633	1,0018	1506,61 (0,000)	0,773
Model Genel	13,1998* 8,2033** 11,9986***	(0,000)	0,6187	1,0391	508,52 (0,000)	0,738

*W0 **W50 ***W10

**** Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

***** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 22’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların Tobin Q oranına etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 22’den görüleceği üzere işletmelerin Tobin Q oranına şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi ayrıca işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına dağıttıkları temettülerin, işletme gelirlerinin, borç riskini temsil eden işletmelerin kaldıraç oranının, sistematik riski temsil eden BETA oranının, işletmenin finansal piyasa değerini temsil eden borsa değerinin, PD/DD

oranının etkisi panel regresyon sonuçları paylaşılmıştır. Söz konu sonuçlar çalışma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı olarak model kurulmak suretiyle test edilmiştir.

Tablo 22: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Tobin Q Oranı İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (Model)	Bağımsız Değişkenler	lnSR	KP	GEL	KAL	BETA	LnBD	PD/DD	ESG	R ²
Model Türkiye		-0,5571** (0,036)	-0,0003 (0,782)	0,0594* (0,074)	0,0024 (0,746)	-0,5519** (0,009)	0,2508** (0,028)	0,0122 (0,721)	-0,2819 (0,243)	0,708
Model Rusya		-0,0952*** (0,000)	0,0003 (0,685)	0,0121 (0,474)	0,0128*** (0,000)	0,0743 (0,145)	0,5758*** (0,000)	0,00007 (0,104)	-0,0391 (0,684)	0,5277
Model Meksika		-0,6401** (0,002)	0,0008 (0,319)	-0,0297 (0,240)	-0,0048 (0,424)	0,009** (0,014)	0,64006*** (0,000)	-0,0012 (0,730)	-0,2521 (0,352)	0,5361
Model Japonya		-0,2002*** (0,000)	-0,0004 (0,396)	0,0049 (0,631)	0,0015 (0,139)	0,0059 (0,870)	0,2278*** (0,000)	-0,0011** (0,002)	-0,1004 (0,222)	0,5154
Model İtalya		-0,1561** (0,004)	0,0002 (0,216)	0,0132* (0,100)	0,0051*** (0,000)	0,0593 (0,169)	0,2055*** (0,000)	-0,0003** (0,028)	-0,0383*** (0,000)	0,4396
Model İngiltere		1,05574 (0,375)	0,0284 (0,326)	-0,6622 (0,297)	-0,0815 (0,295)	-0,333 (0,515)	-0,1671 (0,747)	-0,0463 (0,294)	3,1053 (0,171)	0,0371
Model Hindistan		-0,7495*** (0,000)	-0,0018 (0,191)	0,086** (0,018)	0,0097* (0,088)	-0,1584 (0,476)	0,5751*** (0,000)	-0,0286** (0,014)	0,0721 (0,824)	0,2639
Model Güney Afrika		-0,9485*** (0,000)	0,0022** (0,050)	0,0381 (0,121)	0,0071** (0,014)	0,19* (0,092)	0,9088*** (0,000)	0,0014 (0,813)	-0,009** (0,041)	0,5352
Model Fransa		-0,5731*** (0,000)	-0,0007 (0,265)	0,0359 (0,174)	0,0111** (0,014)	-0,0196 (0,808)	0,5921*** (0,000)	0,0054** (0,029)	-0,0001 (0,944)	0,683
Model Endonezya		-1,5755*** (0,000)	-0,0057** (0,047)	-0,0959 (0,309)	0,0212* (0,053)	1,1801*** (0,001)	2,4443*** (0,000)	0,7662** (0,021)	-0,0083** (0,022)	0,3851
Model Çin		-0,0322 (0,294)	0,0008 (0,197)	0,0057 (0,784)	0,0055** (0,009)	-0,0204 (0,764)	0,3277*** (0,000)	-0,073** (0,008)	-0,0021 (0,309)	0,4956
Model Brezilya		-0,7686*** (0,000)	0,0014 (0,456)	0,0648 (0,102)	-0,0018 (0,743)	0,0103 (0,952)	0,555** (0,004)	0,012 (0,146)	-0,005** (0,009)	0,4894
Model Avustralya		-0,7193*** (0,000)	0,0003 (0,460)	-0,0048 (0,891)	0,0186*** (0,000)	-0,1398** (0,035)	0,9618*** (0,000)	-0,0194** (0,037)	0,0041 (0,486)	0,5308
Model Almanya		-0,5055** (0,011)	-0,0013 (0,202)	-0,0051 (0,712)	0,0033 (0,340)	0,1883 (0,373)	0,6045*** (0,000)	-0,0013 (0,154)	0,0007 (0,672)	0,2697
Model ABD		-1,4827*** (0,000)	-0,0033*** (0,000)	-0,0825 (0,304)	0,0259*** (0,000)	0,545* (0,057)	1,2826*** (0,000)	-0,0021** (0,014)	-0,0009 (0,743)	0,2761
Model Kanada		-0,3902*** (0,000)	-0,0007** (0,045)	0,0085 (0,461)	0,0099** (0,009)	-0,0274 (0,496)	0,3456*** (0,000)	0,0002 (0,472)	0,0043** (0,008)	0,3128
Model Genel		-0,7841** (0,005)	0,0012** (0,008)	-0,0574 (0,115)	0,0353*** (0,001)	-0,0493* (0,088)	0,9065 (0,530)	0,0002 (0,728)	0,0013 (0,710)	0,4336

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin Q oranına etkisi hipotezi kapsamında kurulan panel regresyon modeli sonuçlarında Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme gelirinin ve hisse senetleri piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, işletme BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Rusya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetlerinin borsa değerinin, kaldıraç oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Meksika’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme BETA oranının ve hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Japonya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetlerinin borsa değerinin ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynağının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını kaldıraç oranının, piyasa değerinin ve PD/DD oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Çin’de faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını kaldıraç ve BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. ABD’de faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetleri piyasa değerinin, kaldıraç ve BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, PD/DD oranının ve temettü dağıtımının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Türkiye, Rusya, Meksika, Japonya, Fransa, Çin, ABD modelleri için işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin Tobin Q oranını istatistiksel olarak anlamsız ve **negatif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir.

İngiltere’de faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını istatistiksel anlamlı olarak pozitif veya negatif yönde etkileyen herhangi bir bulgu bulunmamaktadır. Hindistan’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme gelirinin, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin, işletme kaldıraç oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının, PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin ve kaldıraç oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, BETA ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Almanya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında Tobin

Q oranını hisse senedi başına dağıtılan temettü ve işletme kaldıraç oranı ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği; işletme özkaynaklarından ve BETA oranından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilendiği bulgusu tablodan görülmektedir. İngiltere, Hindistan, Avustralya, Almanya, Genel modelleri bağlamına işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin Tobin Q oranını istatistiksel olarak **pozitif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₄: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin Tobin Q oranına etkisi vardır.*” hipotezi Türkiye, Rusya, Meksika, Japonya, İngiltere, Hindistan, Fransa, Çin, Avustralya, Almanya, ABD ve Genel modelleri için reddedilmiştir.

İtalya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme gelirinin, kaldıraç oranının ve işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletmenin özkaynaklarının ve PD/DD oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Güney Afrika’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme hisse senetleri başına dağıtılan temettünün, kaldıraç ve BETA oranının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Endonezya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını kaldıraç, BETA ve PD/DD oranının, işletme piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına ödenen temettünün istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Brezilya’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme geliri ve işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İtalya, Güney Afrika, Endonezya, Brezilya, modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin Tobin Q oranını istatistiksel olarak anlamlı ve **negatif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir.

Kanada’da faaliyette bulunan işletmelerin Tobin Q oranını işletme kaldıraç oranının ve piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına ödenen temettünün anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Kanada modeli bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin Tobin Q oranını istatistiksel olarak anlamlı ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₄: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin Tobin Q oranına etkisi vardır.*” hipotezi İtalya, Güney Afrika, Endonezya, Brezilya, Kanada modelleri için kabul edilmiştir.

Tablo 23’te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Söz konusu hipotez araştırma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 23: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Türkiye	126,26	(0,000)	816,00	(0,000)	20,29	(0,005)	Sabit Etkiler
Model Rusya	280,16	(0,000)	793,42	(0,000)	21,42	(0,003)	Sabit Etkiler
Model Meksika	60,13	(0,000)	389,34	(0,000)	9,47	(0,221)	Tesadüfi Etkiler
Model Japonya	71,01	(0,000)	741,76	(0,000)	50,63	(0,000)	Sabit Etkiler
Model İtalya	23,99	(0,000)	521,38	(0,000)	22,53	(0,002)	Sabit Etkiler
Model İngiltere	92,72	(0,000)	1135,80	(0,000)	40,49	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Hindistan	25,82	(0,000)	277,85	(0,000)	18,68	(0,009)	Sabit Etkiler
Model G. Afrika	19,35	(0,000)	266,33	(0,000)	23,78	(0,001)	Sabit Etkiler
Model Fransa	304,53	(0,000)	2228,91	(0,000)	21,41	(0,003)	Sabit Etkiler
Model Endonezya	322,77	(0,000)	648,95	(0,000)	12,46	(0,087)	Sabit Etkiler
Model Çin	65,62	(0,000)	531,27	(0,000)	38,18	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Brezilya	28,56	(0,000)	584,86	(0,000)	16,48	(0,021)	Sabit Etkiler
Model Avustralya	74,54	(0,000)	1883,53	(0,000)	6,36	(0,498)	Tesadüfi Etkiler
Model Almanya	121,36	(0,000)	1612,17	(0,000)	15,12	(0,035)	Sabit Etkiler
Model ABD	32,59	(0,000)	804,92	(0,000)	45,22	(0,000)	Sabit Etkiler
Model Kanada	152,92	(0,000)	2103,53	(0,000)	7,58	(0,371)	Tesadüfi Etkiler
Model Genel	50,46	(0,000)	516,92	(0,000)	2,86	(0,898)	Sabit Etkiler

Tablo 23’ten görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Tablo 23’ten görüleceği üzere Chow testi bulgu sonuçlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde tüm modeller için havuzlanmış model reddedilmiş sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi bulgu sonuçlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde araştırma kapsamında yer alan tüm modeller için tesadüfi etkiler modeli kabul edilerek havuzlanmış model reddedilmektedir. Hausman test sonuçlarına göre “*Model Japonya*”, “*Model Avustralya*”, “*Model Kanada*” modelleri tesadüfi etkiler tahmincisi ile; diğer modeller sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir

Tablo 24’te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 24: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Sabit Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Frees**
Model Türkiye	1786,23	(0,000)	0,9439	1,2621	3,136
Model Rusya	0,0005	(0,000)	1,3039	1,4815	3,464
Model Japonya	1944,38	(0,000)	0,3658	0,5598	2,849
Model İtalya	13883,6	(0,000)	0,3910	0,5086	2,103
Model İngiltere	2673,52	(0,000)	0,5677	0,8157	1,737
Model Hindistan	13279,03	(0,000)	0,6712	1,2240	2,159
Model G. Afrika	20356,62	(0,000)	0,4589	0,9544	2,593
Model Fransa	3683,88	(0,000)	0,6011	0,8959	3,460
Model Endonezya	2327,33	(0,000)	0,4972	1,0222	2,328
Model Çin	4303,76	(0,000)	0,3822	0,8608	3,244
Model Brezilya	12373,11	(0,000)	0,4663	0,8353	4,184
Model Almanya	5950,87	(0,000)	0,3482	0,6707	3,963
Model ABD	39996,9	(0,000)	0,1778	0,5019	4,296

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198'dir.

Tablo 24'ten görüleceği üzere sabit etkiler tahmincisi seçilen modellerde temel varsayımlar kapsamında otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunları bulunmaktadır. Dirençli standart hatalara sahip tahminciler kullanılarak modellerde sağlanamayan bu temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar giderilmiştir. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan tüm sabit etkili panel regresyon modellerinde otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve değişen varyans sorunlarını dikkate alan “*Driscoll ve Kraay*” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 25'te işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi hipotezinin analizi kapsamında tesadüfi etkiler tahmincisi seçilen modellerin temel varsayımları sonuçları paylaşılmıştır.

Tablo 25'ten görüleceği üzere modellerin tamamında “*Levene-Brown ve Forsythe*” testi sonuçlarında %1 anlamlılık düzeyinde değişen varyans temel varsayımı sağlanamamaktadır. Tablo 25'ten görüleceği üzere tesadüfi etkilerin var olduğu modellerde otokorelasyon sorunu ve birimler arası korelasyonu ifade eden yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Tobin'a Q oranına etkisi hipotezinin tesadüfi etkiler tahmincilerinin

karşılanamayan temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar dirençli kümelenmiş standart hataların elde edilmesini sağlayan “Arellano, Froot ve Rogers” tahmincisi kullanılarak yapılmıştır .

Tablo 25: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modellerine İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri***		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri	
	Levene-Brown ve Forsythe Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Lagrange Çarpanı (LM) (Pr>chi(2))	Frees*****
Model Meksika	6,9046* 3,7231** 4,7001***	(0,000)	0,4778	0,8867	397,64 (0,000)	1,639
Model Avustralya	11,0998* 7,9919** 10,7553***	(0,000)	0,4548	0,7854	1898,45 (0,000)	4,649
Model Kanada	15,1995* 13,5642** 15,5454***	(0,000)	0,2463	0,7322	2110,41 (0,000)	5,525
Model Genel	7,0802* 2,6115** 4,1358***	(0,000)	0,5962	1,2663	532,19 (0,000)	2,009

*W0 **W50 ***W10

**** Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

***** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198'dir.

Tablo 26’da işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların PD/DD oranına etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 26’dan görüleceği üzere işletmelerin PD/DD oranına şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi ayrıca işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına dağıtılan temettülerin, işletme gelirlerinin, borç riskini temsil eden işletmelerin kaldıraç oranının, sistematik riski temsil eden BETA oranının, işletmenin finansal piyasa değerini temsil eden borsa değerinin etkisi panel regresyon sonuçları paylaşılmıştır. Söz konu sonuçlar çalışma kapsamında yer alan ülkeler için ayrı ayrı olarak model kurulmak suretiyle test edilmiştir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi hipotezi kapsamında kurulan panel regresyon modeli sonuçlarında Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının, işletme BETA oranının ve hisse senetleri piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Meksika’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletmenin özkaynaklarının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İtalya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletmenin özkaynaklarının, işletme hisse senetlerinin borsa değerinin anlamlı ve pozitif

yönde etkilediği; işletme gelirinin ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. İngiltere’de faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının ve BETA oranının istatistiksel anlamlı olarak pozitif yönde; işletme kaldıraç oranının ise anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Hindistan’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletmenin özkaynaklarının, işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin, anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç ve BETA oranının, hisse senedi başına dağıtılan temettünün istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. ABD’de faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme hisse senetleri piyasa değerinin, temettü dağıtımının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir.

Türkiye, Meksika, İtalya, İngiltere Hindistan, ABD modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin PD/DD oranını istatistiksel olarak anlamsız ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bununla birlikte Kanada ve Rusya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını anlamlı olarak negatif veya pozitif yönde etkileyen değişken bulgusuna ulaşılammıştır.

Japonya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının ve BETA oranının anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç oranının ve hisse senedi başına ödenen temettünün istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Fransa’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının, piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Almanya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının, işletme gelirinin ve işletme hisse senetlerinin piyasa değerinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında PD/DD oranını işletme özkaynakları, hisse senedi başına dağıtılan temettü ve işletme kaldıraç oranı ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği; işletme BETA oranından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilendiği bulgusu tablodan görülmektedir. Japonya, Fransa, Almanya ve Genel modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin PD/DD oranını istatistiksel olarak **negatif** yönde etkilediği görülmekle beraber bu katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₅: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi vardır.*” hipotezi Türkiye, Rusya, Meksika, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Almanya, ABD, Kanada ve Genel modelleri için desteklenememiştir.

Tablo 26: İşletmelerin Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile PD/DD Oranı İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	lnSR	KP	GEL	KAL	BETA	LnBD	ESG	R ²
Bağımlı Değişken (Model)								
Model Türkiye	1,37*** (0,000)	0,0017 (0,343)	0,0391 (0,575)	-0,0251*** (0,000)	0,9811** (0,002)	0,5923*** (0,000)	0,1561 (0,427)	0,4526
Model Rusya	59,9973 (0,139)	0,2687 (0,429)	7,3413 (0,243)	0,3321 (0,643)	165,3465 (0,127)	9,2406 (0,665)	14,5737 (0,875)	0,0558
Model Meksika	4,6445*** (0,000)	-0,0135 (0,177)	0,7738 (0,175)	-0,0146 (0,706)	-0,0426 (0,523)	2,5982** (0,035)	2,3334 (0,498)	0,1835
Model Japonya	20,95*** (0,000)	-0,0727* (0,052)	0,0383 (0,949)	-0,6979*** (0,000)	11,5727** (0,002)	3,2469 (0,150)	-2,4323 (0,833)	0,3804
Model İtalya	211,64*** (0,001)	0,2234 (0,732)	-133,2876** (0,021)	1,5355 (0,778)	-735,7334*** (0,000)	415,3565*** (0,001)	238,1976 (0,378)	0,2771
Model İngiltere	13,425*** (0,000)	0,027 (0,113)	-0,0456 (0,911)	-0,3860*** (0,000)	1,509** (0,047)	2,5013 (0,135)	6,207 (0,123)	0,5569
Model Hindistan	0,9583*** (0,000)	-0,0065** (0,026)	-0,1449 (0,126)	-0,0354*** (0,000)	-0,2759* (0,067)	0,5985** (0,018)	0,8841 (0,143)	0,3797
Model Güney Afrika	10,9584*** (0,000)	-0,0527*** (0,000)	0,7222*** (0,000)	-0,1405*** (0,001)	-1,6062 (0,259)	0,8099 (0,395)	0,0715*** (0,000)	0,4176
Model Fransa	21,0181*** (0,000)	0,0016 (0,839)	-0,3101 (0,473)	-0,3238*** (0,000)	1,4454 (0,253)	7,039*** (0,000)	-0,0556*** (0,000)	0,7539
Model Endonezya	0,272*** (0,000)	-0,0001 (0,804)	0,0312 (0,107)	-0,0058 (0,163)	-0,0208 (0,630)	-0,1152* (0,061)	-0,0009** (0,002)	0,4303
Model Çin	0,9291*** (0,000)	0,0035* (0,081)	-0,0258 (0,592)	-0,0161*** (0,000)	-0,1966 (0,313)	0,319** (0,003)	-0,0112** (0,007)	0,6575
Model Brezilya	4,6261*** (0,000)	0,0031 (0,472)	-0,1383 (0,171)	-0,0834*** (0,000)	-1,8016*** (0,000)	0,1681 (0,665)	-0,0102*** (0,000)	0,4275
Model Avustralya	4,1287*** (0,000)	0,0056 (0,246)	-0,0982 (0,612)	-0,1117** (0,012)	-1,5601** (0,003)	1,0753 (0,331)	0,1602** (0,010)	0,3204
Model Almanya	27,4535*** (0,000)	-0,0254 (0,155)	2,5084*** (0,000)	-0,7377*** (0,000)	4,6349 (0,164)	10,6021*** (0,000)	-0,0076 (0,694)	0,5183
Model ABD	-0,6478 (0,900)	0,1312** (0,048)	-1,4917 (0,518)	-0,1779* (0,094)	5,349 (0,434)	17,3269** (0,003)	0,0409 (0,377)	0,1756
Model Kanada	14,8003 (0,155)	0,0254 (0,302)	-0,2047 (0,826)	-0,0606 (0,587)	-6,3827 (0,520)	5,9668 (0,109)	0,685 (0,346)	0,167
Model Genel	65,0401** (0,005)	0,587** (0,008)	-2,0597 (0,115)	0,4799*** (0,001)	-7,7099* (0,088)	-25,5884 (0,530)	-1,9367 (0,710)	0,1518

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

Güney Afrika’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının, işletme gelirinin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği; kaldıraç oranının, işletme hisse senetleri başına dağıtılan temettünün istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Avustralya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının

anlamli ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamli ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Güney Afrika ve Avustralya modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin PD/DD oranını istatistiksel olarak anlamli ve **pozitif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir.

Endonezya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının anlamli ve pozitif yönde etkilediği; işletme piyasa değerinin istatistiksel olarak anlamli ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Çin’de faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının, hisse senedi başına ödenen temettünün ve piyasa değerinin anlamli ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç oranının istatistiksel olarak anlamli ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Brezilya’da faaliyette bulunan işletmelerin PD/DD oranını işletme özkaynaklarının anlamli ve pozitif yönde etkilediği; işletme kaldıraç ve BETA oranının istatistiksel olarak anlamli ve negatif yönde etkilediği bulgusu tablodan görülmektedir. Endonezya, Çin ve Brezilya modelleri bağlamında işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri değişkeni ise işletmelerin PD/DD oranını istatistiksel olarak anlamli ve **negatif** yönde etkilediği tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₅: İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının PD/DD oranına etkisi vardır.*” hipotezi Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Çin, Brezilya, Avustralya modelleri için desteklenmektedir.

Yukarıda açıklanan bulgular kapsamında muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının finansal performansa etkisi hipotez sonuçları zet olarak Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27’den görüleceği üzere işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların aktif kârlılıklarına etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye, Rusya, Japonya, İtalya, Hindistan, Fransa, Çin, Almanya, Genel modelleri için reddedilmektedir. Meksika, İngiltere, Güney Afrika, Endonezya, Brezilya, Avustralya, ABD ve Kanada için kabul edilmekle beraber Meksika, İngiltere, Endonezya, Avustralya, ABD ve Kanada lkelerinin işletmelerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin aktif kârlılığını negatif yönde; Brezilya ve Güney Afrika lkelerinin işletmeleri için şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin aktif kârlılığını pozitif yönde etkilediği paylaşılabilir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların zkaynak kârlılıklarına etkisi hipotezi Rusya, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Almanya, Avustralya, ABD, Kanada ve Genel modelleri için reddedilmektedir. Türkiye, Meksika, Çin, Brezilya için kabul edilmekle beraber Türkiye, Meksika, Çin, Brezilya lkelerinin işletmeleri için şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin zkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Tablo 27: Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Finansal Performansa Etkisi
Hipotez Sonuçları

Hipotez	H ₁		H ₂		H ₃		H ₄		H ₅	
Model	Aktif Kârlılığı		Özkaynak Kârlılığı		Yatırım Ser. Getirisi		PD/DD		Tobin Q	
Türkiye	+	Ret	+	Kabul	+	Ret	-	Ret	+	Ret
	Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	
Rusya	+	Ret	-	Ret	-	Kabul	-	Ret	+	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız	
Meksika	-	Kabul	+	Kabul	-	Kabul	-	Ret	+	Ret
	Anlamlı		Anlamlı		Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız	
Japonya	+	Ret	-	Ret	+	Ret	-	Ret	-	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	
İtalya	+	Ret	+	Ret	-	Ret	-	Kabul	+	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız	
İngiltere	-	Kabul	+	Ret	-	Ret	+	Ret	+	Ret
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	
Hindistan	+	Ret	-	Ret	+	Ret	+	Ret	+	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	
Güney Afrika	+	Kabul	+	Ret	+	Ret	-	Kabul	+	Kabul
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız		Anlamlı		Anlamlı	
Fransa	-	Ret	+	Ret	-	Ret	-	Ret	-	Kabul
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamlı	
Endonezya	-	Kabul	+	Ret	-	Kabul	-	Kabul	-	Kabul
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamlı		Anlamlı		Anlamlı	
Çin	+	Ret	+	Kabul	+	Ret	-	Ret	-	Kabul
	Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız		Anlamlı	
Brezilya	+	Kabul	+	Kabul	+	Kabul	-	Kabul	-	Kabul
	Anlamlı		Anlamlı		Anlamlı		Anlamlı		Anlamlı	
Avustralya	-	Kabul	+	Ret	+	Kabul	+	Ret	+	Kabul
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız		Anlamlı	
Almanya	+	Ret	+	Ret	+	Ret	+	Ret	-	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	
ABD	-	Kabul	+	Ret	-	Kabul	-	Ret	+	Ret
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamlı		Anlamsız		Anlamsız	
Kanada	-	Kabul	-	Ret	-	Kabul	+	Kabul	+	Ret
	Anlamlı		Anlamsız		Anlamlı		Anlamlı		Anlamsız	
Genel	+	Ret	-	Ret	+	Ret	+	Ret	-	Ret
	Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız		Anlamsız	

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların yatırım sermayesi getirisine etkisi hipotezi Türkiye, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Güney Afrika, Fransa, Çin, Almanya ve Genel modelleri için reddedilmektedir. Rusya, Meksika, Endonezya, Brezilya, Avustralya, ABD, Kanada için kabul edilmekle beraber Rusya, Meksika, Endonezya, ABD ve Kanada ülkelerinin işletmelerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin yatırım sermayesi getirisini negatif yönde; Avustralya ve Brezilya ülkelerinin işletmeleri için şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin yatırım sermayesi getirisini pozitif yönde etkilediği Tablo 27'den görülmektedir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların PD/DD oranına etkisi hipotezi Türkiye, Rusya, Meksika, Japonya, İngiltere, Hindistan, Almanya, ABD, Kanada ve Genel modelleri için reddedilmektedir. İtalya, Güney Afrika, Fransa, Endonezya, Çin, Brezilya, Kanada için kabul edilmekle beraber İtalya, Güney Afrika, Endonezya ve Brezilya ülkelerinin işletmelerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin PD/DD oranına negatif yönde; Kanada ülkesinin işletmeleri için şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin PD/DD oranını pozitif yönde etkilemektedir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaların Tobin Q oranına etkisi hipotezi Türkiye, Rusya, Meksika, Japonya, İtalya, İngiltere, Hindistan, Fransa, Almanya, ABD, Kanada ve Genel modelleri için reddedilmektedir. Güney Afrika, Endonezya, Çin, Brezilya ve Avustralya için kabul edilmekle beraber Endonezya, Çin, Brezilya ülkelerinin işletmelerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin Tobin Q oranını negatif yönde; Güney Afrika ve Avustralya ülkelerinin işletmeleri için şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları işletmelerin Tobin Q oranını pozitif yönde etkilediği paylaşılabılır.

3.3.4.2. Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Toplumsal Gelişime Etkisi

Çalışmanın hipotezleri kapsamında (H₆-H₇) işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının İnsani Gelişim Endeksi'ne ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi'ne etkisi Panel veri modelleri aracılığıyla analiz edilmiştir.

Tablo 28'de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişim bağlamında İnsani Gelişim Endeksine etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır. Tablo 28'den görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Chow testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde model için sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeylerinde araştırma kapsamında model için tesadüfi etkiler model kabul edilmiştir. Hausman test sonuçlarına göre model tesadüfi etkiler

tahmincisi ile analiz edilmiştir. Test sonuçlarına göre modelin tesadüfi etkiler modeli ile analiz edilmesine karar verilmiştir.

Tablo 28: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
Model Genel	502,00	(0,000)	592,89	(0,000)	8,28	(0,309)	Tesadüfi Etkiler

Tablo 29’da işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının İnsani Gelişim Endeksine etkisi hipotezinin analizi kapsamında tesadüfi etkiler tahmincisi seçilen modelin temel varsayımlarının sonuçları paylaşılmıştır

Tablo 29: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Tesadüfi Etkiler Modeline İlişkin Temel Varsayımlar

Model	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri***			Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Levene-Brown ve Forsythe Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Lagrange Çarpımı (LM) (Pr>chi(2))	Frees*****
İGE	4,6977* 2,2017** 4,1749***	(0,000)	0,5858	1,0093	601,14 (0,000)	2,402

***W0 **W50 ***W10**

**** Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

***** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

. Tablo 29’den görüleceği üzere işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının İnsani Gelişim Endeksine etkisi hipotezinin tesadüfi etkiler tahmincilerine ilişkin temel varsayımları kapsamında modellerin tamamında değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılık sorunu bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu karşılanamayan temel varsayımlardan kaynaklanacak sorunlar dirençli kümelenmiş standart hataların elde edilmesini sağlayan “Arellano, Froot ve Rogers” tahmincisi kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 30’da işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının İnsani Gelişim Endeksine etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir. Tablo 30’dan görüleceği üzere ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında İnsani Gelişim Endeksine işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri ortalamaları, işletmelerin özkaynakları, işletmelerin kaldırıcı oranı ortalamaları ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği bulgusu tablodan görülmektedir. Bu kapsamda “*H₆: İşletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişime etkisi vardır.*” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 30: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İGE İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonucu

Bağımsız Değişkenler	lnSR	ROI	TQ	FK	lnBD	PD/DD	ESG	R ²
Bağımlı Değişken (Model)								
İGE	0,0178* (0,063)	-0,0079 (0,811)	0,0016 (0,639)	0,0014** (0,029)	-0,0018 (0,769)	0,00925 (0,624)	0,0016*** (0,000)	0,6938

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

Tablo 31’de işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının İnsani Gelişim Endeksine etkisi hipotezinin ülke kukla değişkenleri aracılığıyla sınanması durumundaki panel regresyon tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 31: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile İnsani Gelişim Endeksi İlişkisinin Ülke Kukla Değişkenler Dâhil Panel Regresyon Tahmin Sonucu

İGE	Katsayılar	Standard Hata	t Değeri	p Değeri	Anlamlılık Düzeyi
lnSR	0,018	0,006	2,82	0,005	*
ROI	0,007	0,039	0,19	0,849	
TQ	0,002	0,003	0,66	0,511	
FK	0,001	0	3,67	0	***
lnBD	-0,002	0,005	-0,36	0,715	
PD	0	0	0,48	0,32	
ESG	0,002	0	10,88	0	***
Rusya	0,102	0,012	8,34	0	***
Türkiye	0,089	0,012	7,57	0	***
Japonya	0,137	0,012	11,25	0	***
İtalya	0,117	0,012	9,73	0	***
İngiltere	0,142	0,013	10,73	0	***
Hindistan	-0,118	0,011	-10,65	0	***
G. Afrika	0	0,013	-0,03	0,976	
Fransa	0,124	0,013	9,71	0	***
Endonezya	0,013	0,013	1,04	0,3	
Çin	0	0,014	-0,01	0,989	
Brezilya	-0,007	0,012	-0,60	0,549	
Avustralya	0,176	0,012	14,83	0	***
Almanya	0,165	0,013	13,02	0	***
ABD	0,133	0,015	8,97	0	***
Kanada	0,176	0,012	14,10	0	***

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

**** Oluşturulan ülke kuklalarından "Meksika" model dışında bırakılmıştır

Tablo 31’den görüldüğü üzere ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenlere, ülkeler kukla değişken olarak dâhil edildiğinde Meksika ülkesi verilerine göre Güney Afrika, Endonezya, Çin ve Brezilya hariç diğer ülkelerin parametrelerinin anlamlı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 32’de işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksine etkisi hipotezinin panel veri modelleri arasında seçim kriterleri sonuçları paylaşılmıştır.

Tablo 32: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Panel Veri Modelleri Arasında Seçim Kriterleri

Modeller	F (Chow) Testi ve Olasılık Değeri		Breusch-Pagan (LM) Testi ve Olasılık Değeri		Hausman Testi ve Olasılık Değeri		Seçilen Panel Veri Modeli
SKAE	699,14	0,000	528,00	0,000	13,90	0,084	Sabit Etkiler

Tablo 32’den görüleceği üzere panel veri modelinin seçiminde Breusch-Pagan (LM), Hausman, F (Chow) testlerinden yararlanılmıştır. Chow testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde model için havuzlanmış model reddedilmiş sabit etkiler modeli kabul edilmiştir. Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi bulgu sonucuna göre %1 anlamlılık düzeylerinde araştırma kapsamında model için tesadüfi etkiler modeli kabul edilmektedir. Hausman test sonuçlarına göre model sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir. Test sonuçlarına göre model sabit etkiler tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Tablo 33: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Sabit Etkiler Modeline İlişkin Temel Varsayımlar

Modeller	Değişen Varyans Testi		Otokorelasyon Testleri*		Yatay Kesitsel Bağımlılık Testleri
	Değiştirilmiş Wald Testi	Olasılık Değeri	Bhargava etc.DW	Baltagi-WhuLBI	Frees**
SKAE	477,73	(0,000)	0,9539	1,1732	1,413

* Otokorelasyon sorunu 1,80 ve altı değerlerde kabul edilmiştir.

** Frees testi için %1 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 0,5198’dir.

Tablo 33’te işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksine etkisi hipotezinin analizi kapsamında sabit etkiler tahmincisi seçilen modelin temel varsayımlarının sonuçları paylaşılmıştır. Tablo 33’ten görüleceği üzere sabit etkiler tahmincisi seçilen modelin tamamında sabit etkiler modelinin temel varsayımları olan değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunları mevcuttur. Bu kapsamda hipotez bağlamında kurulan sabit etkili panel regresyon modelinde sağlanamayan temel varsayım sorunlarını dikkate alan “Driscoll ve Kraay” tahmincisi ile katsayılar tahmin edilmiştir.

Tablo 34’te işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksine etkisi hipotezinin panel regresyon tahmin sonucu görülmektedir. Tablo 34’ten görüleceği üzere ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenler kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksine işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını temsil eden ESG dereceleri ortalamaları, yatırım sermayesi getiri ortalamaları, işletmelerin kaldıraç oranı ortalamaları ve işletmelerin PD/DD oranı ortalamaları ile anlamlı ve pozitif yönde etkilendiği; işletmelerin özkaynakları ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilendiği bulgusu tablodan

görülmektedir. Bu kapsamda “*H₇: İşletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik uygulamalarının sürdürülebilirliğe etkisi vardır.*” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 34: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (Model)	Bağımsız Değişkenler	lnSR	ROI	TQ	FK	lnBD	PD/DD	ESG	R ²
SKAE		-0,7047** (0,004)	8,5933** (0,018)	-0,1195 (0,207)	0,1009** (0,006)	-0,0467 (0,786)	0,0018* (0,094)	0,0769*** (0,000)	0,4736

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

Tablo 35’te işletmelerin şeffaflık hesap verebilirlik uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksine etkisi hipotezinin ülke kukla değişkenleri aracılığıyla sınanması durumundaki panel regresyon tahmin sonucu görülmektedir.

Tablo 35: İşletmelerin Şeffaflık Hesap Verebilirlik Uygulamaları ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi İlişkisinin Ülke Kukla Değişkenler Dahil Panel Regresyon Tahmin Sonucu

SKAE	Katsayılar	Standard Hata	t Değeri	p Değeri	Anlamlılık Düzeyi
lnSR	-0,919	0,387	-2,37	0,018	**
ROI	7,08	2,314	3,06	0,002	***
TQ	-0,125	0,167	-0,75	0,455	
FK	0,096	0,024	3,98	0	***
lnBD	-0,061	0,305	-0,20	0,84	
PD	0,002	0,002	1,06	0,288	
ESG	0,076	0,009	8,24	0	***
Rusya	2,036	0,731	2,78	0,005	***
Türkiye	-1,527	0,702	-2,18	0,03	**
Japonya	9,351	0,730	12,80	0	***
İtalya	6,228	0,717	8,69	0	***
İngiltere	9,528	0,789	12,07	0	***
Hindistan	-13,24	0,663	-19,97	0	***
G. Afrika	-8,418	0,769	-10,94	0	***
Fransa	9,798	0,761	12,87	0	***
Endonezya	-4,038	0,758	-5,33	0	***
Çin	2,455	0,861	2,85	0,004	***
Brezilya	0,649	0,693	0,94	0,349	
Avustralya	0,971	0,711	1,37	0,172	
Almanya	10,443	0,759	13,75	0	***
ABD	5,308	0,889	5,97	0	***
Kanada	7,613	0,746	10,21	0	***

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre katsayıların anlamlılığı temsil etmektedir.

**** Oluşturulan ülke kuklalarından "Meksika" model dışında bırakılmıştır.

Tablo 35’ten görüldüğü üzere ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen değişkenlere, ülkeler kukla değişken olarak dâhil edildiğinde Meksika ülkesi verilerine göre Brezilya ve Avustralya hariç diğer ülkelerin parametrelerinin anlamlı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 36’da toplumsal gelişime ve sürdürülebilir kalkınmaya muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkisi hipotezlerinin özet sonuçları sunulmuştur.

Tablo 36: Muhasebede Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamalarının Toplumsal Gelişim ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi Hipotez Sonuçları

Model	Hipotezler	H ₆		H ₇	
		Toplumsal Gelişim		Sürdürülebilir Kalkınma	
Genel		+	Kabul	+	Kabul
		Anlamlı		Anlamlı	

Tablo 36’dan görüleceği üzere muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişim ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde olumlu ve istatistiki olarak anlamlı etkisi bulunmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Muhasebe, birey, işletme ve toplumun zaman içinde değişen finansal ve finansal olmayan bilgi ihtiyacını karşılayan bir bilgi sistemi olarak nitelendirilebilir. Şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanabilmesi adına muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen söz konusu finansal ve finansal olmayan nitelikteki bilgilerin toplumsal gelişimde önemli bir role sahip olduğu ifade edilebilir. Tarihsel süreçte muhasebe bilgi ve uygulamalarının gelişiminde din, kültür, ekonomik gelişmişlik seviyesi, hukuk sistemi, tarih, politik sistem ve sosyal iklim gibi birçok faktörün etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca dünya genelinde yaşanan ekonomik olaylar, finansal krizler, politik çevre, işletme faaliyetlerinin sosyal ve çevresel etkileri gibi hususlar, paydaşların muhasebeden beklentilerini ve muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen bilgilere karşı duydukları güven düzeyini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, muhasebe alanında kural koyucular, paydaşların muhasebe bilgisine olan güven düzeylerinin korunması ve artırılması adına çeşitli düzenlemeler yaparak şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının gelişimine katkı sunmaktadır.

Muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik, başta işletmelerin varlık ve kaynak yapısı ile finansal performansı hakkında ve ayrıca işletme karar alıcılarının planlamalarını nasıl sürdürebilecekleri ve geliştirebilecekleri hususunda bilgiler sağlamaktadır. Sağlanan bu bilgilere dayalı yürütülen karar süreçlerinde mevcut ve potansiyel yatırımcılar ile işletme paydaşlarına gelecekte yaratılacak değer ve nakit akışı süreçlerine ilişkin önemli bir öngörü sunularak birikimli bir biçimde ülke ekonomisini de etkileyebilen önemli bir bilgi bütünlüğü oluşturulmaktadır. Bu kapsamda işletmeler tarafından muhasebe aracılığıyla hazırlanan raporlar, paydaşların bilgi edinme hakları kapsamında finansal ve finansal olmayan bilgilerin açıklanmasında şeffaflık ve hesap verebilirlik adına son derece önemli uygulamalardır. Temel mali tablolara ilaveten sunulan söz konusu raporlar (*Sürdürülebilirlik Raporlaması, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması, Entegre Raporlama*) aracılığıyla uzun vadeli kârlılık, sosyal adalet, çevre koruması, iş stratejileri vb. işletme hususları bir arada sunulmaktadır. Sürdürülebilir küresel ekonomiye ilişkin kurumsal raporlama, sürdürülebilirlik risklerinin belirlenmesi, yatırımcı ve tüketici güveninin artırılması bakımından sosyal ve çevresel faktörler de dâhil olmak üzere giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarıyla finansal bilgilerin yanında finansal olmayan bilgilerin de açıklanması, muhasebenin “*toplumsal gelişimin refleksi*” konumuna dönüşmesini sağlamakla beraber işletmelerin performansının ve toplum üzerindeki etkisinin ölçülmesine, izlenilmesine ve yönetilmesine de katkıda bulunmaktadır.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlayan muhasebe bilgisi, müreffeh bir toplumun temel yapıtaşını oluşturarak, destek olmak suretiyle kaynakların etkili bir şekilde tahsisini sağlayabilmektedir. Sosyal sorumluluk bağlamında muhasebe aracılığıyla üretilen bilgiler işletmeler başta olmak üzere toplumun ve ülkelerin ekonomik, çevresel ve sosyal bağlamda gelişmelerine olumlu yönde katkı sunmaktadır. İşletmelerin sosyal sorumluluk bağlamında bilgi kullanıcılarına sağladıkları finansal ve finansal olmayan kaliteli muhasebe bilgisi, işletmelerin yüksek maliyetli borçlanma araçları yerine düşük maliyetli fon sağlayan yatırımcılarla buluşmasını sağlayabilir. Böylelikle derinleşen ve gelişen sürdürülebilir yatırımları destekleyen finansal piyasalar oluşabilir. Kaliteli muhasebe bilgisi, mali tabloların vergisel amaçtan ziyade bilgi paylaşımı yaklaşımında düzenlenmesini, işletmelerin özkaynak değerlerinin ve finansal krizlere karşı dirençlerinin artmasını, ayrıca işletmelerin vergiden kaçınma yöntemlerini gerçekleştirme ihtimallerinin azaltılmasını ve azınlık payına sahip hissedarların korunmasını, işletmelerin faaliyetlerini daha sürdürülebilir bir dünya ekseninde gerçekleştirmelerini destekleyebilir. Konu ile ilgili daha öncede ifade edildiği üzere "...muhasebenin sadece işletme ve işletme faaliyetleri ile değil tüm toplumsal ve bireysel ekonomik ve sosyal faaliyetler için kullanılabilecek yapıya kavuşturulması gerekmektedir..." (Daştan, 2017: 1254) değerlendirmesi eşliğinde, toplumsal gelişmenin sağlanmasında ihtiyaç duyulan bilginin, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları aracılığıyla sadece işletmeye yönelik değil tüm toplumsal katmanlar ve bireysel faaliyetler için sağlanabileceği ifade edilebilir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarına etkisinin ve ardından işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisinin analiz edildiği bu çalışmada elde edilen model tahmin sonuçları ve literatür karşılaştırması özetle aşağıda sunulmuştur.

Finansal performans bağlamında muhasebe ve piyasa temelli oranlar olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde, şeffaflık ve hesap verebilirlik tarafından **aktif kârlılığı**, Meksika, İngiltere, Endonezya, Avustralya, ABD ve Kanada'daki işletmeleri **negatif** yönde; *Brezilya ve Güney Afrika* 'daki işletmeleri için **pozitif** yönde; **özkaynak kârlılığı**, *Türkiye, Meksika, Çin, Brezilya* 'daki işletmeleri **pozitif** yönde; **yatırım sermayesi getirisini**, Rusya, Meksika, Endonezya, ABD ve Kanada'daki işletmeleri **negatif** yönde; Brezilya'daki ülkeleri **pozitif** yönde; **Tobin Q** oranı İtalya, Güney Afrika, Endonezya, Brezilya'daki işletmeleri **negatif** yönde; *Kanada* 'daki işletmeleri **pozitif** yönde; **PD/DD oranı** Fransa, Endonezya, Çin, Brezilya'daki işletmeleri **negatif** yönde; *Güney Afrika, Avustralya, Kanada* 'daki işletmeleri **pozitif** yönde etkilenmektedir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile muhasebe ve piyasa temelli finansal performans göstergelerinin ilişkisine bir bütün olarak bakıldığında doğal olarak her ülkede farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bu farklı bulguların temelinde ülkelerin toplumsal gelişmişlik düzeylerinin

etkisi olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ölkelerin toplumsal gelişimi ve işletmelerin şeffaflık ile hesap verebilirlik uygulamaları arasındaki ilişki de ayrıca incelenmiştir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişim ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi bağlamında; İnsani Gelişim Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi'nin işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarından **pozitif** yönde etkilenmektedir. İnsani Gelişim Endeksi bağlamında Güney Afrika, Endonezya, Çin ve Brezilya; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Endeksi bağlamında Brezilya ve Avustralya hariç diğer ülke parametrelerinin anlamlı olduğu belirtilebilir.

İşletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının finansal performanslarına etkisi bağlamında çalışmanın sonuçları ile literatür benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda, çevreye duyarlı işletmelerin genel ESG açıklama puanlarının, özkaynak getirisi ve Tobin Q oranını önemli ölçüde pozitif yönde etkilediği (Naeem vd., 2022; Gibson Brandon vd., 2021; Ahmad vd., 2021); işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamalarının kurumsal finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği (Kumar ve Firoz, 2022); ESG açıklama puanlarının işletmelerinin piyasa değeri (Chouaibi vd., 2022) ve işletmelerin hisse başına kazançları üzerinde genel olarak olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu (Ahmad vd., 2021) hususları belirtilebilir.

Öte yandan işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları ile toplumsal gelişim ilişkisi bağlamında; ölkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri başarısı ile işletmelerde şeffaflığı açıklayan ESG açıklama puanları arasında pozitif yönde ilişki olduğu (Hoang vd., 2023), işletmelerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun olarak iş stratejilerini geliştirmelerinin finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği (Lassala vd., 2021), finansal piyasalardaki gelişmeler ile insani gelişmişlik arasındaki uzun vadeli ilişki olduğu (Kaya, 2017) sonuçları literatür karşılaştırılması kapsamında paylaşılabilir.

Bir bütün olarak, paydaşların bilgi ihtiyacı, kârdan öteye geçerek adil, **şeffaf ve hesap verebilir** şekilde işletme faaliyetlerinin geleceğe olan etkisini çevreye duyarlı olacak biçimde tahmin edebilme yönünde değişmektedir. Bu doğrultuda uzun vadeli kârlılık, sosyal adalet ve ekolojik sistemin korunması gibi hususların işletmeler tarafından önemsendiği belirtilebilir. Gerçeğe uygun, sosyal sorumluluk sahibi ve sürekliliği esas alan muhasebe bilgisinin, gelecek nesillerin haklarının korunması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına toplumsal gelişime olumlu olarak katkıda bulunabileceği ifade edilebilir.

Sağlam ulusal/uluslararası muhasebe ve denetim çerçeveleri, yeterli ve gerçekçi gereklilikler ve etkili uyum mekanizmaları gibi unsurların mevcut olması; ekonomik kalkınmanın sağlanması, aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi ve gelişmekte olan ölkelerde paylaşılan refahın artırılması

hususları için anahtar bir rol oynamaktadır. İstihdam yaratma, gelir üretme, sosyal fayda sağlama ve yatırımları çekme gibi faydalar sunan büyüyen ekonomiler, doğru, zamanında ve güvenilir muhasebe bilgilerine ihtiyaç duymaktadır.

Çalışmanın sonuçları ve literatür bulguları bağlamında muhasebede şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının toplumsal gelişime katkısı bağlamında şu hususlar önerilebilir:

- Bütün işletmeler tarafından finansal olmayan bilgilerin açıkça sunulmaya başlanması ile şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artmasının sağlanması,
- Avrupa Birliği'ne üye ülkeler tarafından kanunlarla zorunlu hale getirilmeye çalışılan şeffaflık uygulamalarının diğer ülkeler tarafından da benimsenmesi, kanunlar aracılığıyla da şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramının ve uygulamasının geliştirilmesine katkı sunulması,
- İşletmeler tarafından özkaynak değerini artırmak, finansal krizlere karşı koymak, azınlık payına sahip hissedarları korumak amacıyla şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarını ön plana çıkarılması gerektiğidir.

G-20 ülkelerinin menkul kıymet borsalarında işlem gören işletmelerin tamamının araştırma kapsamına dâhil edilememesi ve analizde kullanılan verilere ilişkin zaman aralığı çalışma sınırlılıkları olarak belirtilebilir. Bununla birlikte, benzer nitelikte gerçekleştirilecek sonraki araştırmalarda, işletmeler tarafından paydaşlara sunulan finansal ve finansal olmayan raporların içerik analizlerinin yapılarak elde edilecek verilere dayalı modellerin geliştirilmesi ve ayrıca farklı toplumsal gelişim endekslerinin analizlere dâhil edilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdi, Yaghoub vd. (2022), “Exploring the impact of sustainability (ESG) disclosure on firm value and financial performance (FP) in airline industry: the moderating role of size and age”, **Environment, Development and Sustainability**, 24(4), 5052-5079.
- Abdioğlu, Hasan (2007), **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB – 100 Örneği**, Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- About, Ahmed ve Diab, Ahmed (2018), “The impact of social, environmental and corporate governance disclosures on firm value: Evidence from Egypt”, **Journal of Accounting in Emerging Economies**, 8(4), 442–18.
- Adams, Sarah ve Simnett, Roberet (2011), “Integrated Reporting: An Opportunity for Australia’s Not-for-Profit Sector”, **Australian Accounting Review**, 58(21), 292-301.
- Ademi, Bejtush ve Klungseth, Nora Johanne (2022), “Does it pay to deliver superior ESG performance? Evidence from US S&P 500 companies”, **Journal of global responsibility**, 13(4), 421-449.
- Aerts, Walter vd. (2008), “Corporate environmental disclosure, financial markets and the media: An international perspective”, **Ecological economics**, 64(3), 643-659.
- Ahmad, Nisar vd. (2021), “Revisiting the impact of ESG on financial performance of FTSE350 UK firms: Static and dynamic panel data analysis”, **Cogent Business & Management**, 8(1), 1900500.
- Ahsan, Tanveer ve Qureshi, Muhammed Azeem (2021), “The nexus between policy uncertainty, sustainability disclosure and firm performance”, **Applied Economics**, 53(4), 441–453.
- Akarçay, Çağatay (2014), “Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu-Sustainability Accounting Standards Board”, **Öneri Dergisi**, 11(42), 1-11.
- Akbulut, Emre, ve Can, Mustafa Emir (2020), “Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslağı Hakkında”, **Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, 63, 85-93.
- Akdoğan, Nalan ve Doğan, Deniz Umut (2022), “Türkiye’de Muhasebe Eğitiminin Dünyü Bugünü ve Geleceği”, Ali Alagöz (Ed.), **Dijital Çağda Muhasebe Eğitiminden Beklentiler**, içinde (1-7), Atlas Akademik Basım, Ankara.

- Al-Attar, Kayed Ab Allah (2021), “The effect of accounting information system on corporate governance”, **Accounting**, 7(1), 99-110.
- Albitar, Khaldoun vd. (2020), “ESG disclosure and firm performance before and after IR: The moderating role of governance mechanisms.”, **International Journal of Accounting & Information Management**, 28(3), 429-444.
- Albu, Oana Brindusa ve Flyverbom, Mikkel (2019), “Organizational Transparency: Conceptualizations, Conditions, and Consequences”, **Business & Society**, 58(2), 268-297.
- Albuquerque, Rui vd. (2019), “Corporate social responsibility and firm risk: Theory and empirical evidence”, **Management Science**, 65(10), 4451–4469.
- Alkan, Betül Şeyma (2018), “Muhasebe Teorisi ve Uygulamaları Açısından Muhasebe Bilgisinin Niteliksel Özellikleri”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 20 (Özel Sayı), 819-837.
- Alsayegh, Maha Faisal vd. (2020), “Corporate economic, environmental, and social sustainability performance transformation through ESG disclosure”, **Sustainability**, 12(9), 3910.
- Alsmady, Ahnaf Ali (2022), “Accounting information quality and tax avoidance effect on investment opportunities evidence from Gulf Cooperation Council GCC”, **Cogent Business & Management**, 9(1), 2143020.
- Arena, Claudia, Simona Catuogno ve Moscariello, Nicola (2021), “The Unusual Debate on Non-GAAP Reporting in the Current Standard Practice. The Lens of Corporate Governance”, **Journal of Management and Governance**, 25, 655-684.
- Arı, Emin Sertaç (2021), “Süper Akıllı Toplum: Toplum 5.0”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23(1), 455-479.
- Arnold, Patricia (2009), “Global financial crisis: The challenge to accounting researc”, **Accounting, Organizations and Society**, 34(6-7), 803-809.
- Arpacıoğlu Özdemir, Özge ve İbrahim Halil Oğuz (2018), “Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Yoksulluk Olgusu”, **Journal of International Social Research**, 11(55), 770-781.
- Arping, Stefan ve Sautner, Zacharias (2013), “Did SOX Section 404 Make Firms Less Opaque? Evidence from Cross-Listed Firms.” **Contemporary Accounting Research**, 30(3), 1133-1165.
- Arsoy, Aylin (2008), “Kurumsal Şeffaflık ve Muhasebe Standartları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 17-35.

- Atan, Ruhaya vd. (2018), “The impacts of environmental, social, and governance factors on firm performance: Panel study of Malaysian companies”, **Management of Environmental Quality**, 29(2), 182–194.
- Atasel, Oğuz Yusuf (2021), **Kurumsal Raporlama Türü Olarak Entegre Raporlamada Tanımlanan Sermaye Ögelerinin Değer Yaratma Süreci ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Auer, Benjamin R. ve Schuhmacher, Frank (2016), “Do socially (ir) responsible investments pay? New evidence from international ESG data”, **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 59, 51-62.
- Avrupa Birliği (2014), Directive 2014/95/EU of The European Parliament And of The Council, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj> (27.12.2022).
- Avrupa Birliği Komisyon Raporu (2011), https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/137197.pdf (27.12.2022).
- Avrupa Birliği Komisyon Raporu (2013), Communication from The Comission Report, Guidelines on Non-financial Reporting, [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017XC0705\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017XC0705(01)&from=EN) (27.12.2022).
- Ay, Sema (2017), “Sürdürülebilir Kalkınmayı Ölçmek: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi**, 13(1), 85-100.
- Aydoğmuş, Mahmut vd. (2022), “Impact of ESG performance on firm value and profitability.”, **Borsa Istanbul Review**, 22(S2), S119–S127.
- Bahadori, Negar vd. (2021), “Environmental, social, and governance factors in emerging markets: The impact on firm performance”, **Business Strategy & Development**, 4(4), 411–422.
- Bairoch, Paul (1995), **Economics and World History: Myths and Paradoxes**, University of Chicago Press, United States.
- Bakır, Mehmet ve Erserim, Alper (2022), “Muhasebenin Tarihsel Gelişimi: Toplumsal-Kamusal-Kurumsal Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi** 248(1), 35-59.
- Balakrishnan, Naduvalath vd. (2016), “Environmental Performance Index”, **Wiley StatsRef: Statistics Reference Online**, (1–5), Wiley, United States.
- Ball, Ray (2006), “International Financial Reporting Standards (IFRS): Pros and Cons for Investors” **Accounting and Business Research**, 36, 5-27.

- Baltagi, Badi H. vd. (2007), “Testing for serial correlation, spatial autocorrelation and random effects using panel data”, **Journal of Econometrics**, 140(1), 5-51.
- Baltagi, Badi H. vd. (2010), “Testing for Heteroskedasticity and Serial Correlation in A Random effects panel data model” **Journal of Econometrics**, 154(2), 122-124.
- Barth, Mary vd. (2022), “Evolution in Value Relevance of Accounting Information”, **Stanford University Graduate School of Business Research Paper**, Last revised:22, 17-24.
- Barth, Mary ve Wayne Landsman (2010), “How did financial reporting contribute to the financial crisis?”, **European Accounting Review**, 19(3), 399-423.
- Bătae, Oana Marina vd. (2021), “The relationship between environmental, social, and financial performance in the banking sector: A European study”, **Journal of Cleaner Production**, 290, 125791.
- Baudot, Pierre-Yves (2014), “Who's Counting? Institutional Autonomy and the Production of Activity Data for Disability Policy in France (2006-2014)”, **Partecipazione e Conflitto**, 7(2), 294-313.
- Beauchamp, Tom L. (1987), **The virtuous journalist**, New York: Oxford University Press, Newyork.
- Becker, Joanna (2004), “Making sustainable development evaluations work”, **Sustainable Development**, 12(4), 200-211.
- Bell, Andrew ve Kelvin Jones (2015) “Explaining fixed effects: Random effects modeling of time-series cross-sectional and panel data”, **Political Science Research and Methods** 3(1), 133-153.
- Bell, Daniel (1976), “The Coming of the Post-Industrial Society”, **The Educational Forum**, 40(4), 574-579.
- Benetti, Federico vd. (2023), **Legatum Prosperity Index**, 16. Baskı, Legatum Institute, London.
- Benlemlih, Mohammed vd. (2018), “Environmental and social disclosures and firm risk”, **Journal of Business Ethics**, 152(3), 613–626.
- Berikol, Bilal Zafer (2009), “Maddi Olmayan Varlıkların Ölçülerek Maddi Sonuçlara Dönüştürülmesi: Strateji Haritaları”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, 13(2), 93-108.
- Bernardi, Cristiana ve Andrew W. Stark (2018), “Environmental, social and governance disclosure, integrated reporting, and the accuracy of analyst forecasts”, **The British accounting review**, 50(1), 16-31.
- Beuselinck, Christof vd. (2009), “Mandatory IFRS Reporting and Stock Price Informativeness”, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1381242> (27.12.2022).

- Bingler, Julia Anna vd. (2022), “Cheap Talk and Cherry-Picking: What Climatebert Has To Say On Corporate Climate Risk Disclosures”, **Finance Research Letters**, 48, 1-8.
- Birleşmiş Milletler (2023), “Dünya Nüfusu Beklentileri-Nüfus Bölümü-Birleşmiş Milletler”, <https://www.un.org/en/> (10.08.2023).
- Birleşmiş Milletler (2023), “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> (01.06.2023).
- Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2009), *Eco-Efficiency Indicators: Measuring Resource-Use Efficiency and the Impact of Economic Activities on the Environment*. Thailand: United Nations (01.06.2023).
- Black, Dirk E vd. (2020), “Non-GAAP Earnings: A Consistency and Comparability Crisis?”, **Tuck School of Business Working Paper**, 1-46.
- Borghesi, Richard vd. (2019), “Firm value in commonly uncertain times: The divergent effects of corporate governance and CSR”, **Applied Economics**, 51(43), 4726–4741.
- Brüggenmann, Ulf vd. (2013), “Intended and unintended consequences of mandatory IFRS adoption: A review of extant evidence and suggestions for future research”, **European Accounting Review**, 22(1): 1-37.
- Buallay, Amina (2019), “Between cost and value: Investigating the effects of sustainability reporting on a firm’s performance”, **Journal of Applied Accounting Research**, 20(4), 481-496.
- Buallay, Amina (2019), “Is sustainability reporting (ESG) associated with performance? Evidence from the European banking sector”, **Management of Environmental Quality: An International Journal**, 30(1), 98-115.
- Bushman, Robert ve Smith, Abbie (2003), “Transparency, Financial Accounting Information, and Corporate Governance”, **Economic Policy Review**, 9(1), 65-87.
- Büyükuslu, Ali Rıza (2020), **Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum**, Der Yayınları, İstanbul.
- Cabinet Office (2023), “Society 5.0”, (cao.go.jp), (28.04.2023).
- Cai, Li vd. (2016), “Corporate environmental responsibility and firm risk”, **Journal of Business Ethics**, 139(3), 563–594.
- Calace, Donato (2020), “Double and Dynamic: Understanding the Changing Perspectives on Materiality”, *Double and Dynamic: Understanding the Changing Perspectives on Materiality*

- SASB, <https://sasb.org/blog/double-and-dynamic-understanding-the-changing-perspectives-on-materiality/> (03.01.2023).
- Carr, Edward, vd. (2007), “Applying DPSIR to sustainable development”, **International Journal of Sustainable Development & World Ecology**, 14(6), 543-555.
- Chang, Janie vd. (2017), “Audit deficiency and auditor workload: evidence from PCAOB triennially inspected firms”, **Review of Accounting and Finance**, 16(4), 478-496.
- Chauhan, Yogesh ve Surya Bhushan Kumar (2019), “The value relevance of nonfinancial disclosure: Evidence from foreign equity investment”, **Journal of Multinational Financial Management**, 52, 100595.
- Chouaibi, Salim vd. (2022), “ESG and corporate financial performance: The mediating role of green innovation: UK common law versus Germany civil law.”, **EuroMed Journal of Business**, 17(1), 46–71.
- Christensen, Hans B vd. (2017), “The real effects of mandated information on social responsibility in financial reports. Evidence from mine-safety records”, **Journal of Accounting and Economics**, 64(2), 284–304.
- Christensen, Lars Thoger ve Cheney, George (2015), “Peering into Transparency: Challenging Ideals, Proxies, and Organizational Practices”, **Communication Theory**, 25(1), 70-90.
- Ciuhureanu, Alina Teodora (2017), “Study on integrating accounting in the information system of the organization”, **LandForces Academy Review**, 22(4), 263-269.
- Codding, Brian ve Kramer, Karen (2016), **Why forage?: Hunters and gatherers in the twenty-first century**, University of New Mexico Press, USA.
- Coelho, Pedro vd. (2010), “A framework for regional sustainability assessment: developing indicators for a Portuguese region”, **Sustainable Development**, 18(4), 211-219.
- Cohen, Jeffrey R vd. (2012), “Corporate Reporting on Nonfinancial Leading Indicators of Economic Performance and Sustainability”, **Accounting Horizons**, 26, 65-90.
- Coleman, William D. ve Porter, Tony (2000), “International Institutions, Globalisation and Democracy: Assessing the Challenges”, **Global Society**, 14(3), 377-98.
- Connolly, Ciaran ve Kelly, Martin (2011), “Understanding Accountability in Social Enterprise Organisations: a Framework”, **Social Enterprise Journal**, 7(3), 224-237.
- Cotterrell, Roger (1999), “Transparency, Mass Media, Ideology and Community”, **Journal for Cultural Research**, 3(4), 414-426.
- Coyle, Daine (2014), **GDP: A Brief but Affectionate History**, Princeton University Press, USA.

- Crifo, Patricia vd. (2015), “The price of environmental, social and governance practice disclosure: An experiment with professional private equity investors.”, **Journal of Corporate Finance**, 30, 168-194.
- Cukierman, Alex (2009), “The Limits of Transparency”, **Economic Notes**, 38(1-2), 1-37.
- Çalışkan, Arzu Özsözgün (2017), “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ve Sürdürülebilirlik Raporu”, Yakup Selvi (Ed.), **İşletmelerde Finansal Olmayan Verilerin Raporlanması**, içinde (89-138), Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Çelebier, Mahmut ve Çankaya, Fikret (2019), “Entegre Raporlama ile İlgili Yapılan Çalışmalar: Literatür Çalışması”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, 5(2), 179-196.
- Çevresel Performans Endeksi (2022), “Microsoft Word-EPI 2022 Report”, <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi> (10.08.2023).
- Çevresel Performans Endeksi Raporu (2022), “Environmental Performance Index-The Environmental Performance Index | 23° Grate”, 23degrees.eu, (01.06.2023).
- Çiftçi, Hasan (2016), “Tarımın Tarihi”, <https://www.researchgate.net/publication/311795149> (30.04.2023).
- Dai, Yuwen (2021), “Can ESG Investing beat the market and improve portfolio diversification? Evidence from China”, **The Chinese Economy**, 54(4), 272–285.
- Dalal, Karishma K ve Nimit Thaker (2019), “ESG and corporate financial performance: A panel study of Indian companies”, **IUP Journal of Corporate Governance**, 18(1), 44-59.
- Daly, Herman vd. (1989), **For the Common Good: Redirecting the Economy toward Community, the Environment, and a Sustainable Future**, Beacon Press, Boston.
- Daştan, Abdulkerim (2010), “Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Kurumsal Muhasebe Etkileşimi”, **Bankacılık Dergisi**, 72, 3-18.
- (2017), “Muhasebenin Toplumsal Gelişime Katkısı: Türkiye’nin Muhasebe Bilgisi İhtiyacı”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 31(5), 1253-1257.
- Daştan, Abdulkerim ve Abdioğlu, Hasan (2008), “Tfrs- 2: Hisse Bazlı Ödemeler Standardı ve Muhasebe Uygulamaları”, **Journal of Management and Economics Research**, 72-103.
- David, S. Julie v.d. (1999), “The Research Pyramid: A Framework For Accounting Information System Research”, **Journal of Information System**, 13(1), 7-30.
- Del Bosco, Barbara ve Misani, Nicola (2016), “The effect of cross-listing on the environmental, social, and governance performance of firms”, **Journal of World Business**, 51(6), 977-990.

- Demir, Berna (2010), “Muhasebe Bilgi Sistemlerinde Bilgi Kalitesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 48, 142-153.
- Demir, Mehmet ve Onocak, Derya (2021), “Muhasebe Bilgisinin Çevresi ve Muhasebe Bilgi Kalitesini Artıran ve Azaltan Faktörler”, **Journal of Academic Value Studies**, 7(3), 210-230.
- Demircioğlu, Elif Nursun ve Ever, Demet (2019), “Sürdürülebilirlik Muhasebesinin Teorik Açından İncelenmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 28(3), 59-72.
- Demirel Arıcı, Nuray ve Kargın, Mahmut (2017), “Muhasebe Bilgilerinin Kalitesini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 24(1), 215-232.
- Department of Economic and Social Affairs United Nations – Birleşmiş Milletler (2007), **Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies**, 3. Baskı, United Nations, New York.
- Dinç, Engin ve Atasel, Oğuz Yusuf (2016), “Türkiye’deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci ve Mevcut Durumun İncelenmesi”, **KTÜ – Sosyol Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 267-283.
- Dombrowski, Uwe ve Tobias Wagner. (2014). “Mental Strain as Field of Action in the 4th Industrial Revolution”, **Procedia CIRP**, 17, 100-105.
- Drempetic, Samuel vd. (2020), “The Influence of Firm Size on the ESG Score: Corporate Sustainability Ratings Under Review”, **Journal of Business Ethics**, 167, 333–360.
- Dubnick, Melvin ve Justice, J Jonathan B (2004), “Accounting for Accountability”, **Annual Meeting of the American Political Science Association**, 1-34.
- DuPont, Quinn (2015), “The Reckoning: Financial Accountability and the Rise and Fall of Nations”, **Journal of Cultural Economy**, 9(1), 115–119.
- Dünya Bankası (2017), Report on the Observance of Standards & Codes (ROSC) Accounting & Auditing (A&A): Revision of the diagnostic tool – Summary note. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. Report on the Observance of Standards and Codes, Accounting and Auditing: Revision of the Diagnostic Tool - Summary Note (worldbank.org), (01.06.2023).
- Düzer, Murat (2018), “Sürdürülebilirlik Performans Göstergelerine İlişkin Açıklamaların Finansal Performans Üzerine Etkisi”, Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi.

- Dyrenge, Scott vd. (2016), “Public pressure and corporate tax behavior”, **Journal of Accounting Research**, 54(1), 147–186.
- Ebrahim, Alnoor ve Weisband, Edward (2007), **Global Accountabilities**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eccles, Robert vd. (2015), **The Integrated Reporting Movement - Meaning, Momentum, Motives and Materiality**, John Wiley & Sons, New Jersey.
- Eccles, Robert ve Armbrister, Kyle (2011), “Integrated Reporting in the Cloud”, **IESE Insight**, 8, 13-21.
- EFRAG – ESRG 1 (2022), European Sustainability Reporting Guidelines 1 Double materiality conceptual guidelines for standard-setting, Double Materiality Guidelines (efrag.org), (28.12.2023).
- Ekolojik Ayak İzi Raporu (2022), “Open Data Platform”, <https://www.footprintnetwork.org/> (10.08.2023).
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü- OECD (1998), Development. Secretariat, & Development (OECD) Staff. (1998), Towards sustainable development: environmental indicators, oecd-ilibrary.org (01.06.2023).
- El Khoury, Rim vd. (2022), “Exploring the performance of responsible companies in G-20 during the COVID-19 outbreak”, **Journal of Cleaner Production**, 354, 131693.
- Elitaş, Cemal (2014), “Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebenin Genel Kabul Görmüş Temel Kavramları Açısından Durumu”, **World of Accounting Science**, 16(3), 113-126.
- Eliwa, Yasser vd. (2021), “ESG practices and the cost of debt: Evidence from EU countries”, **Critical Perspectives on Accounting**, 79, 102097.
- Enikolopov, Ruben vd. (2014), “Firm value in crisis: Effects of firm-level transparency and country-level institutions”, **Journal of Banking & Finance**, 46, 72-84.
- Erdem, Ekrem ve Bekir Çelik (2019), “İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(17), 13-36.
- Ertan, Yasemin (2018), “Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması (2005-2017)”, **Journal of Accounting and Taxation Studies**, 11(3), 463-478.
- European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG (2022), **EFRAG Today - EFRAG**, https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=/sites/webpublishing/SiteAssets/EFRAG%20AR%202022_V04.pdf (27.12.2022).

- Fahad, P. ve Busru, Showkat Ahmad (2021), “CSR disclosure and firm performance: Evidence from an emerging market.”, **Corporate Governance**, 21(4), 553–568.
- Fang, Lily ve Peress, Joel (2009), “Media Coverage and the Cross-section of Stock Returns”, **The Journal of Finance** 64(5), 2023-2052.
- Fatemi, Ali vd. (2018), “ESG performance and firm value: The moderating role of disclosure”, **Global finance journal**, 38, 45-64.
- Fırat, Emine ve Seldüz, Hakan (2014), “Finansal Krizlerin Oluşmasında Finansal Raporlamanın Rolü: Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Getirdiği Düzenlemeler Yeterli mi?”, **International Conference on Eurasian Economies**, 1-10
- Financial Accounting Standart Board (2022), “Kavramsal Çerçeve”, 105-10-00 Status fasb.org (27.12.2022).
- Financial Standart Board (FSB) (2022), “Finansal İstikrar Kurumu Tarihçesi”, fasb.org (27.12.2022).
- Flyverbom, Mikkel (2016), “Digital Age| Transparency: Mediation and the Management of Visibilities”, **International Journal of Communication**, 10, 110-122.
- Fox, Jonathan A. (2007), “The Uncertain Relationship Between Transparency and Accountability”, **Development in Practice**, 17(4-5), 663-671.
- Fraser, Evan vd. (2006), “Bottom up and top down: Analysis of participatory processes for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management”, **Journal of Environmental Management**, 78(2), 114–127.
- Frees, Edward W., vd. (2001), “Case studies using panel data models”, **North American Actuarial Journal**, 5(4), 24-42.
- Friedman, Henry L vd. (2016), “Taste, information, and asset prices. Implications for the valuation of CSR”, **Review of Accounting Studies**, 21(3), 740–767.
- Fukuda, Takashi ve Dahalan, Jauhari (2012), “Finance-Growth-Crisis Nexus in Asian Emerging Economies: Evidence from VECM and ARDL Assessment“, **International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)**, 5(2), 69-100.
- Fukuyama, Mayumi (2018), “Society 5.0: Aiming for a new human-centered society”, **Japan Spotlight**, 27, 47-50.
- Fung, Archon vd. (2007), **Full Disclosure: The Perils and Promise of Transparency**, Cambridge University Press, Cambridge.

- Funnell, Warwick (2007), "Accounting and the Virtues of Anarchy.", **The Australasian Accounting, Business and Finance Journal**, 1(1), 18-27.
- Gallup World Poll (2018), Understanding the Thoughts, Feelings and Behaviors of People Around the World, Global Research: See the World in Data | Gallup, (01/06/2023).
- Garcia, Alexandre Sanches vd. (2017), "Sensitive industries produce better ESG performance: Evidence from emerging markets", **Journal of cleaner production**, 150, 135-147.
- Gibson Brandon, Raina vd. (2021), "ESG rating disagreement and stock returns", **Financial Analysts Journal**, 77(4), 104-127.
- Global Reporting Initiative – GRI (2022), "GRI Standards English Language", globalreporting.org (30.12.2022).
- Goetz, Anne Marie ve Jenkins, Rob (2001), "Hybrid Forms of Accountability: Citizen Engagement in Institutions of Public-sector Oversight in India", **Public Management Review**, 3(3), 363-383.
- Goldstein, Itay vd. (2022), "The Real Effects of Modern Information Technologies: Evidence from the EDGAR Implementation", **National Bureau of Economic Research**, 61(5), 1-60.
- Goshen, Zohar ve Parchomovsky, Gideon (2006), "The Essential Role of Securities Regulation", **Duke Law Journal**, 55(4), 711–782.
- Gower, Karla (2006), "Truth and Transparency", Kathy Fitzpatrick, ve Carolyn Bronstein (Ed.), **Ethics in Public Relations: Responsible Advocacy içinde** (89-106), SAGE Publications, California.
- Gökçen, Gürbüz vd. (2019), "Kümi Frs Seti Taslağı, Bobi Frs Seti ve Tam Set Tms/Tfrs'nin Temel Konular Açısından Karşılaştırılması", **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4 (3), 413-430.
- Gökgöz, Ahmet (2012), "Küresel Finansal Krizin Muhasebe Temelli Nedenle Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Muhasebe Meslek Etiğinin Önemi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 26, 313- 332.
- Grant, Ruth W. ve Robert O. Keohane (2005), "Accountability and Abuses of Power in World Politics", **American Political Science Review**, 99(1), 29-43.
- Gray, Rob (1992), "Accounting and Environmentalism: an Exploration of The Challenge of Gently Accounting for Accountability, Transparency and Sustainability", **Accounting, Organizations and Society**, 17(5), 399-425.
- Graymore, Michelle vd. (2008), "Regional sustainability: How useful are current tools of sustainability assessment at the regional scale?", **Ecological Economics**, 67(3), 362–372.

- Grimmelikhuijsen, Stephan (2010), “Transparency of Public Decision-Making: Towards Trust in Local Government”, **Policy & Internet**, 2, 5-35.
- Grobkopf, Ann-Kristin, vd. (2021), “Globale Standards für Nachhaltigkeitsberichterstattung—Eine kritische Analyse des Vorstoßes der IFRS-Stiftung”, **Der Betrieb**, 74(30), 1621-1629.
- Gutiérrez-Ponce, Herenia (2023), “Sustainability as a strategy base in Spanish firms: Sustainability reports and performance on the sustainable development goals”, **Sustainable Development**, 31, 3008–3023.
- Güdelci, Erkin Nevzat (2019), “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Tarihi Gelişim Sürecinde Etkili Olan Uluslararası ve Ulusal Kuruluşlar”, **Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2(3), 199-214.
- Güneş, Mehmet ve Yalçın, Neriman (2022), “Finansal Olmayan Raporlamanın AB Direktifi Kapsamında İncelenmesi: BİST Kurumsal Yönetim Endeksi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, 32(170), 111-148.
- Hadri, Kaddour (2000), “Testing for stationarity in heterogeneous panel data”, **The Econometrics Journal**, 3(2), 148-161.
- Halbritter, Gerhard ve Dorfleitner, Gregor (2015), “The wages of social responsibility—where are they? A critical review of ESG investing”, **Review of Financial Economics**, 26, 25-35.
- Hall, James A (2016), **Accounting Information Systems**, 8th Edition, Mason-USA: South-Western Cengage Learning, USA.
- Hametner, M., Kostetckaia, M., Setz, I., Bley, S. J., Gebhard, F., Mayer, C., ... & Steurer, A. (2022), Sustainable development in the European Union. Overview of progress towards the SDGs in an EU context (2022 edition), Sustainable development in the European Union — Overview of progress towards the SDGs in an EU context (2022 edition) (europa.eu), Eriim Tarihi: 01.06.2023.
- Haninun, Haninun vd. (2018), “The effect of environmental performance and disclosure on financial performance”, **International Journal of Trade and Global Markets**, 11(1-2), 138-148.
- Hanlon, Michelle vd. (2021), “Behavioral Economics of Accounting: A Review of Archival Research on Individual Decision Makers”, **Contemporary Accounting Research**, 39(2), 1150-1214.
- Hannan, Michael T. ve Freeman, John (1989), **Organizational Ecology**, Harvard University Press, Cambridge.

- Hansen, Hans Krause ve Flyverbom, Mikkel (2015), “The Politics of Transparency and the Calibration of Knowledge in the Digital Age”, **Organization**, 22(6), 872-889.
- Heald, David Albert (2006), “Varieties of Transparency“, Christopher Hood ve David Heald (Ed.), **In Transparency: The Key to Better Governance? içinde** (25-43), Proceedings of the British Academy (135), Oxford University Press.
- Heemsbergen, Luke (2016), “From Radical Transparency to Radical Disclosure: Reconfiguring (in) Voluntary Transparency Through the Management of Visibilities”, **International Journal of Communication**, 10, 138-151.
- Heise, J. Arthur (1985), “Toward Closing the Confidence Gap: An Alternative Approach to Communication Between Public and Government”, **Public Administration Quarterly**, 196-217.
- Hickel, Jason (2020), “The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene”, **Ecological Economics**, 167, 106331.
- Hoang, Thi-Hong-Van vd. (2020), “Does ESG disclosure transparency help mitigate the COVID-19 pandemic shock? An empirical analysis of listed firms in the UK”, **An Empirical Analysis of Listed Firms in the UK**, (November 26, 2020).
- Hobsbawm, Eric J. (1999), **Industry and Empire: from 1750 to the Present Day**, The new press, New York.
- Hoekstra, Arjen ve Thomas O. Wiedmann (2014), “Humanity’s unsustainable environmental footprint”, **Science**, 34, 6188.
- Hombach, Katharina ve Sellhorn, Thorstone (2018), “Shaping Corporate Actions Through Targeted Transparency Regulation: A Framework and Review of Extant Evidence”, **Schmalenbach Business Review**, 71, 137–168.
- Hwang, Jib Seung vd. (2008), “A Study on Relationships Among Accounting Transparency, Accounting Information Transparency, and XBRL”, Proceedings- **3rd International Conference on Convergence and Hybrid Information Technology**, United States, 502-509.
- International Financial Reporting Standards-IFRS (2022), “IFRS- International Accounting Standards Board”, <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2022/> (27.12.2022).
- International Integrated Reporting Committee–IIRC (2010), “International Framework”, Entegre Raporlama Çerçevesi | Entegre Raporlama (integratedreporting.org) (25.10.2023).

- International Integrated Reporting Committee–IIRC (2021), “International Framework”, <https://www.integratedreporting.org/wpcontent/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf> (27.12.2022).
- International Integrated Reporting Committee–IIRC (2023), “International Framework”, Entegre Raporlama Çerçevesi | Entegre Raporlama (integratedreporting.org) (27.12.2023).
- Iqbal, Sana vd. (2019), “Financial performance and corporate governance in microfinance: Evidence from Asia”, **Journal of Asian Economics**, 60, 1-13.
- İnsani Gelişim Raporu (2022), “2022 İnsani Gelişme Raporu | United Nations Development Programme”, <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022-insani-gelisme-raporu> (10.08.2023).
- İnsani Gelişim Raporu (2022), “Human Development Index | Human Development Reports” undp.org (12.03.2023).
- Jeffrey, Karen vd. (2016), The Happy Planet Index: 2016. A global index of sustainable well-being. London: New Economics Foundation.
- Kabakçı Günay, Eylül ve Sülün, Dilara (2021), “The Evaluation of The Impact of Social Capital on Economic Development Within The Framework of The Legatum Prosperity Index: The Case of OECD Countries”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 20(80), 1982-1996.
- Kagermann, Henning, Wahlster, Wolfgang ve Helbig, Johannes (2013), “**Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0**”, (13-78), National Academy of Science and Engineering, Frankfurt.
- Kandemir, Canol (2022), “Eleştirel Düşünce ve Cesur Yeni Muhasebeler”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 66, 23-44.
- Karacaer, Semra ve İbrahimoglu, Nurettin (2003), “İşletme yönetiminde muhasebe bilgi sistemi, iç kontrol, verimlilik ilişkisi ve önemi”, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(1), 211-228.
- Karahan, Murat (2020), “Turizm İşletmelerinde Fiyatlandırma Stratejileri ve Muhasebe Bilgi Kalitesi İlişkisi”, **OPUS International Journal of Society Researches**, 15(26), 4665-4685.
- Karahan, Murat ve Kestane, Ali (2021), “Muhasebe Bilgi Kalitesinin Maliyet Analizi Süreçlerine Etkisi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, 6(14), 117-129.
- Karatekin, Emrullah (2021), “2030 Sürdürülebilir kalkınma gündeminde küresel vatandaşlık ve Türkiye”, **Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, 6(1), 57-66.

- Kartal, Mustafa Tevfik ve Ay, Hayrettin (2019), “Türkiye’de Faizsiz Finans Kuruluşları Açısından Bir Dönüm Noktası: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) Üzerine Bir İnceleme”, **Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(1), 77-102.
- Kaya, Abdulkadir (2017), “Finansal piyasalardaki gelişmelerin insani gelişmişlik üzerine etkisi: Türkiye örneği”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, (20), 169-180.
- Kaya, Uğur ve Atasel, Oğuz Yusuf (2018), “Riskten Korunma Muhasebesi Kapsamında Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) ile Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı’nın (BOBİ FRS) Karşılaştırılması”, Haşım Akça (Ed.), **II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı İktisadi ve İdari Bilimler Cilt 1**, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 47-67.
- Kaypak, Şafak (2011), “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre” **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 1, 19-33.
- Kee, Peter, ve Mark de Haan (2004), “Accounting for sustainable development.” **Statistics Netherlands**, Division of Macro-economic Statistics and Dissemination Development and support Department. Centraal Bureau voor de Statistiek, 1-10.
- Kemp, Rene ve Martens, Pim (2007), ”Sustainable development: how to manage something that is subjective and never can be achieved?” **Sustainability: Science, Practice and Policy**, 3(2), 5–14.
- Kempf, Alexander ve Osthoff, Peer (2007), “The effect of socially responsible investing on portfolio performance”, **European Financial Management**, 13(5), 908-922.
- KGK (2021), “Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının Belirlenmesi ve Yayınlanması, Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının Belirlenmesi ve Yayınlanması”, kgk.gov.tr (24.12.2022).
- Khalfaoui Hamdi vd. (2022), “Does corporate financial performance promote ESG: Evidence from US firms”, **Cogent Business & Management**, 9(1), 2154053.
- Kılıç, Sabiha ve Alkan, Reha Metin (2018), “Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Dünya ve Türkiye Değerlendirmeleri”, **Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, 2(3), 29-49.
- Kırtorun, Ezgi ve Feza Karaer (2018), “Su yönetimi ve suyun sürdürülebilirliği”, **Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi**, 1(2), 151-159.
- Kitzes, Justin vd. (2007), “Current methods for calculating national ecological footprint accounts”, **Science for environment & sustainable society**, 4(1), 1-9.

- Klugman, Jeni vd. (2011), “The HDI 2010: new controversies, old critiques”, **The Journal of Economic Inequality**, 9, 249-288.
- Koppell, Jonathan (2005), “Pathologies of Accountability: ICANN and the Challenge of Multiple Accountabilities Disorder”, **Public Administration Review**, 65(1), 94-108.
- Kumar, Praveen ve Firoz, Mohammad (2022), “Does Accounting-based Financial Performance Value Environmental, Social and Governance (ESG) Disclosures? A detailed note on a corporate sustainability perspective”, **Australasian Accounting, Business and Finance Journal**, 16(1), 41-72.
- Kurt, Emine Serap ve Cavlak, Hakan (2022), “Kurumsal Raporlama Ekosistemi: Unsurlar, Düzenlemeler ve Öngörüler”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 24.MODAVICA Özel Sayısı, 298-330.
- Küresel Ayak İzi Ağı–Global Footprint Network (2023), “Open Data Platform” footprintnetwork.org (01.06.2023).
- Küresel Raporlama Girişimi (2002), “Linking the SDGs and the GRI Standards, GRI-SKH'lerin sürdürülebilirlik raporlamasına entegrasyonu”, globalreporting.org (01.06.2023).
- Kwatra, Swati, Kumar ve Archana, Sharma, Prateek (2020), “A critical review of studies related to construction and computation of Sustainable Development Indices”, **Ecological Indicators**, 112, 1-15.
- Labuschagne, Carin vd. (2005), “Assessing the sustainability performances of industries”, **Journal of Cleaner Production**, 13(4), 373-385.
- Lafortune, Guillaume vd. (2018), “SDG index and dashboards detailed methodological paper”, **Sustainable Development Solutions Network**, 1-56.
- Landes, David (2003), **The unbound Prometheus: technological change and industrial development in Western Europe from 1750 to the present**, Cambridge University Press, London.
- Lassala, Carlos vd. (2021), “The financial performance of listed companies in pursuit of the Sustainable Development Goals (SDG)”, **Economic Research-Ekonomska Istraživanja**, 34(1), 427-449.
- Laux, Christian, ve Christian Leuz (2009), “The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate.”, **Accounting, Organizations and Society**, 34(6-7), 826-834.
- Laux, Christian ve Christian Leuz (2010), “Did fair-value accounting contribute to the financial crisis?”, **Journal of Economic Perspectives**, 24(1), 93-118.

- Legatum Refah Endeksi (2022), “Rankings: Legatum Prosperity Index 2022”, <https://www.prosperity.com/rankings> (10.08.2023).
- Li, Q (2009), “Accounting information quality and capital allocation efficiency: empirical evidence of Chinese listed corporations”, **Nankai Business Review**, 12(2), 115-124.
- Li, Zengfu vd. (2022), “ESG performance and stock prices: Evidence from the COVID-19 outbreak in China”, **Humanities and Social Sciences Communications**, 9(1), 1-10.
- Lins, Karl V vd. (2017). “Social capital, trust, and firm performance: The value of corporate social responsibility during the financial crisis”, **the Journal of Finance**, 72(4), 1785-1824.
- Livesey, Sharon ve Kearins, Kate (2002), “Transparent and Caring Corporations? A Study of Sustainability Reports by the Body Shop and Royal Dutch/Shell”, **Organization & Environment**, 15(3), 233-258.
- Makarenko, Inna ve Plastun, Alex (2017), “The Role of Accounting in Sustainable Development”, **Accounting and Financial Control**, 1(2), 4-12.
- Mala, Rajni ve Parmod Chand (2012), “Effect of the global financial crisis on accounting convergence”, **Accounting & Finance**, 52(1), 21-46.
- Martínez-Ferrero, Jennifer ve Frías-Aceituno, Jose Valeriano (2015), “Relationship Between Sustainable Development and Financial Performance: International Empirical Research”, **Business Strategy and the Environment**, 24(1), 20–39.
- Martinson, David (1996), “Truthfulness in Communication is Both a Reasonable and Achievable Goal for Public Relations Practitioners”, **Public Relations Quarterly**, 41(4), 42-45.
- Mathinson, Sandra ve Ross Wayne (2002), “Hegemony and Accountability in Schools and Universities”, **WorkPlace**, 9, 88 – 102.
- Max-Neef, Manfred (1995), “Economic growth and quality of life: a threshold hypothesis”, **Ecological Economics**, 15(2), 115-118.
- Mayor, Thomas ve Atilla Yayla (2013), “Avcı-Toplayıcılar: Orijinal Liberteryenler”, **Liberal Düşünce Dergisi**, 71, 227-246.
- McClure, Charles ve Nikolaev, Valeri (2022), “Demand for Stocks and Accounting Information”, **Chicago Booth Research**, Paper No. 22-06, 1-41.
- McNeill, David (2000), “The Concept of Sustainable Development”, Lee, K, Holland, A ve McNeill, D. (Ed.), **Global sustainable development in the 21st century**, (10-29) Edinburgh University Press, Edinburgh.
- McNeill, JR (2003), “Observations on the Nature and Culture of Environmental History”, **History and Theory**, 42: 5-43.

- Meder, Mehmet (2001), “Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9(9), 72-81.
- Melinda, Anna ve Wardhani, Ratna (2020), “The effect of environmental, social, governance, and controversies on firms’ value: evidence from Asia”, **Advanced Issues in the Economics of Emerging Markets**, 27, 147-173.
- Messner, Martin (2009), “The Limits of Accountability”, **Accounting, Organizations and Society**, 34(8), 918-938.
- Michener, Greg ve Bersch, Katherine (2013), “Identifying Transparency”, **Information Polity**, 18(3), 233-242.
- Miller, Gary (2005), “The Political Evolution of Principal-agent Models”, **Annual Review of Political Science**, 8, 203-225.
- Morse, Stephen (2013), “Bottom Rail on Top: The Shifting Sands of Sustainable Development Indicators as Tools to Assess Progress”, **Sustainability**, 5(6), 2421-2441.
- Mouritsen, Jan ve Kristian Kreiner (2016), “Accounting, decisions and promises”, **Accounting, Organizations and Society**, 49, 21–31.
- Naeem, Nasruzzaman vd. (2022), “Does ESG performance affect the financial performance of environmentally sensitive industries? A comparison between emerging and developed markets”, **Borsa Istanbul Review**, 22(S2), S128–S140.
- Nallareddy, Suresh ve Ogneva, Maria (2017), “Predicting restatements in macroeconomic indicators using accounting information”, **The Accounting Review**, 92(2), 151-182.
- Narbay, Şafak ve Sönmez, Melih (2016), “Kurumsal Yönetimde “Şeffaflık” Ve Türk Ticaret Hukukundaki Uygulamaları”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Özel Sayı-1, 369-417.
- Nwanyanwu, Loveday (2006), “History of Accounting: Some Perspectives on The Nigerian Situation”, **Knowledge Review**, 12(2), 1-6.
- O’Dwyer, Brendan ve Jeffrey Unerman (2008), “The Paradox of Greater NGO Accountability: A Case Study of Amnesty Ireland”, **Accounting, Organizations and Society**, 33(7-8), 801-824.
- O’Neill, Daniel vd. (2018), “A good life for all within planetary boundaries”, **Nature Sustainability**, 1, 88-95.
- Oakerson, R. J. (1989) “Governance Structures for Enhancing Accountability and Responsiveness”, in James L. Perry ve Robert K. Christensen (Ed.), **Handbook of Public Administration**, 3. Baskı, JosseyBass, San Francisco.

- OECD (2023), “Using The Pressure-State-Response Model to Develop Indicators Of Sustainability, OECD Framework For Environmental Indicators”, ideam.gov.co (23.05.2023).
- Okab, Reem vd. (2014), “The Importance of the accounting information and the role of the scientific accounting research in developing the economic development service in the developing countries (Case Study Jordan)”, **Research in Applied Economics**, 6(1), 240.
- Oncioiu, Ionica vd. (2020), “Corporate sustainability reporting and financial performance”, **Sustainability**, 12(10), 4297.
- Oprean, Delia Beatrice ve Lucia Podoabă (2016), “Importance, Role And Qualitative Characteristics of Accounting Information In The Decision-Making Process”, **Quality-Access to Success**, 17, S2.
- Othman Hel, Al-Dhaimesh ve Al Zobi, Mo’taz Kamel (2019), “The effect of sustainability accounting disclosures on financial performance: An empirical study on the Jordanian banking sector”, **Banks and Bank Systems**, 14(2), 1.
- Önce, Saime vd. (2015), “Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Türkiye’deki Durum”, **Journal of Economics Finance And Accounting**, 2(2), 230- 252.
- Öz, Yaşar ve Yavuz, Hasan (2015). “İşletme Yönetiminin Aldığı Kararlarda Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkisi ve Önemi: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 16(1), 227-246.
- Özdemir, Serkan ve Köroğlu, Çağrı (2017), “Küresel Finansal Krizlerin Muhasebe Bilgi Sistemi Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Şeffaflık Kavramının Önemi”, **Social Sciences Studies Journal**, 3(5), 464-476.
- Özdoğan, Burak (2020), “Muhasebe Teorisinin Uluslararası Gelişimi Çerçevesinde Türkiye’de Muhasebe Teorisi Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, 20(61), 225-236.
- Özsoy, Ceyda Erden, ve Tosunoğlu, Tuğberk (2017), “GSYH'nin ötesi: ekonomik gelişmenin ölçümünde alternatif metrikler”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 26(1), 285-301.
- Öztürk, Evren (2018), “Borsa İstanbul ve Euronext Paris Borsalarında İlk Halka Arzlarda Düşük Fiyatlamaya ve Etki Eden Faktörler Regresyon Uygulaması”, **Marmara Üniversitesi**, 1-184.
- Parlak, Zeki (2004), “Sanayi ötesi toplum teorilerinin eleştirel bir değerlendirmesi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8, 95-125.

- Parlakkaya, Raif (2004), “Muhasebede Uluslararası Uyum ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Uyumlaştırma Çalışmaları”, **İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 4(7), 118-139.
- Parlakkaya, Raif vd. (2016), “Türk Bankacılık Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması Farkındalık Düzeyi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 18(Özel Sayı-1), 881- 896.
- Parris, Thomas ve Kates, Robert (2003) “Characterizing and Measuring Sustainable Development”, **Annual Review of Environment and Resources**, 28(1), 559–586.
- Pate, Sandra ve Swoe, Robert (2016), “The Social Progress Index in International Business Site Selection: Three Case Studies.” **Journal of International Education and Leadership**, 6(2), 1-10.
- Perez de Toledo, Eloisa ve Bocatto, Evandro (2014), “The impact of environmental, social and governance (ESG) standards on the value of cash holdings: Evidence from Canadian firms.”, **Social and Governance (ESG) Standards on the Value of Cash Holdings: Evidence from Canadian Firms**, (January 15, 2014).
- Phillips, Nicola (2011), “Informality, Global Production Networks and the Dynamics of Adverse Incorporation”, **Global Networks**, 11(3), 380-397.
- Plastun, Oleksii Leonidovych vd. (2020), “SDGs and ESG disclosure regulation: is there an impact? Evidence from Top-50 world economies”, **Problems and Perspectives in Management**, 18(2), 231-245.
- Pollitt, Christopher (2003), **The Essential Public Manager**, McGraw-Hill Education, Berkshire.
- Porter, Michael vd. (2022), “Social Progress Index 2017”, <http://www.socialprogressindex.com/results> (05.02.2023).
- Pricewater house, Coopers (2008), “Accounting for Change: Transparency in the Midst of Turmoil. A Survey of Banks”, 2007 Annual Reports, http://www.pwc.com/en_GX/gx/banking-capital-markets/pdf/2008_global_banking_survey.pdf (10.12.2021).
- Provasi, Roberta, ve Farag, Shawki (2013), “Accounting in ancient times: a review of classic references”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 5, 68-87.
- Purnomo, Pek Karin ve Widianingsih, Luky Patricia (2012), “The influence of environmental performance on financial performance with corporate social responsibility (CSR) disclosure as a moderating variable: Evidence from listed companies in Indonesia”, **Review of Integrative Business and Economics Research**, 1(1), 57–69.

- Qatawneh, Adel Mohammed ve Bader, Ayman (2020), “Quality Of Accounting Information Systems And Their Impact On Improving The Non-Financial Performance Of Jordanian Islamic Banks”, **Academy Of Accounting And Financial Studies Journal**, 24(6): 1-19.
- Quattrone, Paolo (2022), “Seeking transparency makes one blind: how to rethink disclosure, account for nature and make corporations sustainable”, **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, 35(2), 547-566.
- Rauch, Jason ve Chi, Ying (2010), “The Plight of Green GDP in China”, **The Journal of Sustainable Development**, 3(1), 102-116.
- Rawlins, Brad (2009), “Give the Emperor a Mirror: Toward Developing a Stakeholder Measurement of Organizational Transparency”, **Journal of Public Relations Research**, 21(1), 71-99.
- Raworth, Kate (2017), “A Doughnut for the Anthropocene: humanity's compass in the 21st century” **The Lancet Planetary Health**, 1(2), e48-e49.
- Ren, Chunyan, (2016), “The Approach Of Accounting Information Quality On Investment Efficiency—Empirical Evidence From Chinese Listed Companies”, **Theoretical Economics Letters**, 6, 330-337.
- Riedl, Arno and Paul Smeets (2017), “Why do investors hold socially responsible mutual funds?”, **The Journal of Finance**, 72(6), 2505–2550.
- Roberts, John (2003), “The Manufacture of Corporate Social Responsibility: Constructing Corporate Sensibility”, **Organization**, 10(2), 249-265.
- Robeyns, Ingrid (2009), “Equality and justice”, Séverine Deneulin ve Lila Shahani (Ed.), **An Introduction to the Human Development and Capability Approach: Freedom and Agency**, (101-120), International Development Research Centre, USA.
- Rockness, Howard ve Rockness, Joanne (2005), “Legislated Ethics: From Enron to Sarbanes-Oxley, the Impact on Corporate America”, **Journal of Business Ethics**, 57(1), 31-54.
- Romzek, Barbara (2000), “Dynamics of Public Sector Accountability in an Era of Reform”, **International Review of Administrative Sciences**, 66, 21-44.
- Rudkin, Kathy (2007), “Accounting as myth maker”, **The Australasian Accounting Business and Financial Journal**, 1(2), 13–24.
- Saban, Metin, Küçüker, Halil ve Küçüker, Metehan (2017), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ile İlgili Raporlama Çerçevesi ve Sürdürülebilirlik Raporlamasında Muhasebenin Rolü”, **İşletme Bilimi Dergisi**, 5(1), 101-115.

- Sachs, Lafortune vd. (2022), “From Crisis to Sustainable Development: the SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond”, **Sustainable Development Report 2022**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Safdar, Irfan vd. (2022), “Accounting information and left-tail risk”, **Review of Quantitative Finance and Accounting**, 1-32.
- Sala, Serenella vd. (2015), “A systemic framework for sustainability assessment” **Ecological Economics**, 119, 314–325.
- Sarafidis, Vasilis, ve Wansbeek, Tom (2012), “Cross-sectional dependence in panel data analysis”, **Econometric Reviews**, 31(5), 483-531.
- Sarafidis, Vasilis, ve Weber, Neville (2015), “A partially heterogeneous framework for analyzing panel data”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 77(2), 274-296.
- SASB (2013), “Conceptual Framework of the Sustainability Accounting Standards Board, Sustainability Accounting Standards Board”, <https://www.sasb.org/wp-content/uploads/2013/10/SASB-Conceptual-Framework-Final-Formatted-10-22-13.pdf> (08.04.2023).
- Sassen, Remmer vd. (2016), “Impact of ESG factors on firm risk in Europe” **Journal of Business Economics**, 86(8), 867–904.
- Scheyvens, Regina vd. (2016), “The private sector and the SDGs: the need to move beyond business as usual”, **Sustainable Development**, 24(6), 371-382.
- Schillemans, Thomas ve Bovens, Mark (2011), “The Challenge of Multiple Accountability”, Melvin J. Dubnick, ve H. George Frederickson (Ed.), **Accountable Governance: Problems and Promises içinde** (3-21), M.E. Sharp Inc., New York.
- Schnackenberg, Andrew K vd. (2016), “Organizational Transparency: A New Perspective on Managing Trust in Organization-stakeholder Relationships”, **Journal of Management**, 42(7), 1784-1810.
- Schroeder, Richard vd. (2005), **Financial Accounting Theory and Analysis**, Eighth Edition, Wiley Corp, USA.
- Schudson, Michael (2015), **The Rise of the Right to Know: Politics and the Culture of Transparency, 1945-1975**, Harvard University Press, England.
- Sermaye Piyasası Kanunu (2012), “1.5.6362.pdf” , mevzuat.gov.tr (27.12.2022).
- Sermaye Piyasası Kurulu (2003), Kurumsal Yönetim İlkeleri.
- Setiadi, Iwan ve Suhardjanto, Djoko (2017, “Board Independence, environmental disclosure, and firm value”, **Review of Integrative Business and Economics Research**, 6(4), 409.

- Shaikh, Imlak (2022), “On the relationship between policy uncertainty and sustainable investing”, **Journal of Modelling in Management**, 17(4), 1504-1523.
- Shrotryia, Vijay Kumar ve Singh, Shashank Vikram Pratap (2020), “Measuring Progress Beyond GDP: A Theoretical Perspective”, **Emerging Economy Studies**, 6(2), 143–165.
- Singh, Rajesh Kumar vd. (2012). “An overview of sustainability assessment methodologies”, **Ecological indicators**, 15(1), 281-299.
- Sinha Ray, Rupamanjari ve Goel, Sandeep (2023), “Impact of ESG score on financial performance of Indian firms: static and dynamic panel regression analyses”, **Applied Economics**, 55(15), 1742-1755.
- Slaper, Timothy ve Tanya J Hall (2011), “The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work?”, **Indiana Business Review**, 86(1), 4-8.
- Smith, James (2008), “That elusive elasticity and the ubiquitous bias: is panel data a panacea?”, **Journal of Macroeconomics**, 30(2), 760-779.
- Soedarmono, Wahyoe vd. (2017), “Non-linearity in the finance-growth nexus: Evidence from Indonesia”, **International Economics**, 150, 19-35.
- Soll, Jacob (2014), **The reckoning: Financial accountability and the rise and fall of nations**, 1st Ed., NY: Basic Books, New York.
- Solomons, David (1991), “Accounting and Social Change: a Neutralist View”, **Accounting, Organizations and Society**, 16(3), 287-295.
- Sosyal İlerleme Endeksi (2022), “Global Index 2022: Results | Social Progress Imperative”, <https://www.socialprogress.org/> (10.08.2023).
- Sosyal İlerleme Gerekliliği (2022), “Climate Perceptions Index” [socialprogress.org](https://www.socialprogress.org/) (01.06.2023).
- Soylu, Ahmet Cemil (2022), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Gıda Güvenliği İlişkisi”, **Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi**, 11(2), 100-111.
- Starks, Laura vd. (2017), “Corporate ESG profiles and investor horizons.” Available at SSRN 3049943.
- Steffen Will, Richardson vd. (2015), “Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet”, **Science**, 347(6223): 1259855.
- Stirton, Lindsay ve Lodge, Martin (2001), “Transparency Mechanisms: Building Publicness into Public Services”, **Journal of Law and Society**, 28(4), 471-489.
- Stock, James H. ve Mark W. Watson (2008), “Heteroskedasticity-robust standard errors for fixed effects panel data regression”, **Econometrica** 76(1), 155-174.

- Street, Donna L. ve Sidney J. Gray (1999), “How Wide is The Gap Between IASC and U.S. GAAP? Impact of The IASC Comparability Project and Recent International Developments”, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, 133-164.
- Stukalo, Natalia, ve Anastasiia Simakhova (2021), “Global trends in the social economy development.” **International Economic Policy**, 34, 7-22.
- Suhardjanto, Djoko vd. (2018), “Corporate governance and social disclosure: a comparative study of listed hospitality industries in South East Asia”, **International Journal of Trade and Global Markets**, 11(1-2), 21-30.
- Sunar, Lütfi (2018), **Değişim sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Nobel Yayınları Ankara
- Sustainability Accounting Standards Board – SASB (2022), <https://www.sasb.org/standards/>, (30.12.2022).
- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Raporu (2022), “Sustainable Development Report 2022”, <https://sdgtransformationcenter.org/> (10.08.2023).
- Sürmen, Yusuf (2020), **Muhasebe – 1**, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Sürmen, Yusuf ve Daştan, Abdulkerim (2006), “Maliye Bakanlığı Vergi Mevzuatı Düzenlemelerinin Yükseköğretimde Muhasebe Eğitime Olumsuz Yansımaları”, **Vergi Dünyası Dergisi**, (299), 16-26.
- Şahin, Dilek (2017), “Farklı Gelir Gruplarındaki Ülkelerde Tasarrufların Belirleyici: Panel Veri Analizi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 19, 133-148.
- Şahin, Elif Gökçe (2019), “**The effect of environmental transparency on the financial performance of publicly traded companies in Turkey**”, Doktora tezi, Harvard Üniversitesi.
- Şeker, Yasin (2020), **Finansal Raporlama Kalitesi ile Çevresel Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Uluslararası Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, Sibel (2022), “Legatum Refah Endeksi Göstergeleri ve Verileri Kullanılarak Refahın Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 17(1), 46 – 70.
- Tampakoudis, Ioannis vd. (2021), “The effect of ESG on value creation from mergers and acquisitions. What changed during the COVID-19 pandemic?”, **Corporate Governance**, 21(6), 1117–1141.

- Tanjung, Miranda (2021), “Can we expect contribution from environmental, social, governance performance to sustainable development?”, **Business Strategy & Development**, 4(4), 386-398.
- Taskforce on Nature-related Financial Disclosures – TNFD (2021), “About – TNFD”, <https://tnfd.global/publication/recommendations-of-the-taskforce-on-nature-related-financial-disclosures/> (27.12.2022).
- Taylor, Joseph, vd., (2018), “Are corporate social responsibility (CSR) initiatives such as sustainable development and environmental policies value enhancing or window dressing?”, **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, 25(5), 971-980.
- Thatcher, Mark (2002), “Delegation to Independent Regulatory Agencies: Pressures, Functions and Contextual Mediation”, **West European Politics**, 25, 125-147.
- The Global Carbon Project (2022), “Global Carbon Budget”, <https://www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/> (10.08.2023).
- Tienhaara, Kyla (2020), “Beyond Accountability: Alternative Rationales for Transparency in Global Trade Politics”, **Journal of Environmental Policy & Planning**, 22(1), 112-124.
- Tobin, James, ve William D. Nordhaus (1973), “Economic growth”, **National Bureau of Economic Research**, 509-564.
- TÖRE, İrem ve Ayşe Tanyeri. (2016), “Şeffaflığa Etkileri Açısından 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda Bağımsız Denetim”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 8(2), 34-47.
- Trumbull, Mark (2014), “Social Progress Index: Why does US rank No.16?”, <http://www.csmonitor.com/USA/Society/2014/0410/Social-Progress-Index-Why-does-US-rank-No.-16> (08.04.2023).
- Tunçez, Hacı Arif (2012), “Türkiye Muhasebe Standartları'nın Uluslararası Muhasebe Standartları'na Uyum Süreci”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 183-200.
- Tümenbatur, Atiye (2022), “Sürdürülebilir Gıda Sistemleri Kapsamında Soğuk Zincir Lojistiğinin Değerlendirilmesi”, **Five Zero**, 2(1), 35-47.
- Türk Ticaret Kanunu – TTK (2011), **1.5.6102-20130328.pdf**, 27846, (13.1.2011).
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) (2022), Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürüm), (1-63) kgk.gov.tr (27.12.2022).
- Uhr, John (1993), “Redesigning Accountability: From Muddles to Maps”, **Australian Quarterly**, 65(2), 1-16.

- Uluslararası Para Fonu-Veri Tabanı (2022), “IMF Data”, <https://www.imf.org/en/Data> (10.08.2023).
- Uygunoğlu Tayfun ve Topçu İlker Bekir (2020), “The Role of Internet of Things (IoT) In Civil Engineering: RFID Applicattions”, **Int. J. of 3D Printing Tech. Dig. Ind.**, 4(3): 270-277.
- Ülgen, Pınar (2010), “Ortaçağ Avrupa’sında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, **Mukaddime**, 1, 1-18.
- Ün, Turgut (2018), “Panel Veri Modellerinin Varsayım Testi”, Selahattin Güriş (Ed.), **Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi**, içinde (75-101), Der Kitabevi, İstanbul.
- Üzüm, Burcu ve Uçkun, Seher (2019), **Liderlik–Yeni Yaklaşımlar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Van den Berg, Hendrick (2017), **Economic Growth and Development**, 3rd Ed., World Scientific, Singapore.
- Van Hoang vd. (2023), “Does country sustainability improve firm ESG reporting transparency? The moderating role of firm industry and CSR engagement”, **Economic Modelling**, 125, 106351.
- Van Linh, Nguyen vd. (2022), “Relationship between sustainability reporting and firm’s value: Evidence from Vietnam”, **Cogent Business & Management**, 9(1), 2082014.
- Velte, Patrick (2017), “Does ESG performance have an impact on financial performance? Evidence from Germany.”, **Journal of Global Responsibility**, 8(2), 169–178.
- Venter, Elmar R vd. (2018), “The role of accounting and the accountancy profession in economic development: A research agenda”, **Journal of International Financial Management & Accounting**, 29, 195– 218.
- Wang, Bing ve Tianchi Chen (2022), “Social Progress beyond GDP: A Principal Component Analysis (PCA) of GDP and Twelve Alternative Indicators” **Sustainability**, 14(11), 1-18.
- Wasara, Tafadzwa Mark ve Ganda, Fortune (2019), “The relationship between corporate sustainability disclosure and firm financial performance in johannesburg stock exchange (JSE) listed mining companies”, **Sustainability**, 11(16), 4496.
- Wasiuzzaman, Shaista vd. (2022), “Environmental, social and governance (ESG) disclosure and firm performance: Does national culture matter?” **Meditari Accountancy Research**, 31(5), 1239-1265.
- Weil, David vd. (2013), “Targeting Transparency”, **Science**, 340(6139), 1410–1411.

- Wheeler, John (2023), “Beyond ESG: ISSB Consolidation Heralds a New Era in Corporate Reporting and Assurance”, **AuditBoard**, <https://www.auditboard.com/blog/beyond-esg-issb-consolidation-heralds-a-new-era-in-corporate-reporting-and-assurance/> (03.01.2023).
- Willems, Tom ve Van Dooren, Wouter (2012), “Coming to Terms with Accountability”, **Public Management Review**, 14(7), 1011-1036.
- Williams, Cynthia Clark (2005), “Trust Diffusion: The Effect of Interpersonal Trust on Structure, Function, and Organizational Transparency”, **Business & Society**, 44(3), 357-368.
- Williams, Paul (2022), “Unreliable Accounts: Governing behind a Veil”, **Accounting, Economics, and Law: A Convivium**, 12(2), 211-231.
- Wooldridge, Jeffrey M. (2002), **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.
- Xie, Jun vd. (2019), “Do environmental, social, and governance activities improve corporate financial performance?”, **Business Strategy Environment**, 28(2), 286–300.
- Yallapragada, Rammohan (2012), “Incorporating International Financial Reporting Standards into the United States Financial Reporting System: Timeline and Implications”, **International Business & Economics Research Journal**, 11(3): 283-290.
- Yapraklı, Sevda ve Turgut Bayramoğlu (2017), “Türkiye’de enerji kullanımı ve iklim değişikliği: 1990-2030 dönemine ilişkin tanımsal bir uygulama”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(2), 430-453.
- Yeni Ekonomi Kuruluşu -New Economics Foundation (2016), “Happy Planet Index 2016 Methods Paper”, https://gregfellpublichealth.files.wordpress.com/2017/09/25469-methodspaper_2016.pdf (01.06.2023).
- Yerdelen Tatoğlu, Ferda (2020), **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı**, 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Yıldız, Aytaç (2018), “Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar”, **Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 22(2), 546-556.
- Yücel, Can (2020), “20. yüzyıl Dünya ve Türkiye kentleşmesi üzerine bir derleme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 50, 200-230.
- Yünlü, Murat (2020), “Türkiye’deki Muhasebe Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, (18), 180-192.
- Zhai, Jinbu ve Wang, Yutao (2016), “Accounting Information Quality, Governance Efficiency And Capital Investment Choice”, **China Journal of Accounting Research**, 9, 251–266.

- Zhang, Ying ve Andrew, Jane (2014), “Financialisation and the conceptual framework”, **Critical Perspectives on Accounting**, 25(1), 17-26.
- Zhao, Changhong vd. (2018), “ESG and Corporate Financial Performance: Empirical Evidence from China’s Listed Power Generation Companies”, **Sustainability**, 10(8), 2607.
- Zhao, Tianjiao vd. (2021), “Economic policy uncertainty and corporate social responsibility performance: Evidence from China”, **Sustainability Accounting, Management and Policy Journal**, 12(5), 1003–1026.
- Zhou, Guangyou vd. (2022), “Sustainable development, ESG performance and company market value: Mediating effect of financial performance”, **Business Strategy and the Environment**, 31(7), 3371–3387.

ÖZGEÇMİŞ

Serdal ATAY, 2008 yılında Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Öğretmenliği Bölümü'nü ve 2012 yılında da Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans programını tamamladı. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı.

ATAY, evli ve bir kız babası olup İngilizce bilmektedir.

